

કેટલીક વાર્તાઓ

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૪૪૫ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ડેવિડ વાલ્કર

વિષય ૬-૧૨૧

કેન્દ્રકુંજ ગ્રંથમાળા.

પુસ્તક ૧૩ મું.

૧૯૧૭—

ટલીક વાર્તાઓ

—અકાશ—

અ'બાઈદાસ બાબરભાઈ પટેલ.

મંત્રી, સાહિત્યકુંજ ગ્રંથમાળા.

નહીઆદ.

—અક્ષર—

મુદ્રક—

શા. હરજીવનદાસ અમરસી.

ધી શારદા વિજય પ્રિ. પ્રેસ.

અમદાવાદી બાબર-નહીઆદ.

—અક્ષર—

૧૯૨૧.

સને ૧૯૧૭

—અક્ષર—

મૂલ્ય ૦૬૦ આપૃતિ દસ આના.

૨૬ આપૃતિ આઠ આના.

જરૂર કાયદો થશેજ.
નવરંગ રેન્જી પોલિસ

કાયમની શક્તિ
 હોય, કોવતનો પુર
 પાવર લાવવા હો.
 એક વામન અજ
 કરો. ગોળી ૧૫ -
 ૧૦-૦-૦ ગોળી ૭
 રૂ. ૫-૦-૦.

નવરંગ સંજીવન

નબળી પડી ગયેલી નસોને તેજ ને જીવસાદાર બન
 અજબ બહાર આપે છે. કિં. તોલા ૧ના રૂ. ૨૫-
 નવરંગ બચ્ચી પાવડર— આસા પ્રાનુઓ મ
 દરેક જાતના ચહેરા ઉપરના ડાયાને કાઢી ના
 ચહેરા ખુબસુરત બનાવે છે. કિં. રૂ. ૫-૦-૦.

નવરંગ મીઠાચર.

ચુંક, ઉલટી, ઝાડો, મરડો, સંઘહણી, કોચેરા
 હાંત દાઢનું કળતર વગેરે ઉપર અકસીર કિંમત ખાટલું
 ૧ ના રૂ. ૧-૦-૦.

એજન્ટો જોઈએ છે.

કેટલોગ મફત મંગાવો.

નવરંગ એજન્સી-ના

પ્રસ્તાવિકા.

અમારા બાણુવળી એકવાહીક પત્રમાં પ્રકટ
પ્રયોજી દુકી વાર્તાઓમાંથી આવી રસિક વાર્તા
ઓની ચૂંટણી કરી તેજ વાર્તાઓ ગ્રંથમાળાના
પુસ્તક રૂપે પ્રકટ કરી વાંચકોની સેવામાં
અર્પિત કરીકૃતાર્થ થાઉં છું.

અત્યાર સુધીમાં આવી વાર્તાઓ કિંચિત્
જવલેજ પ્રકટ થઈ હશે અને તે વાંચકોને
વાંચવાથી તેના ખરાખણની ખાતરી થશે.

અંબાકાસ પટેલ રામોલકર.

સ્થપાયુ { સાહિત્યકુંજ ગ્રંથમાળા } સં. ૧૬૭૬
ઈ. સ.
૧૯૨૦

આશ્રમ—નદીઆદ.

ઉદ્દેશ જુદી જુદી ધામ વચ્ચે એકતાનો પ્રચાર કરવા એને
ટકાવી રાખવા બધી કામને એક સરખી રીતે કરે
૦ ૦ ૦ યોગી થઈ પડે તેવી જાતનું વાચન સરનામાં સરતો
૦ ૦ કિંમતે બહાર પાડું

પુસ્તકો રાષ્ટ્રીય, રાજકીય, સંસારિક, ધાર્મિક, ઓનિહાસિક
ડિટીલી, સ્ત્રીઉપયોગી ૬ વિષયો ઉપર નવલકથા
૦ ૦ ૦ નાટકો કાવ્યો, જીવનચરિત્રો, વાર્તાઓના પુસ્તકો
૦ ૦ સારી, સરળ સુંદર અને સમૃદ્ધ ભાષામાં જોરદાર
સૈલીમાં લખાયેલા હોય છે.

લોકમત દેશનાયકો, વિદ્વાનો, રાજમહારાજો, વર્તમાન
પત્રો, માસિકો, લેખકો, કવિઓ અને સંખ્યાબંધ
૦ ૦ ૦ વાંચકોએ ગ્રંથમાળાની અને પુસ્તકોની મુક્ત કંઈ
૦ ૦ પ્રસંસા કરી છે.

નિમંત્રણ આશ્રમના કાર્યને એકવાર જોવા માટે ગ્રંથમાળાના
તેમજ બાળાનગી અડવાડીના આદક થવા
૦ ૦ ૦ પુસ્તકો અને અડવાડીમાં જાહેરાત આપવા બાસ
૦ ૦ લગ્નામણુ છે. આ સેવા ધર્મ બજાવતા આશ્રમના
સખ્ત નુકસાન ખમવું પડ્યું છે કિંમતે આદક થઈ
અમે કરી આપી તેમજ બીજી રીતે બનતી દરેક
મદદ કરી કરવા પુણ્ય સંચય કરશો.

જ્ઞાન તંત્રી મંત્રી.
વેળીલાલ પટેલ { અંબાઈદાસ બાબરભાઈ પટેલ
વિહાજીવન. હીપરા રામેશ્વર.
સુરત નં. ૧૭ નદીઆદ.

આ પાનું દરેક જાણે વાંચવું.

- (૧) આવતા વરસે લવ.જમમાં વધારો થશે. પૃષ્ઠો ૧૨૦૦ ને બદલે ૧૫૦૦, પુઠા અને કાગળો ઘણા સરસ વપરાશે. ચાલુ આહુકો માટે કંઈપણ વધારે લવ.જમ લેવાનું નથી.
- (૨) જવાબ માટે હંમેશાં રીપ્લાઈ કાર્ડ લખવો. એટલે તુરંતજ ઉત્તર મળવામાં હીલ થાય નહીં. વધુ પોતા નો આહુક નંબર લખવાને ભુલવું નહિ.
- (૩) અંથમાળાને આ વરસે પણ હબર પંદરો રૂપીઆની તુકશાની વેકવી પડી છે. આપઆહુક કાચમ રહેવ. ઉપરાંત પાંચ તો આહુક જરૂર મોકલશોજ.
- (૪) નવા વરસના પુસ્તકો બળે માસના અંતરે નિયમીત પ્રકટ થશે. એટલે આ વરસના જેવી મુદત લેવાશે નહીં તેની દરેક આહુકે ખાતરી રાખવી.
- (૫) માળા પ્રતિ નિચ હુમલા કરનારની અવળી શિખામણ થી હંમેશાં ચેતીને રહેવું અને તમારી જ મમતા ભરે માયાળુ લાગણી અંથમાળા માટે છેતેથીયે વિશેષ રાખવ. અમારો આપ સર્વે આહુકો વાંચકોને સલામણ છે.
- (૬) આવતા વરસના પુસ્તકોની ચુંટણીની બા. ખા. આ સારું આપેલી છે. આ વરસથીયે આવતા વરસમાં અવર્ણનિય કીંમતી અથો અમો આપની સેવામાં રજુ કરીશું.
- (૮) પ્રથમ વરસના શેટ બલાસ થયા છે માત્ર નૂરજહાં અને નવવદલરીનીજ થોડી નકકલ બાકી છે.

બે બાલ.

શ્રી પરમ કૃપાળુ પરમાત્માની કૃપાએ તેમજ સાહિત્ય પ્રેમી કદરદાન આહુકોની મમતાભરી કૃપાએ આ અંશમાં આ પુસ્તકથી પોતાનું બીજું વરસ પુરું કરી ત્રીજા વરસમાં પ્રવેશ કરે છે. આહુકોને પુરું વાંચન આપવાને અમારો અડગ નિશ્ચય હતો તે આજે પુરો થાય છે એટલે આ પુસ્તકથી નવા લવાજમની માગણી કરીએ છીએ. તે જે આહુકોએ ત્રીજા વરસમાં આહુક રહવાને ના લખેલું છે તેમને આ પુસ્તક કમે કમે સાહા બુક પોસ્ટથી મોકલવાની શરૂઆત કરી છે.

‘મહામહા પયગમ્બર’ માં જણાવ્યા પ્રમાણે અંધ માળાના ત્રીજા વરસથી નવિન યોજનાથી પ્રકટ કરવાને અમારો ઇરાદો છે, નવા વરસમાં કાગળો પુઠાં વિએરેમાં એકદમ સુધારો કરવાને વ્યવસ્થા કરી છે. તેમ અંધમાળા ના પુસ્તકો સહુજ અનિયમિત પ્રકટ થતાં હતાં તે બદલ ની ફરીયાદ ન આવે તે બદલ પુરેપુરાં ૧૨૦૦૦૧ પૃષ્ઠનાં પુસ્તકો એકજ વરસમાં આહુકોને વગર ઉધરાણીએજ પહોંચી બાય એવો બંદોબસ્ત અમારે કીધેલો છે.

‘પયગંબર’ પછી ‘લગ્ન કે જીંદગીની જેલ’ પુસ્તક। આપવાનું હતું તે પુસ્તક બેકે પ્રેસમાં લગભગ અર્ધ છપાઈ ચુક્યું છે પરંતુ તેનું પ્રુફસ તેના લખનાર બંધુ ને મોકલવાનું હોવાથી પ્રુફસ આવતાં જતાં બહુજ વિલાંબ થાય તેમ હતો જેથી આ વાર્તા સંગ્રહ બહુજ કાળજી પૂર્વક તૈયાર કરાવી વાંચકોની સેવામાં રજુ કર્યો છે.

ત્રીજા વરસનું પ્રથમ પુસ્તક એકાદ માસમાંજ તૈયાર થશે એટલે અંથમાળાનું ત્રીજું વરસ હવેથી જાનેવારી માસથીજ ગણવાનું છે. દર બે માસે અગર તેથી પણ આછા દીવસોએ માળાના અંથો નિર્ધારિત પ્રકટ થયા જશે તેની અમારા રસમ આહુકોએ ચોકકસ ખાતરી રાખવી તેમ આવતી સાલે લવાજમમાં ૦-૮-૦ નો વધારો કરવાનો છે પરંતુ આહુ રહેનાર આહુકો પાસે થી તે લવાજમ લેવાશે નહીં તેમ આવતા વરસે પૃષ્ઠો પણ ૧૨૦૦ ને બદલે ૧૫૦૦ અપાશે.

આ અંથમાળા પ્રતિ નિઃસ્વાર્થ વૃત્તિથી સેવા લાવે અંથો લખી આપનાર અંથકારો-શ્રીખાલાઈ પુ ન્યાસ, વેળીલાલ આર. પટેલ, મોતીલાલ કાળીદાસ પટેલ નાગરદાસ ઈ. પટેલ, કવિશ્રી ધીરજ, ખાલકૃષ્ણ ચુનીલાલ (જ્યોર્જીત), શ્રી વીમાવાળા પ્રધર્ષ, રામલાલ ચુનીલાલ કણીયા. વિગેરે વિગેરેનો આ સ્થળે હું બહુજ આભાર

માનવાની તક લઉં છું અને સાદિત્ય કુંજ અંધમાણા
જેવી જગર દસ્ત સંસ્થા પ્રતિ તેમનો લલકાર જોઈ હું
તેમનો પૂર્ણ ઉપકાર માનું છું.

શારદા વિજય પ્રેસના મેનેજર મારા સ્નેહી શ્રી
માણિકલાલ હરજીવનદાસ શાહ અંધમાણાનાં પ્રુફસ વાંચ
તામાં તેમ પ્રેસ માટેની કેટલીક કરી આપેલી સુલભ
અનુકુળતાઓ વિગેરે વિગેરે બદલ અંધમાણા આશ્રમ
તરફથી હું તેમનો ખરા હૃદયથી આભાર માનવાની
સોનેરી તક લઉં છું.

માળાના પુસ્તકોમાં બા. જા. આપનાર સેવા
વાચથી આભારી કહર કરનાર મે. આહુક બંધુઓ, લેખકો
અને દયાલુ ખર્ચ પછુ પોતાની ગાંઠનું ખર્ચનાર
નિઃસ્વાર્થ તંત્રી બંધુ વેણીલાલ રંગીલદાસ પટેલ એ
સર્વેના પુનઃ બહેર આભાર માની આ નિવેદન પુરૂ કરું છું.

લી.

અંબાઈદાસ આબરજાઈ પટેલ.

કે-લાક વાતચિત્તો

આપ.

હું બર્લિન નગરનો રહેનાર છું. મને નાનપણથી મુસાફરીનો પુષ્કળ શોખ હતો. પિતાના સ્વર્ગવાસ પછી મારા મનમાં એવી ધુન આવી કે પગે ચાલીને પૃથ્વીના દેશ દેશાન્તરોની મુસાફરી કરું. મારી પાસે પુષ્કળ ધન હતું તે સર્વે રૂપિયા એક જોડમાં જમા કરાવી દીધા અને તેની સાથે એવી શરત કરી કે જ્યારે હું ફરમાવું ત્યારે મને રૂપિયા મોકલ્યા કરે. એ કાર્યથી મુક્ત થઈ મેં મુસાફરીના સામાનનો બદોબસ્ત કર્યો. આવશ્યક વૈજ્ઞાનિક ચર્ચા સાથે લીધાં અને ઇશ્વરનું નામ લઈને મેં મારી મુસાફરી શરૂ કરી એ વખતે મારાં હૃદયમાં એવી કલ્પના ઉત્પન્ન થવા લાગી કે પગે ચાલીને પૃથ્વી ની મુસાફરી કરનારો હું પહેલો વહેવોજ છું. અન્ય

મુસાફરોએ રેલ્વે વડાનું અને મોટોર કારનો આશ્રય લીધો હતો. હું પહેલોજ વીર-આત્મા છું કે જે પોતાને પગે પ્રકૃતિના વિરાટ ઉપવનની મુસાફરીને માટે તૈયાર થયો ને. જે મારાં સાહસ અને ઉત્સાહથી આ કેટલાક મુસાફરી પૂરી કરીશ તો સમસ્ત સંસાર મને સન્માન અને ગૌરવનાં શિખર ઉપર ચઢાવી દેશે અને અનંત કાળ સુધી મારી કીર્તિનો રાગ આલાપ્યા કરશે એ વળતે માફ મસ્તક એવા વિચારથી ભરેલું હતું. અને પ્રભુનો ઉપકાર માનું છું કે હજારો મુરંદેલીઓની સામે થવા છતાં પણ ધૈર્યે મારો સંગ ન છોડ્યો અને ક્ષણે માટે પણ હું નિરૂત્સાહી ન બન્યો.

હું કેટલાંયે વર્ષો એવાં સ્થાનમાં રહ્યો છું કે જ્યાં નિર્જનતા સિવાય મારો કોઈ બીજો સાથી નહોતો. કેટલાંયે વર્ષો હું એવાં સ્થાનમાં રહ્યો છું કે જ્યાં પૃથ્વી અને આકાશ હીમની શીલાઓ હતી. હું ભયંકર પ્રાણી એના રહેઠાણ નજદીક સુતો છું પક્ષીઓની સાથે રાત્રિ આ વીતાડી છે. પણ એ સર્વ આપત્તિઓ મેં વિહારી હતી, અને સાહિત્ય અને વિજ્ઞાન સંસારને મારા ચરણો પર શીશ નમાવવાને થોડોજ સમય બાકી હતો.

મેં એ મુસાફરીમાં મોટાં મોટાં અદ્ભુત દ્રશ્યો જોયાં હતાં, અને કેટલીયે જાતિઓના આહાર, વ્યવહાર

રહેણી કરણીનું અવધોક્ષન ક્યું છે. મારી મુસાફરીનું
 જૂનાંત વિચાર, અનુભવ અને નીરીક્ષણનું એક અમુલ્ય
 સ્તન થશે. મેં એવી એવી આશ્ચર્યજનક ઘટનાઓ આંખો-
 થી જોઈ છે કે જે અલિફ લૈલાની કથાઓથી આછી મનો-
 રંજક નથી. પરંતુ જે ઘટના મેં જ્ઞાન સરોવરના ત્રટ
 પર જોઈ તેનું ઉદાહરણ મળવું મુશ્કેલ છે, હું તેને કદી
 પણ ભુલીશ નહીં. જે મારા તમામ પરિશ્રમનો ઉપહાર
 આ એકજ રહસ્ય હોત તો પણ હું એને દૂરતો સમજત.
 હું એ ખતાવી દેવાની જરૂર જાઉં છું કે હું મિથ્યાવાદી
 નથી, અને વિભૂતિઓ અને સિદ્ધિઓ પર મારો વિશ્વાસ
 નથી, હું તો એવા વિદ્વાનનો ભક્ત છું કે જેનો આધાર
 તર્ક અને ન્યાય પર છે. જે કોઈ મારી આગળ આ
 ઘટનાનું વર્ણન કરત તો હું તેના પર વિશ્વાસ આણવાને
 બહુ સંકોચતા પણ હું જેનું વર્ણન કરી રહ્યો છું તે
 ઘટના સત્ય છે જે મારાં આ કથન ઉપર પણ કોઈ
 આશ્ચર્ય કરે તો તેની માનસિક દુર્બળતા અને વિચારો
 નું સાંકડાપણું છે એમ હું સમજું.

મુસાફરીનું સાતમું વર્ષ હતું અને જેઠ માસ
 ચાલતો હતો. હું હિમાલયની તળેટીના જ્ઞાન સરોવરના
 ત્રટપર લીલાં લીલાં ઘાસ પર પડ્યો હતો. ઋતુ અત્યંત
 આલ્હાદજનક હતી. જ્ઞાન સરોવરના સ્વચ્છ નિર્મળ
 પાણીમાં આકાશ અને પર્વતની હારનો પડછાયો, જલ

પક્ષીઓનું પાણી ઉપર તરવું, સ્વેત હીમ શ્રેણીનું સુર્યના પ્રકાશમાં ચમકવું વિગેરે દ્રશ્યો એવાં મનોહર હતાં કે આનંદથી હું વિહ્વળ થઇ ગયો. મેં સ્વીટઝર્લાંડ અને અમેરિકાનાં બહુ પ્રશંસિત દ્રશ્યો જોયાં છે પણ તેમાં આવી શાન્તિ રદ શોભા ક્યાં હતી? માનવ બુદ્ધિએ તેના કુતૂહલ સૌંદર્યને પોતાની કૃત્રિમતાથી કલંકિત કરી નાખ્યું છે. હું તદ્દલીન બનીને એ સ્વર્ગીય આનંદનો ઉપભોગ કરતો હતો એટલામાં એકાએક મારી દષ્ટી એક સિંહ ઉપર જઇને પડી. તે મન્દ ડગલે મારા તરફ આવતો હતો. તેને જોતાંજ માફ લોહી સુકાઇ ગયું અને હોશ ઉડી ગયા. એવો જબરજસ્ત સિંહ મેં મારી નજરે આજ દિન સુધી જોયો નહોતો. ત્યાં શાનસરોવર શિવાય એવું કોઇ બીજું સ્થાન નહોતું કે ત્યાં જઇને હું મારો પ્રાણ બચાવું. હું તરવામાં કુશળ હતો પણ હું એવો ભયભીત થઇ ગયો હતો કે મારા સ્થાનપરથી હાલી શક્યો નહીં. મારા અવયવો મારા કાળુમાં નહોતાં હું સમજી ગયો કે મારી જીન્દગી આજ સુધીજ હતી. એ સિંહના પંજામાંથી છુટવાની આશા નહોતી અકસ્માત મને યાદ આવ્યું કે મારા ગળવામાં એક ગોળીઓથી ભરેલી પીસ્તોલ છે જે હું 'વેરથી' નીકળ્યો ત્યારે આત્મ રક્ષણને માટે સાથે લીધી હતી. મને આશ્ચર્ય થયું કે અન્યાર સુધી મારી સ્મૃતિ ક્યાં ગઇ હતી? મેં તુર્તજ

પીસ્તોલ ગજવામાંથી કાઢી અને પાસે આવેલા સિંહ પર
ગોળી છોડવા તૈયાર થયો એટલામાં નીચેના શબ્દો મેં
જણાવ્યાં :-

“મુસાફર ઇશ્વરને ખાતર ઘા કરીશ નહીં. કારણ
કે તને દુઃખ થશે. સિંહરાજ તને જરાં પણ દુઃખ દેશે
નહીં.”

મેં ચિંતિત થઈને પાછળ જોયું એક યુવતિ રમણી
મારા તરફ આવતી જણાઈ, તેના એક હાથમાં સોનાનો
લોટો હતો. મેં મુસાફરીમાં ઘણી સર્વાંગ સુંદર સુંદરીઓ
જોઈ હતી પણ હિમાચલની આ અપ્સરા મેં એકજ વાર
જોઈ અને તેનું ચિત્ર આજ મારા હૃદય પર પર મે
ચીતરી રાખ્યું છે. ‘વેડાઈક’ અને ‘રમપ્રાંરના આકૃતિ
ચિત્રોમાં એવી મનોહર છબી મેં જોઈ નથી. ‘રફેલ’ અને
‘કારેન્જિયો’ એ પણ આવું ચિત્ર ચિત્ર્યું નથી. મારા
હાથમાંથી પીસ્તોલ પડી ગઈ. કોઈ બીજી શક્તિ એ
પળતે મને મારી લયાનક પરિસ્થિતિથી નિશ્ચિત કરી
શકતો નહીં.

હું તે સુંદરી તરફ જોઈ રહ્યો હતો. તે સિંહ
પાસે આવી. સિંહ તને જોતાંજ ઉભો થઈ ગયો અને મારા
તરફ શંકાશીલ દ્રાષ્ટીથી જોઈ મેઘની માફક ગજર્યો.
રમણીએ અંતરમાં કાઢીને તનું મોં લુછ્યું અને દુધથી

સરેલો લોટો તેની આગળ મૂક્યો. સિંહ દુધ પીવા લાગ્યો. વાંસ આશ્રયો તો સીમા રહી નહીં. હું વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ દંદ્રબાળ છે કે બદુ ? હું વ્યવહાર-લોકમાં હું કે વિચાર-લોકમાં. હું સુતો છું કે જાગતો તેની ખાતરી. મેં સરકાવના પાળલા ઘણા સિંહો જોયા છે તેને ઘાણુમાં રાખવાને માટે બુદ્ધા બુદ્ધા પ્રકારના હથીઆરોનો કામ લેવું પડે છે. અને આતો તેનાથી બુદ્ધી રીતે માંસ હારી પશુ તે રમણીની સામે એવી રીતે પડ્યો હતો કે બાણે સિંહની યોનામાં કોઈ ભ્રમ ! મનમાં પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થયો કે રમણીમાં એવી કયો ચમત્કારિક શક્તિ છે ! કે જેણે સિંહને આ પ્રમાણે વશ કર્યો છે. શું પશુ પોતાનાં હૃદયમાં કોમળ અને રસિક ભાવ છુપાવી રાખે છે ? કહે છે કે મહુવરનો આલાપ કાળા નાગને મસ્ત કરી નાખે છે. જ્યારે ધ્વનિમાં એવી શક્તિ છે ત્યારે સૌન્દર્યની શક્તિ તું કેટલું અનુમાન કરી શકે છે ? રૂપ, લાલિત્ય સંસારનું સર્વથી અમુલ્ય રત્ન છે. પ્રકૃતિની રચના નૈપુણ્યનો સર્વોત્તમ આદર્શ છે.

જ્યારે સિંહ દુધ પી રહ્યો ત્યારે સુન્દરીએ રૂમાલથી ફરી એનું મોં લુછ્યું અને તેનું શીર પોતાની જાંઘ પર રાખી તેનો વાંસો થાળડવા લાગી. સિંહ પૂછડી હલાવતો હતો અને સુન્દરીની અરણ્યવર્ણી હથેલીએ ચાટતો હતો. થોડીવાર પછી બન્ને એક-શુદ્ધમાં છુપાઈ

ગળાં. મારાં મનનાં પણ એવા ધુન આવી કે કોઈપણ પ્રકારે આ બાહુને હું પકડું અને એનું રહસ્ય બાહુ. જ્યારે બન્ને અદ્રશ્ય થઈ ગયા ત્યારે હું ઉઠ્યો અને શુભચુપ તે શુકાનાં દાર નજીક જઈ પહોંચ્યો. લાયથી મારા શરીરનાં કંવા બહા થઈ રહ્યાં હતાં અને અર્વાંગ કંપતુ હતું, પણ એ રહસ્ય પટને ખોલવાની ઉત્સુકતા લાગેનું દબાવી દેતી હતી મેં શુકાની અંદર જોયું તો શું જોયું ? પૃથ્વીપર જરીનો ગાલીચો પાથરેલો હતો અને કારચ્યાગયા મઢેલા તકીયા ગોઠવેલા હતા. સિંહ ગર્વથી ગાલીચા ઉપર બેઠો હતો. સોના ચાંદીનાં પાત્રો, સુન્દર ચિત્રો, કુલોના શુભ્ધા સર્વ પોતપોતાનાં સ્થાન પર ગોઠવાયેલાં હતાં અને શુકા રામભવનને પણ શરમાવતી હતી. દાર પર મારો પડછાયો જોઈને તે સુન્દરી બહાર નીકળી આવી અને મને કહ્યું. ‘મુસાફર ! તું કોણ છે ? અને અહીં શા માટે આવ્યો છે ?’

કેવો મનોહર તેનો અવાજ હતો ? મેં તેની આંખો જોયું તો સુન્દરીનું મુખ કરમાયેલું હતું. તેના નેત્રોમાંથી નિરાશા નીતરી રહી હતી. તેના સ્વરમાં પણ કંઈક અને વ્યથાનું મિશ્રણ હતું. મેં ઉતર આપ્યો. ‘હેલી ! હું યુરોપમાંનો નિવાસી છું. અહીં દેશાટન કરવા આવ્યો છું. માફ પરમસૌભાગ્ય છે કે તમારાથી સલામત કરવાનું ઊંચક મને પ્રાપ્ત થયું છે.’

સુન્દરીના ગુલામી અધરોષ્ટ પર મધુર સ્મિતની
ઝાંખી દેખાવા લાગી, તેમાં કાંઈક કુટિલ હાસ્યનો પણ
અંશ હતો. કદાચિત એ મારા અસ્વાભાવિક વાતનું
પ. ગામ હશે. તેણે કહ્યું, “તું વિદેશથી અહીં આવ્યો
દે ? અતિથિવત્ અમારું કર્તવ્ય છે, હું આજે તને
અ. ર. ત્રણ કડં છું તેનો તું સ્વીકાર કર.”

મેં અવસર જાળિ ઉતર આપ્યો; “તમારી આ
પ્રમામારે કાટે ગોરવની વાત છે. પણ આ રહસ્યે મારી
બૂખ તરસ બંધ કરી દેધી છે. હું આશા રાખું છું કે
તમે જરૂર એ રહસ્ય ર પ્રકાશ પાડશો.”

સુન્દરીઃ ક ધર્મો નિઃવાસ નાખીને કહ્યું.
“મારી જીવનકથા વિપતિની એક મોટી કથા છે, તે સાંભ-
ને તને દુઃખ થશે” પણ મેં જ્યારે બહુજ આગ્રહ કર્યો
ત્યારે તેણે મને ખેસવાનું કહ્યું અને પોતાનો વૃત્તાંત
સંભળાવવા લાગી.

હું કાશ્મીર દેશની રહેવારી રાજકન્યા છું. મારાં
જન્મ એક રજપૂત મોહા સાથે થયાં હતાં. તેનું નામ
નૃસિંહદેવ હતું. અમે બન્ને ઘણા આનંદથી જીવન ગીત
કરતાં હતાં. સંસારનો સર્વોત્તમ પદાર્થ રૂપ છે, બીજો
સ્વાસ્થ્ય, અને ત્રીજો ધન. પરમાત્માએ અમોને એ ત્રણે
પદાર્થો પુષ્કળ પ્રમાણમાં આપ્યા હતા. હું દિલ્લીર છું

કે તેની સાથે તમારી મુલાકાત કરાવી શકતી નથી. એવો સાહસીક, એવો સુંદર અને એવો વિદ્વાન પુરૂષ આખા કાશ્મીરમાં જીજ્ઞે કોઈ નહોતો. હું તેની સદા આરાધના કરતી હતી. તેનો મારા ઉપર અપાર સ્નેહ હતો. કેટલાક વર્ષો સુધી અમારું જીવન એક પાણીના ઝરાની માફક વૃક્ષ પુંજે અને હરિયાળાં મેદાનોમાં વહેતું રહ્યું હતું.

મારી પાડોશમાં એક મંદિર હતું. તેનો પૂજારી એક શ્રીધર પંડિત કરીને હતો. અમે જન્મે પ્રાતઃકાળે તથા સન્ધ્યા સમયે તે મંદિરમાં ઉપાસન કરવા જતાં હતાં. મારા સ્વામી કૃષ્ણનાં ભક્ત હતા. મંદિર એક સુરમ્ય સાગરના તટપર જનાવવામાં આવેલું હતું. ત્યાંની પવન લહુરી ચિતને આનંદિત કરતી હતી, તેથી ઉપાસના કરી રહ્યા પછી પણ ત્યાં કલાકભર અમે ત્યાં જોસી રહેત હતાં. શ્રીધર મહા વિદ્વાન, વેદોનો જાણનાર અને શાસ્ત્રો ને સમજનાર હતો. તેની પણ કૃષ્ણ ઉપર અવિરલ ભક્તિ હતી. સમસ્ત કાશ્મિરમાં એનાં પાંડિત્યની ચર્ચા થતી તે સંચમી, સંતોષી અને આત્મજ્ઞાની પુરૂષ હતો. તેની આંખોમાંથી શાન્તિની જ્યોતિ રેખાઓ નીકળતી માલમ પડતી હતી. હંમેશાં તે પરોપકારમાં મગ્ન રહેતો હતો. તેનું પરોપકારી-હયાળુ-હૃદય નિત્ય પર વેદનાથી પીડિત રહેતું હતું.

પંડિત શ્રીધર મારા પતિથી લગભગ દશ વર્ષ

મોટા હતા, પણ તેની ધર્મપત્ની વિદ્યા ધરી મારીજ ઉમ્મરની હતી. અમે બન્ને સખીઓ હતી. વિદ્યા ધરી બહુ ગંભીર અને શાંત પ્રકૃતિની સ્ત્રી હતી. જો કે રંગ રૂપમાં તે રાણી સમાન હતી છતાં પણ પોતાની સ્થિતિની તે સન્તુષ્ટ હતી. પોતાના પતિને તે દેવતુલ્ય સમજતી હતી.

શ્રાવણ માસ હતો. આકાશમાં કાળાં કાળાં વાદળાં દોડી રહ્યાં હતાં તે એવી રીતે કે જાણે મેંશના પર્વતો ઉડી રહ્યા હતા. જાણે સ્વર્ગથી અમૃતનાં બિન્દુઓ ટપકી રહ્યાં છે. જળનાં બિન્દુઓ પુલો અને પત્રો ઉપર મોતી સમાન ચમકી રહ્યાં હતાં. ચિતની અભિલાષીઓને ઉશ્કેરનારો તે સમયનો દેખાવ હતો. તે એવો વખત હતો કે જ્યારે રમણીઓને વિદેશ ગયેલા પ્રિયતમની યાદ દેવડાવી રડાવતો હતો અને હૃદય કોઇને આલિંગન કરવાને વ્યગ્ર થઇ જાય છે. સૂની શમ્યા જોઇને હૃદયમાં કંઈ કંઈ થઇ જાય છે. એવી રૂતુમાં તિરહિણીઓ તિરહને લીધે પોતાની માંદગીનું બહાનું કાઢે છે કારણ એમ કરવાથી તેને જોવાને તેના પ્રતિ દેવ આવે. એવી રૂતુમાં માખીની પુત્રી ક્યારીઓમાંથી ચંપા અને વેલાનાં ફુલો પુષ્કળ વીંછે છે કારણકે એ વખતે હાર અને ગજરાની બહુ માગણી થાય છે. હું અને વિદ્યાધરી બેઠી બેઠી વળા રૂતુથી બહાર નીરખતી હતી અને કવિ કાલીદાસનું રૂતુ સંહાર વાંચતી હતી, એટલામાં મારા પતિએ આવીને

કહ્યું “આજનો દિવસ બહુ સુંદર છે. હીંચકે બેસી હીંચવામાં બહુ મજા પડશે.” શ્રાવણ માસમાં હીંચકે બેસી હીંચવાનું કોને ના ગમે ? એ દિવસોમાં દરેક રમણીઓનું ચિન્ત એની મેળેજ હીંચકો હીંચવાને વિકળ થઈ જાય છે. જ્યારે વનમાં વૃક્ષ હીંચે છે જળના તરંગો હંચે છે ગગન મંડળમાં મેઘ હીંચે છે જ્યારે આખું જગત આનંદિત બની જાય છે ત્યારે રમણીનું કોમળ હૃદય કે મન ચંચળ બની જાય ! વિદ્યાધરી પણ રાજી થઈ ! રેશમની દોરીઓ કદમ વ્રક્ષની ડાળે બંધાઈ ચંદનનો પાટ ગોઠવાયો એટલે હું અને વિદ્યાધરી હીંચવા ગયા. જે પ્રમાણે જ્ઞાન સરોવર પવિત્ર જળથી ભરેલું હતું તે પ્રમાણે અમારાં હૃદય પવિત્ર આનંદથી ભરેલાં હતાં. પણ અફસોસ ! તે કદાચિત મારા સૌભાગ્ય ચન્દ્રનું છેલ્લું કિરણ હતું. હું હીંચકા પાસે જઈને તે ઉપર બેઠી પણ કોમલાંગી વિદ્યાધરી તે ઉપર ન આવી શકી. તે કેટલીયે વાર હીંચકા પર આવવા તઈયાર થઈ પણ ઉપર ના આવી શકી. વિદ્યાધરીને હીંચકા ઉપર બેસાડવા મારા પતિએ તેની બાંય પકડી તે વખતે તેમનાં નેત્રોમાં એક વિચિત્ર તૃષ્ણાની જ્યોતિ; અને મુખ પર વિચિત્ર આતુરતા હતી તે ધીમે સ્વરે મલ્હાર ગાતા હતા. પણ વિદ્યાધરી જ્યારે હીંચકાના પાંટ ઉપર આવી ત્યારે તેનું મુખ અસ્ત પામતા સુર્યની માફક લાલ થઈ રહ્યું હતું અને

આંખોમાંથી ક્રોધની ચીનગારીઓ ઉડતી હતી. તેણે ક્રોધથી ઉન્મુત થઈને પતિદેવ તરફ જોઈ કહ્યું:—તેં કામને વશ થઈને મારા શરિરને હાથ લગાડ્યો છે, હું મારા પ્રતિવ્રતના બળથી તને શ્રાપ આપું છું કે તું આ જાણેજ પશુ બની જા.”

એટલું કહીને વિદ્યાધરીએ પોતાનાં ગળામાંની રૂદ્રાક્ષની માળા કાઢી મારા પતિદેવ ઉપર ફેંકી એટલે તુરંતજ મારા પતિદેવની જગ્યાએ એક મોટો સિંહ મારી નજરે પડ્યો.

(૨)

હો મુસાફર ! મારા પ્રિય પતિની એવી ગતિ જોઈને મારું લોહી સુકાઈ ગયું અને હૃદય ઉપર બાળું વિજળી પડી. હું વિદ્યાધરીને ચરણે પડી અને ડુસ્કે નં ડુસ્કે રડવા લાગી તે વખતે મારી નજરે જોઈને મને અનુભવ થયો કે પતિવ્રતનો મહિમા કેટલો પ્રગળા છે ? આવી વાતો મેં પૂરાણોમાં વાંચી હતી પણ મને વિશ્વાસ નહોતો કે વર્તમાન કાળમાં જ્યારે સ્ત્રી પુરુષના સંબંધમાં શાસ્ત્રાર્થની માત્રા દિન પ્રતિદિન અધિક થતી જાય છે. ત્યારે હજી પ્રતિવ્રત ધર્મમાં આવો પ્રભાવ હશે. મારા પતિ વિદ્યાધરીને હંમેશા જોઈને કહીને યોલાવતા હતા. તે અત્યંત સ્વરૂપવાન હતા સ્વરૂપવાન પુરુષની સ્ત્રીનું જીવન

બહુ સુખમય હોતું નથી. પણ મને તેમના ઉપર સંશય લાંબવાને એક પણ પ્રસંગ મળ્યો નહોતો, જેમ સતી પોતાના ધર્મનું પાલન કરે છે તે પ્રમાણે મારા પતિ પત્નીવ્રતનું પાલન કરતા હતા. તેમની દ્રષ્ટિમાં દુષ્ટતાઓ નહોતી તેમના વિચારો અત્યંત ઉજ્જવળ અને પવિત્ર હતાં. અને તે એટલે સુધી કે કાલીદાસની શુંગારમય કવિતાઓ પણ તેમને પ્રિય નહોતી. પણ કામના મર્મભેદી બાણોથી કેણુ બચ્યું છે! જે કામે શિવ પ્રભા જેવા તપસ્વીઓની તપસ્યાનો ભાગ ક્યો. જે કામે નારદ અને વિશ્વામિત્ર જેવા રૂષિઓના કપાળે કલંકનો ડાઘ લગાડી દીધો. તે કામ સર્વ કરી શકે છે. સંભવ છે કે સુરાપાનન સાથે કામોત્તેજ રૂતુએ મળીને તેનાં ચીતને વીંહળ બનાવી દીધું હોય. મારૂં ગુમાન તો એવું છે કે એ વીદ્યાધરીની માત્ર જ્ઞાન્તી હતી. ગમે તેમ હો પણ તેણે શ્રાવણ દઈ દીધો. તે વળતે મારા મનમાં એમ થયું કે તે શક્તીનો વીદ્યાધરીને ગર્વ છે તે શક્તી શું મારા નથી? શું હું પ્રતીવ્રતા નથી? પણ હા! મેં મારા શબ્દો મ્હોંમાંથી કાઢવાની બહુયે મહેનત કરી પણ મારી જીભ ઉપડી નહીં. જે અખંડ વીશ્વાસ વીદ્યાધરીને પોતાનાં પતીવ્રત ઉપર હતો તે મને નહોતો. લાચારીએ મારા અતીકારના આવેગને શાન્ત કરી દીધો. મેં બહુ જ ગરીબાઈથી કહ્યું. “જેન તમે આ શું કયું?”

વીધાધરીએ નીહંચ થઈને કહ્યું. 'મેં કાંઈ નથી કયું'. એ એના કર્મોનું ફળ છે.'

મેં કહ્યું-તમને મુકીને હું કેાને ચરણે જાઉં? શું તમે મારા ઉપર દયા નહીં કરો ?

વીધાધરી-મારાથી હવે કાંઈ પણ થઈ શકે તેમ નથી.

મેં કયું-દેવી તમે પતીવ્રતા છો. તમારા વાક્યનો મહીમા અપાર છે તમારો ક્રોધ માણસને પણ જનાવી શકે છે તો શું તમારી દયા પણ મન માણસ નહીં જનાવી શકે ?

વીધાધરી-પ્રાયશ્ચિત કરો ! એના સિવાય બીજો ઉદ્ધારનો માર્ગ નથી.

સુસાદ્ ? ! હું રાજપૂતની કન્યા છું. મેં વિધાધરી ના અધિક કાલાવાલા ન કર્યાં. તેનું હૃદય દયાનો સાગર હતું. જો હું તેના ચરણો પર પડીને આજીજી કરત તો હતાચ તે મારા ઉપર દયા કરતે. પણ રાજપૂતની કન્યા એટલું અપમાન સહન કરી શકતી નથી. તે ધુણાનો ઘા સહન કરી શકે છે. ક્રોધનો અગ્નિ સહન કરી શકે છે પણ દયાનો ભાર તેનાથી ઉંચકી શકાતો નથી. મેં એકદમ પતિદેવના ચરણો પર મસ્તક મૂક્યું અને પછી તેને સાથે લઈને હું જેર ચાલી ગઈ.

(૩)

કેટલાક મહિનાઓ વીતી ગયા. હું પતિદેવની સેવા સુશ્રુતામાંજ તલલીન રહેતી હતી. જો કે તેમની જીવ્હા અન્ધ થઈ ગઈ હતી પણ તેની આદૃતિથી સાફ માલમ પડતું હતું કે તે પોતાનાં કર્મથી લલિત ના. જોકે તેમનું રૂપાન્તર થઈ ગયું હતું તોપણ તેમને માંસની અત્યંત છીન હતી. મારી પશુશાળામાં સેંકડો ગાય લેંચો હતી પણ શેરસિંહે-મારા સિંહ બની ગયલા. પતિએ-કોઈના તરફ નજર સરખી પણ કરી નહોતી. હું તેમને બન્ને વળત દુધ પાતી હતી અને સાંજના વખત તેને સાથે લઈને પહાડોમાં ફરવા જતી હતી. કોણ બાણુ ગાથી મારા મનમાં ધૈર્ય અને સાહસનો એટલો બધો સંચાર થઈ ગયો હતો કે મને મારી દશા અસહ્ય નહોતી જણાતી. મને એવો વિશ્વાસ હતો કે જલદીથી આ દુઃખનો અંત આવશે.

એ વખતે હરદ્રારમાં ગંગાસ્નાનો મેળો ભરાવાને હતો. મારા શહેરમાંથી કેટલાક યાત્રાળુઓનો સમૂહ એ મેળામાં જતો હતો તેની સાથે હું પણ રવાના થઈ. દીન હુખીઓને દાન આપવાને માટે કેટલાક પૈસા પણ મેં સાથે લીધા. હું પ્રાયશ્ચિત કરવા જતી હોવાથી પગે ચાલતીજ મુસાફરી કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. લગભગ એક મહિને હું હરદ્રાર પહોંચી. હરદ્રારમાં ભારતવર્ષના સર્વ

પ્રાંતના અસંખ્ય યાત્રાળુઓ આવેલા હતા. સંન્યાસીઓ અને તાત્ત્વજ્ઞોની સંખ્યા ગૃહસ્થો કરતાં કાંઈક કમી હતી. ધર્મશાળામાં રહેવાને જગ્યા મળતી નહોતી. ગંગાના તટાર, પર્વતોની તળેટીમાં, મેદાનોમાં જ્યાં બુઝ્યાં કાં મણસોઝ દ્રષ્ટિએ પડતાં હતાં. દુરથી તે નાનાં નાનાં રમકડાની માફક દેખાતાં હતાં. લગ્ન અને કીર્તનનો આગ્રહ હંમેશ કાનપર અથડાયા કરતો હતો. હૃદયમાં અભિમન શુદ્ધિ ગંગાની જળ લહરીની માફક ઉભરાતી હતી. ત્યાંનાં જળ, વાયુ, આકાશ વિગેરે શુદ્ધ હતાં.

હરદ્રારમાં આવ્યાને મને ત્રણ દિવસ થઈ ચુક્યા હતા. પ્રભાતનો સમય હતો. હું ગંગામાં ઉભી ઉભી રનાન કરતી હતી એટલામાં મારી નજર ઉંચે ગઈ તો મને એક માણસ પૂલ તરફ જતો જણાયો ! અકસ્માત તો માણસના પગ ઉંચકાઈ ગયા અને સેંકડો ગજની ઉંચાઈથી તે ગંગામાં પડી ગયો. અસંખ્ય આંખો એ દ્રશ્ય નીરળી રહી હતી પણ એ અભાગી મનુષ્યનો પ્રાણ પચાવવાનું કોઈ પણ સાહસ કરી શક્યું નહીં. ભારત વર્ષ સિવાય એવો દયા શુન્ય દેશ કયો હશે ? અને આ એ દેશ છે કે જ્યાં પરમાર્થ મનુષ્યનું પરમ કર્તવ્ય ગણવામાં આવ્યું છે. લોકો બેઠા બેઠા અપંગની માફક બેઠા બેઠા રહ્યા હતા.

બધા જ્ઞાનશૂન્ય થઈ ગયા હતા. ગંગાનો પ્રવાહ ગાદુજ જોરવાળો હતો અને પાણી બરફ કરતાંએ વધારે ડંકુ હતું. મેં જોયું કે તે લાગ્યહીન મનુષ્ય ગંગાના પ્રચંડ પ્રવાહમાં આગળને આગળ જોંચાયો જતો હતો. આ હૃદય વિહારક દેખાવ મારાથી જોવાયો નહીં. મને તરતાં આવડતું હતું. ઈશ્વરનું નામ લઈ હું તેને બચાવવા ગંગામાં કુદી પડી. જેમ જેમ હું તેની પાસે જવા મથતી હતી તેમ તેમ પ્રવાહના જોરથી તે મારાથી દૂર જતો હતો. જળની શીતળતાથી મારું આખું શરીર અંકડી જવા લાગ્યું.

મેં કેટલીયે વાર ખડકોને પકડી થાક ઉતાર્યો. કેટલીયે વાર હું પથ્થરો સાથે અફળાઈ, આખું શરીર બરફની લાદો જેવું થઈ ગયું હતું. મારું શરીર એટલું શકતીહીન થઈ ગયું કે હું પણ પ્રવાહમાં તણાવા લાગી અને મને લાગ્યું કે ગંગાના જળમાંજ મારી પણ જળ સમાધિ થઈ જશે. એકાએક મેં તે પુરૂષના શરીરને એક ખડક પાસે અટકી ગયલું જોયું મને આશા આવી અને શરીરમાં વિચિત્ર તેજ આવેલી જણાઈ હું બધું બળ વાપરી તે ખડક ઉપર જઈ પહોંચી અને તેનો હાથ પકડી જોંચ્યો પણ તેને જોતાંજ મારું કલેબુ ધડકવા લાગ્યું. તે શ્રીધર પંડિત હતા.

હું મુસાફર, જીવને મુઠીમાં રાખી મેં આ કામ

પુરું કયું. જે સમયે હું શ્રીધર પંડિતના અર્ધ-મૃત-
 દેહને લઈ કીનારા ઉપર આવી ત્યારે હજારો મનુષ્યોના
 જયનાદથી આકાશ ગુંજી ઉઠ્યું. કેટલાંયે મનુષ્યોએ મારાં
 ચરણમાં મસ્તક નમાવ્યા. હજી તો લોકો શ્રીધર પંડિત
 ને ભાનમાં લાવવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા. એટલામાં
 વિદ્યાધરી મારી સામે આવી ઉભી રહી. તેનું મોઢું
 પ્રભાતના ચંદ્ર જેવું શીકકુ પડી ગયું હતું, હોઠ ધુન્તા
 હતા અને માથાના વાળ વીખરાયલા હતા. આંખોમાંથી
 આંસુની ધારાઓ વહેતી હતી અને તે જોરથી હાંફતી
 હતી. દોડીને તે મારાં પગને વળગી પડી પણ દીલ
 ખોલીને નીર્મળ ભાવથી નહીં ! વિદ્યાધરી મર્મવાળા
 પણ શોકમય અવાજે એટલુંજ બોલી કે-જેન, ઇશ્વર
 તને આ સત્કાર્યનું કૃત આપે.

(૪)

હે મુસાફર, આ આશીર્વાદ વિદ્યાધરીના અન્ન-
 કરણમાંથી નીકળ્યો હતો. મને આ આશીર્વાદથી બહુજ
 આનંદ થયો કારણકે મને ખાત્રીથી લાગતું હતું કે હવે
 ત્યારે હું ઘેર જઈશ ત્યારે મારા સ્વામી મને હસ્તા
 હસ્તા લેડવા માટે ખાસજી ઉપરજી ઉભા હશે. હું તરતજ
 ઘેર જવા લીકળી પડી. આતુરતાથી મારા પગમાં જોર
 આવ્યું હતું. રાત દિવસ ચાલવા છતાં હું થાકતીજ
 નહોતી. એક મહીનાની મજલ મેં અઠ ઠીવસમાં પુરી

કરી પણ અફસોસ ! જ્યારે ઘર આગળ પહોંચી ત્યારે ઘરને જોઈ જાણે છાતી ઉપર હજારો મણતું વજન પડ્યું હોય એમ લાગ્યું. ઘરની અંદર જવાની પણ હીમ્મત થઈ નહીં. ઓટલે બેસી મેં બાણીવાર સુધી કદપાંત કર્યાં કર્યાં. કોઈ નોકર પણ ત્યાં દેખાતો નહોતો તેમજ પાળેલા પશુ પણ જણાતા નહોતા. બારણામાં ધુળ ઉડતી હતી. છાતી ઉપર પથર રાખી અંદર ગઈ તો જણાયું કે મારો બહારો સિંહ મજબુત સાંકળોથી બંધાયેલો હતો તે અંદરો દુબળો થઈ ગયો હતો કે પાંસળાના તમામ હાડકાં બહાર દેખાતા હતા. ઉપર નીચે જ્યાં જોઈ ત્યાં આપુ ઘર ઉજ્જડ દેખાતું હતું. મને જોતાંજ શેરસિંહ પુછડી હલાવી અને એકાએક તેની આખો હીવાની માફક ચમકી ઉઠી હતું દોડીને તેને ગળે લપટાઈ ગઈ અને સમગ્ર ગઈ કે નોકરોએ દગો કર્યો. ઘરના રાચરચીવાને પ-તોજ નહોતો સોના-ચાંદીના કીમતી વાસણો વિગેરે બધુંજ અદ્રશ્ય થઈ ગયું હતું. નખખોલીઆઓ મારા અલંકારોની પેટી પણ ઉઠાવી ગયા હતા. આ ચોનીચી મારી મુશીબતનો ઘડો પુરેપુરો ભરાઈ ગયો. કદાચ પહેલેથીજ તેમણે શેરસિંહને બકડી લીધો હશે અને પછી આનંદથી લુટ ચલાવી હશે. ધર્મ લુટવા પ્રથમ હાલી ત્યાં ધન લુટાવીને હું કેવી આકૃતમાં આવી પડી !...ગરીબીએ મારી જીંદગીમાં આ પહેલીજવાર મને પોતાનું

બાયાનક સ્વરૂપ દેખાડયું.

હે મુસાફર, આ પ્રમાણે લુંટાયા પછી મને એ સ્થાન કાંટાની માફક ખુંચવા લાગ્યું. એ તેજ ઘર હતું કે જ્યાં અમે આનંદમાં દહાડા કાઢ્યા હતા. એજ ક્યારીઓ હતી કે જ્યાં અમે પંખીની માફક કલ્લોલ કર્યો હતો. દરેક ચીજની સાથે કંઈ નહીં તો કાંઈ યાદગીર બેડાયલી હતી. તે દિવસો યાદ આવતાં આંખોમાંથી લોહીનાં આંસુ વહેવા લાગતાં હતાં. વસન્ત રતુ ચાલતી હતી, જોરસળીના પુષ્પોની મુગંધથી હવા મુગંધીત થઈ રહી હતી. એવા મનોહર સમયે મેં મારી જન્મભુમિનો હંમેશને માટે ત્યાગ કર્યો. જેમ કોઈ કેદી કેદખાનામાંથી છુટો થતાં કેદખાના તરફ પાછું વળીને જોતો પણ નથી તેમ મેં જન્મભુમિનું સ્મરણ છોડી દીધું. એક અઠવાડીયા સુધી મેં ચારે તરફ ફરતાં ફરતાં ક્યાં રહેવું તેની શોધ કરવા માંડી. છેવટે સિન્ધુ નદિને કીનારે એક એકાંત જગા મને પસંદ પડી. અહીં એક જુનું મંદિર હતું. કોઈક કાળે ત્યાં દેવતાઓનો વાસ હશે પણ હાલ તો તે તદ્દન ઉજ્જડ હતું. દેવતાઓએ કાળ ઉપર જીત મેળવી હશે પણ સમયના ચક્ર ઉપર જીત નહીં મેળવી હોય ધીમે ધીમે મને એ જગા ખહુ ગમી ગઈ અને સમય જતાં મુસાફરોને માટે ધર્મશાળા તરીકે પણ ખપ લાગવા માંડી. મને અહીં રહેતા ત્રણ વર્ષ નીકળી ગયા એમા

સામાં એક દીવસ સાંજે મંદીરની સામેથી એક માણસને ઘાડા ઉપર બેસીને જતો મેં જોયો. મંદીરથી આશરે બસો ગજ દુર એક તળાવ હતું અને તેને કીનારે ગીચ ઝાડી હતી. પેલો માણસ એ ઝાડીમાં દાખલ થયા પછી દેખાતો બંધ થયો. અંધકાર ગાઢ થતો જતો હતો. એક મીનીટ પછી મને તે તરફથી કોઈ મનુષ્યની ગીસ નંભાળાઈ અને પછી બંદુકોનો અવાજ થયો તેથી બાગીના પહાડગાજી ઉઠ્યો.

હું મુસાફર, આ અવાજથી મને કોઈ લયંકર બનાવ બનતો હોય એવો શક પડ્યો. હું તરત ઉઠીને ઉભી થઈ અને એક કટાર હાથમાં લઈ તે સરોવર તરફ જવા લાગી.

વરસાદ મુસળધાર વરસવા લાગ્યો. રહી રહીને આકાશમાં એવી કારમી ગર્જનાઓ થતી હતી કે જાણે બાગીના પહાડો એક બીજાની સાથે અથડાતા હોય. વીજળીનો ચમકારો એટલો તિવ્ર હતો કે જાણે આખા સંસારનો પ્રકાશ એકઠો થઈ ગયો હોય. અંધકારની એવી સ્થિતિ હતી કે જાણે અમાસની હબરો સારી એકઠી થઈ ગઈ હોય. કમ્બર સુધીનાં પાણીમાંથી શરીરને સંભાળી ચાલતાં ચાલતાં સરોવર સુધી આવી પહોંચી. વીજળીના ઝગમગાં દીવાની ગરજ સારી. ચરોવરને કાંડે

એક મોટી શુક્રા હતી તેમાંથી અજવાળું બહાર આવતું
 જોવાતું હતું. મેં ત્યાં જઈ અંદર નજર કરી તો શું
 જોયું? એક મોટી મશાલ સળગતી હતી અને ઘણા
 માણસો તેની આબુખાબુ ઉભા હતા અને એક સ્ત્રી
 મૃતવર્ણી આંખો કરી દાંત પીસીને કંદંતી હતી કે-હું
 મારા ધણીની સાથે એને પણ ખાળીને ભસ્મ કરી નાખીશ.
 મારા આશ્રિની સ્ત્રીમા રહી નહીં. મેં સ્વાસ રોક્યો
 અને ગાંડા માણસની માફક મેં કૌતક જોયા કયું. તે
 સ્ત્રીની સામે ઢોહીથી ખરડાયલી એક લાશ પડી હતી.
 અને તે લાશની પાસેજ દોરડાથી બાંધેલો એક માણસ
 માથું નીચું રાખી બેઠો હતો. મેં અનુમાન કયું કે તે
 પેલોજ ઘોડા ઉપર જનાર માણસ હતો કે જંના ઉપર
 લુંટારાઓએ હુમલો કર્યો હતો. પેલી લાશ લુંટારાઓના
 સરદારની હતી અને બોલનાર સ્ત્રી તેની પત્ની હતી. તેના
 વાળ વીખરાયલા હતા અને આંખોમાંથી અંજારા નીકળતા
 હતા. અમારા ચિત્રકારોએ ક્રોધને પુરૂષ કહ્યો છે પણ
 મારા વિચાર મુજબ સ્ત્રીનો ક્રોધ વધારે ઘાતકી અને
 વિનાશક હોય છે. ક્રોધથી ઉન્મત થયલી ક્રોધિણી
 મુંઢરી સાક્ષાત જવાળા બની જાય છે.

તે સ્ત્રીએ ફરીથી દાંત પીસી કહ્યું! હું મારા
 ધણીની સાથે આને પણ ખાળીને ભસ્મ કરી નાખીશ-
 કહી તેણે પેલા દોરડાથી બાંધાયલા પુરૂષને ઘસડ્યો અને

સગળતી ચીતામાં નાખ્યો. આહ ! કેવો લયંકર અને ફંવા
ખડા કરનારો દેખાવ હતો. સ્ત્રી પોતાના દેખોં બહલો
લેવાને આવા પીચાશીની થઈ શકે છે. માફ લે હોડવા
લાગ્યું. હવે એક ક્ષણ પણ વીલંબ કરવાનો વખત નહોતો.
મેં કટાર ખેંચી અને ગુફામાં દોડી. લુટારાઓ નામ
ભાગમાં પડ્યા કારણ કે તેમને એમ લાગ્યું કે મારી
સાથે બીજા માણસો પણ હશે. હું ખેંચક ચીતા આગળ
જઈ પહોંચી અને જોતજોતામાં તે કમનસીબ માણસને
અગ્નીના મોઢામાંથી બહાર ખેંચી લાવી. હજી તેના
કપડાજ માત્ર સળગ્યા હતા. જેમ સાથ તેનો શીકાર
છીનવી લેવાથી કુંદાડા મારતો દોડે છે તેજ પ્રમાણે
અગ્નીની જવાળાઓ મારી પાછળ દોડી. એવું લાગતું
હતું કે અગ્ની પણ તેના લોહીનો તરસ્યો થઈ રહ્યો હતો.

એટલામાં લુટારાઓ આવચેત થઈ ગયા. અને
સરદારની પત્નીએ મારા ઉપર હુમલો કર્યો. સંભવ હતો
કે તે કસાઈઓ મારા દુકડે દુકડા કરી નાખતે પણ
એટલામાં ગુફાના દ્વાર ઉપર મેઘ ગર્જના જેવો અવાજ
સંભળાયો અને ચિકરાળ રૂપ ધારણ કરેલો શેરસીંહ
અંદર આવી પહોંચ્યો. તેનું લયંકર સ્વરૂપ જોઈ લુટા
રાઓ જીવ લઈને નાહા. ફક્ત લુટારાના સરદારની પત્ની
સ્થંભીત થઈ પોતાની જગા ઉપર ઉભી રહી. એકાએક
તેણે પોતાના ધણીની લાશ ઉઘડી અને તેને લઈ ચીતામાં

તે સી ગઈ. જોત જોતામાં તેનું ભયંકર રૂપ અગ્નીની જવાળામાં ભસ્મ થઈ ગયું. હવે મેં પેલા બાંધેલા માળખે નજર કરી તો મારું હૃદય ઉછળી પડ્યું. એ તો શ્રીધર પંડિત હતા. મને જોતાંજ માથું નીચું કરી દીધું. અને રડવા માંડ્યું. હું તેના સમાચાર પુછતી હતી એટલામાં ગુફાના એક ખુણામાંથી કોઈનો દર્દભર્યો અવાજ સંભળાયો. જઈને જોયું તો માલમ પડ્યું કે એક સુંદર યુવક લોહીથી લદખદ થયેલો પડ્યો હતો. મેં તેને જોતાંજ ઓળખ્યો. તેના પુરૂષ વેશ તેને છુપાવી શક્યો નહીં. એ વિદ્યાધરી હતી. મરદના વસ્ત્રો એને બહુ શોભતા હતા. તે શરમ અને શોકની મુર્તિ બની ગઈ હતી. તે મારા પગમાં પડી પણ મોઢેથી ઠાંઠજ ઘોલી નહીં.

એ ગુફામાં વધારે વાર ખોટી થયું તુકશાનકારક હતું. કોણ જાણે વળતે લુંટારાઓ દયીઆર લઈ ફરી આવી પહેંચે. બીજી બાજુ ચિતાનો અગ્ની પણ શાંત પડવા લાગ્યો હતો. અને લુંટારાની સતી પત્નીનું બીપણ સ્વરૂપ અમરી સામે નાચતું હોય એવો અગ્ને બ્રમ થયો. આ બન્ને પ્રાણીઓને અહીંથી કેવી રીતે બહાર લઈ જવા તેની મને ફીકર થવા લાગી બન્ને લોહીથી લદખદ થયેલા હતા. શેરસીંહ મારી ગુંચવણ સમજી ગયો. સીંહ બન્યા પછી એની ખુદ્દિ બહુ તીવ્ર થઈ ગઈ હતી. તેણે મને ઇશારત કરી કે બંનેને મારી ખીંઠ ઉપર ઘેસાડી

દે. પહેલા તો હું તેની ઇશારત સમજી શકી નહીં પણ જ્યારે તેણે વારંવાર એકની એક ઇશારત કરી ત્યારે હું સમજી ગઈ. મુંગાના ઘરના માણસો મુંગાનું કહેવું તરત સમજી લે છે. મેં શ્રીધર પંડિતને ઉચકી શેરસીંહની પીઠ ઉપર બેસાડ્યા. અને તેની પાછળ વિદ્યાધરીને પણ બેસાડી નાનું બાળક વડૂની પીઠ ઉપર બેસતાં બેટલું ડરે છે તેથી વધારે આ બન્ને પ્રાણી ડરતા હતા. હું એ બન્નેને લઈ મંદીરમાં આવી પહોંચી.

એક અઠવાડીયા સુધી તેમની યથાશક્તિ સેવા ચાકરી કરી. જ્યારે તેઓ બરાબર સારા થઈ ગયા ત્યારે તેમને વિદાય કર્યા. તેઓ બન્ને કેટલાક માણસો સાથે ટેકી જતા હતા. ત્યાંનો રાજા પંડિત શ્રીધરનો શિષ્ય હતો. પંડિતનો ઘોડો આજળ હતો અને વિદ્યાધરીને ઘોડા ઉપર બેસવાનો અભ્યાસ ન હોવાથી તે પાછળ હતી. તેમના બે રક્ષકો પણ વિદ્યાધરીની સાથે હતા. જ્યારે હુટારાઓએ પંડિતને ઘેર્યા અને પંડિતે પીસ્તોલ થી હુટારાઓના સરદારને માર્યો ત્યારે ઘોંઘાટ સાંભળી વિદ્યાધરીએ ઘોડો આજળ દોડાવ્યો. બન્ને રક્ષકો જીવ લઈને નાડા તેમજ સંજાથના માણસો પણ જેને જેમ કાઢ્યું તેમ નાસી ગયા. વિદ્યાધરીને હુટનારાઓએ પુરૂષ સમજી ધાયલ કરી અને પછી બન્નેને બાંધી ગુફામાં લઈ ગયા. તે પછીના યનાવ મેં મારી નજરે જોયા. બે કે

મારે ત્યાંથી જતી વખતે વિદ્યાધરીનું રૂંદે રૂંદું મને આ
શીર્વાદ આપી રહ્યું હતું છતાં હાય ! હજી પ્રાયશ્ચિત્ત
પુર થયું નહોતું. આટલો લોગ આપીને પણ હું મારો
મનોરથ પાર પાડી શકી નહીં.

હું મુસાફર, એ જગ્યાએ મારે રહેવું હવે કહ્યું
થઈ પડ્યું કારણકે બુટારાઓ બંદુક લઈ શેરસિંહને રાત
દીવસ શોધવા લાગ્યા. લાચાર થઈ હું ત્યાંથી નીકળી
પડી અને મોટા મોટા પહાડો ઓળંગતી અહીં આવી
પહોંચી. આ જગ્યા મને એટલી પસંદ પડી છે કે આ
ગુફાનેજ મેં મારું ઘર બનાવી દીધું છે. આજથી ત્રણ
વર્ષ પહેલાં મેં જ્ઞાન સરોવરનાં દર્શન કર્યાં. તે વખતે
આજ રૂતુ ચાલતી હતી, એક વખત હું જ્ઞાન સરોવર
ઉપર પાણી ભરવા ગઈ હતી ત્યારે મેં જોયું કે એક
ઉમદા ઘોડા ઉપર સ્વાર થઈ રત્ન જડીત અલંકારો
પહેરી હાથનાં ભાલા સાથે આવતો હતો. શેરસિંહને
જોઈ તે અટક્યો અને ભાલો તાકીને તેના ઉપર ધા
કર્યો. પછી શેરસિંહને પણ ક્રોધ ચઢ્યો હતો. તેણે એવી
ગગનભેદી ગર્જના કરી કે જ્ઞાન સરોવરનું જગ હાલી
ઉઠ્યું. તેણે પેલા યુવકને ઘોડા ઉપરથી ખેંચી પાડી
તેની છાતી ઉપર પોતાનો પંજો નાખ્યો. હું ઘડો નીચે
નાખી દોડી. યુવકનું આવી બન્યું હતું. પણ મેં ત્યાં
પહોંચી જઈ શેરસિંહના ગળામાં હાથ નાખી તેનો ક્રોધ

શાંત પાડયો. મેં તેનું આણું બચાવે સ્વરૂપ કદી જોયું નહોતું. મને પોતાને પણ તેની પાસે જતાં ખીક લાગતી હતી. છતાં મારા મીઠા શબ્દોએ તેને વશ કર્યો અને તે શાંત થઈ બાબુ ઉપર ઉભો રહ્યો. યુવકની છાતીમાં હંડો જખમ થયો હતો. તેને મેં આ ગુફામાં લાવી રાખ્યો અને તેની મલમ પટ્ટી કરવા માંડી. એક દીવસ હું કેટલીક જરૂરની ચીજો લેવા નજીકના શહેરમાં ગઈ પણ ત્યાં બધી દુકાનો બંધ હતી. બજારમાં ધુળ ઉડતી હતી. અને ચારે તરફ સુનકાર છવાયો હતો. ઘણીવાર સુધી હું આમતેમ કરી પણ મને ત્યાં કોઈ માણસ જણાયો નહીં. કે જેને હું શહેરની આ હાલતનું કારણ પૂછી શકું. હું પછી ફરવાનો વિચાર કરતી હતી. એક જામાં ઘોડાના પગલાં સંભળાયા અને માથાથી પગ સુધી કાળા વસ્ત્રો પહેરેલી એક સ્ત્રી કાળા ઘોડા ઉપર બેસીને આવતી જણાઈ. તેની પાંછળ કેટલાક સ્વારો અને પાલખીઓ કાળા વસ્ત્રોમાં ઢંકાયેલા આવતા મલમ પડયાં. મને જોતાંજ તેણે ઘોડાને એડી મારી અને મારી પાસે કઠોર સ્વરે પૂછ્યું—તું કોણ છે? નિર્ભયતાથી મેં જવાબ દીધો. હું જ્ઞાન સરોવરની કીનારે રહું છું અને અહીં બજારમાં કેટલીક ચીજો ખરીદવા આવી હતી પણ આખા શહેરમાં કોઈ મજબૂજ નહીં.” પેલી સ્ત્રીએ પાંછળ નજર કરી કાંઈ ઇશારત કરી એટલે જે સ્વારોએ આગળ

આવી મને પકડી લીધી અને દોરડા વતી મારા હાથ
 ખાંધ્યા. મને ક્યા ગુન્ડા માટે પકડવામાં આવતી હતી.
 તે પણ હું સમજી શકી નહીં. ઘણીવાર પુછવા છતાં
 કોઈએ મને મારા સવાલનો જવાબ આપ્યો નહીં.
 ફક્ત એટલું અનુમાન હું કરી શકી કે એ સ્ત્રી આ
 શહેરની રાણી હોવી જોઈએ. મને મારે પોતાને માટે
 તો કાંઈ શ્રીકર નહોતી પણ માત્ર શેરસિંહની શ્રીકર હતી.
 તે એકલા ગભરાતા હશે. જમવાનો વખત થશે તો
 ખવડાવશે કોણ? કેવી આકૃતમાં આવી પડી હતી. મને
 સમજાતું નહોતું કે આટલું આટલું દુઃખ પડ્યા છતાં
 વિધાતાને હજી મારી કેટલીક અવદશા કરવી હતી. મને
 અભાગણીને એ દશામાં પણ શાંતિ નહોતી આવી.
 વીચારમાં હું સ્વારોની સાથે અડધો કલાક ચાલી એટલે
 સામે ટેકરી ઉપર એક વિશાળ મહેલ દેખાયો ઉપર
 જવાને માટે પથરો કાપીને પહોળાં પગથીયા બનાવ્યા
 હતા. અમે ઉપર ચઢ્યા. ત્યાં સેંકડો માણસ દેખાયા
 પણ તે બધાના વસ્ત્રો કાળાં હતા. મને જે ઓરડામાં
 લઈ જઈને પુરી ત્યાં ખુરશી સિવાય બીજું કંઈજ નહોતું
 હું જમીન ઉપર બેસી મારા નસીબને રહવા લાગી. જે
 કોઈઓરડામાં આવતું હતું તે મારા તરફ ફરેલું નજરે
 જોઈ ગુપચુપ ચાલ્યું જતું. થોડીવાર પછી રાણી સાહેબ
 આવી ખુરશી ઉપર બેઠાં. જો કે તેની ઉંમર પચાસ

વર્ષથી વધારે હતી. છતાં તેના મોઢા ઉપર અદ્ભુત કાંતી હતી. મેં જમીન ઉપરથી ઉભા થઈ તેને પ્રણામ કરા અને હાથ જોડી મારા કીસ્મતનો ઇન્સાફ સાંભળવા ઉભી રહી.

(૬)

હે મુસાફર, રાણી સાહેબનાં લાવાં ચઢેલા જોઈ પહેલા તો મારો જીવ ઉડી ગયો, પણ જે પ્રમાણે ચંદનના કઠણ લાકડામાં મનોહર સુગંધ છુપાયેલી હોય છે તેમ તેના કર્કશ દેખાવ અને કઠોર વ્યવહાર નીચે મીથુના જેવું નરમ હૈયું છુપાયેલું હતું. તેનો યુવાન પુત્ર થોડાજ દિવસ પહેલાં ગુમ થઈ ગયો હતો તેના શોકમાં આખા શહેરમાં હડતાલ પળાતી હતી. મને પકડવાનું કારણ એટલુંજ હતું કે મેં કાળા વસ્ત્રો પહેર્યાં નહોતાં. 'રાણી સાહેબને જોડેથી બધી હકીકત સાંભળતા હું સમજી ગઈ કે આ બધો શોક મારી યુક્ષમાં પડેલા રાજકુમાર ને માટેજ પળાતો હતો. મેં તેમને પૂછ્યું-રાજકુમાર ઉમઢા સફેદ અરબી ઘોડા ઉપર સ્વાર થયા હતા ?

રાણી-હા હા, અરબી ઘોડાજ હતો. એ ઘોડા ખાસ મેં તેને માટેજ અરબસ્તાનથી મંગાવી આપ્યો હતો. થું તેં તેને જોયો છે ?

મે કહ્યું-હા જોયા હતા.

રાણીએ પૂછ્યું—ક્યારે ?

મેં કહ્યું—જે દીવસે તેઓ સીંહનો શીકાર કરવા ગયા તે દીવસે.

રાણી—શું તારી નજર આગળ સીંહ તેના ઉપર હુમલો કર્યો હતો ?

મેં કહ્યું—હા મારી આંખો સામેજ.

રાણી આતુરતાથી ઉભા થઈ ગયા. અને બહુ નમ્રતાથી કહ્યું એની લાજ દેખાડી શકશે ?

મેં કહ્યું—એવું ન બોલો. તેમનું એ વર્ણન આશ્ચર્ય થાવ. જે અઠવાડિયાથી તેઓ મારે ત્યાં અટીથી છે.

રાણીએ 'હર્ષભય આશ્ચર્યથી પૂછ્યું—ખરેખર ! મારો રાખીર છવે છે ?

મેં કહ્યું—હા હવે તેમનામાં ફરવા હરવાની શક્તિ આવી ગઈ છે.

રાણી મારા પગમાં ઢળી પડ્યાં. એ પછી ત્રીજે દીવસે અર્બુન નગરની શોભા કાંઈ બુદ્ધિજ હતી. ફકનો કુલના હારોથી શણગારેલી હતી અને બબરોમાં આનંદ ઉત્સવ પગાતો હતો. શોકના કાળા વસ્ત્રોની જગાએ શુશોભીત કેસરીઆ વસ્ત્રો જ્યાં ત્યાં નજરે પડતાં હતાં.

સુર્યોદય થતાંજ સલામીની તોપો છુટી, સૌથી આગળ હું એક રણુગારેલા ઘોડા ઉપર બેઠી હતી અને પાછળ સોનેરી ઝાલરોથી ઢંકાયેલા રાજકુમારનો હાથી અવતો હતો. સ્ત્રીઓ જરૂઆ ઉપરથી મંગળ ગીતો ગાતી હતી. અને પુષ્પોનો વરસાદ વરસાદતી હતી. રાજમહેલનાં બારણા આગળ રાણી બેઠામાં બેઠી બરી ઉભી હતી. જંવા રાજકુમાર હાથી ઉપરથી ઉતર્યા તેવાજ માંતીયોથી વધાવી લઈ દોડીને છાતી સાથે આપ્યા.

(૭)

હૈ મુસાફર, આનંદ-ઉત્સવ ખલાસ થયા પછી જ્યારે હું વઢાય થવા લાગી ત્યારે સજ્જા નેત્રે રાણી સાહેબે ડહયું-દીકરી, મારા ઉપર તેં જે ઉપકાર કર્યો છે તેનું ફળ ભગવાન તને આપશે. તે મારા રાજવંશને ઉદ્ધાર કર્યો નહીંતો પિતૃઓને પીંડ આપનાર કોઈ રહેતે નહીં. હું તને વઢાયગીરીમાં કાંઈક આપવા માંગું છું અને તારે લેવુંજ પડશે. રણુધીર મારો પુત્ર છે તો તું મારી પુત્રી છે. તેજ રણુધીરને પ્રાણદાન આપ્યું છે અને આ રાજ્યનો પુનરોદ્ધાર કર્યો છે તેથી એ માયાના બંધનમાંથી તું પણ છુટવાની નથી. આ અર્જુનનગર હું તને ઇનામ તરીકે આપું છું.

રાણી સાહેબની આ ઉદારતા જોઈ હું આશ્ચર્ય

ચક્રીત થઈ ગઈ. કળીયુગમાં કોઈ આવી ઉદારતા ખંતાવી શકે એવી મને આશા નહોતી. મને પોતાને તો ધન વૈભવની કાંઈ લાલસા બાકી રહી નહોતી છતાં વખતે એ ધન સંપત્તિ મને મારા ભાઈઓની સેવા માટે અપ લાગે એ વિચારે મેં રાણી સાહેબની લેટ કબુલ કરી અને જાગીરની જોખમદારી મારે માથે લીધી. એ વાત બન્યે આજ એ વર્ષ થઈ ગયાં છે છતાં ભોગ વિલાસ માટે મારું મન એક ક્ષણ પણ વ્યાકુળ થયું નથી. હું કદી પલંગ ઉપર સુતી નથી. હુખી-સુકી ચીજો શીવાય બીજી કશું ખાતી નથી. પતિવિયોગની અવસ્થામાં સ્ત્રી તપસ્વીની બની જાય છે અને તેની વાસનાઓનો અંત આવી જાય છે. વિષય વાસનાની સર્વ ચીજો મારી પાસે મોટા પ્રમાણમાં છે. મોટાં મોટાં મહેલો છે, રમણીય બગીચાઓ છે પણ તે સર્વનો મેં ત્યાગ કર્યો છે. મકાન સુનાં પડ્યાં છે અને બગીચાઓ સુકાઈ રહ્યાં છે. મેં કદી તે તરફ ઉડતી નજર પણ નાખી નથી. મારા પ્રાણુ ધારના ચરણોમાં ચોંટી રહેલા મારા મનને કોઈ વસ્તુના ઉપભોગની ઇચ્છા થતી નથી. હું દરરોજ અર્બુનનગર જાઉં છું અને જાગીરના જરૂરના કામો કરી પાછી ફરું છું. અધીકારીઓ અને નોકર-ચાકરોને મેં સખત આજ્ઞા કરી છે કે મારી શાંતિનો ભંગ કરવો નહીં. જાગીરની તમામ આવક પરોપકારમાં ખર્ચાય છે. એક પૈસા પણ

હું મારા કામને માટે ખરચતી નથી. આપને નવરાસ હોય તો આપ મારી જાગીરની વ્યવસ્થા જોવા પધારજો. આપને તે જોઈ આનંદ થશે. મેં આ બે વર્ષમાં વીસ મોટા મોટા તળાવ બંધાવ્યા છે અને ચાળીસ ગૌશાળા બનાવી સ્થાપી છે. કુદરતે જેમ શરીરમાં નસોની જાળ પ્રસારાવી છે તેવાજ પ્રકારે આખી જાગીરમાં નહેરો બાંધી દેવાનો મારો વિચાર છે જેથી ખેડુતોની ખેતીવાડી હંમેશા સુખપુર્વક થયા કરે. મેં સો કુશળ વૈદ્યો રાખ્યા છે જેઓ ગામડાઓમાં ફરી પ્રજાના રોગનું વગર પૈસે નીવારણ કરે છે. મારાં એકઠે એક ગામમાં પ્રજાના સુખની દરેક સગવડ મેં કરી છે. રાત્રે નાના નાના ગામોમાં પણ આપને ફાનસો સગવડતા દેખાશે દીવસે ઇશ્વર પ્રકાશ આપે છે. રાત્રે પ્રકાશ આપવાનો ધર્મ રાજાનો છે મેં બધા કારભાર શ્રીધર પંડિતને બોલાવીને તેમના હાથમાં સોંપ્યો છે. જાગીર મળ્યા પછી શ્રીધર પંડિતને શોધવાનું કામ મેં સોંપી પહેલું કયું. તેને ખુશ કરવાથી મને ફાયદો થશે. એવી મને આશાજ નહોતી પણ મારી નજરમાં તેના જેવો બીજો કર્તવ્ય પરાયણ નીરપૃહી અને સચ્ચરિત્ર માણસ હતો નહીં. મને ખાતરી છે કે જીંદગી સુધી તે જાગીરની લગામ પોતાના હાથમાં રાખશે, વિલાધસી પણ એમની સાથેજ છે. તેનું પતિવ્રત હજી પ્રજા સારાવર જેવું અપાર છે જો કે તેનું

સૌંદર્ય હવે પહેલાના જેટલું અગમગતું નથી છતાં પણ તે રણુવાસની રાણી જેવી દેખાય છે. ચિંતાથી એનું મુખ શીકડું પડ્યું છે, અમે બન્ને કેટલીકવાર એકઠા થઈ જઈએ છીએ પણ વાતચીત કરતાં નથી. શરમથી તેની આંખો નીચી ઢળી જાય છે. મને જોઈને તે ઓ શીયાળી થઈ જાય છે અને તેના કપાળે પરસેવો કુટી નીકળે છે. હું તમને સાચું જ કહું છું કે વિદ્યાધરાની સામે મારે કાંઈ ફરીઆદ કરવાની નથી. ઉલટું તેના તરફ દીવસે દીવસે મારી શ્રદ્ધા ને ભક્તિ વધતા જાય છે. તેને જોતાં જ મારા મનમાં એમ થાય છે કે તેનાં પગમાં ઢળી પડું. પતિવ્રતા સ્ત્રીના દર્શન થવા એ પણ દુર્લભ વાત છે, પણ મારા વંદનને તે ખુશામત સમજે એ જાયથી અટકી જાઉં છું. હવે હું ઈશ્વર પાસે હંમેશાં એજ અરજ પ્રાર્થના કરું છું કે હું હંમેશાં મારા સ્વામીના ચરણોમાં પડી રહું અને જ્યારે મારી જગતનાં મુસાફરી પુરી થાય ત્યારે પણ તેના પગમાં આડું મસ્તક હોય ! મૃત્યુ સમયે પણ મારા મોંઢામાંથી એજ શબ્દો નીકળે કે-હે ઈશ્વર, ભવેભવ હું એમનીજ દાસી થાઉં -એટલીજ વાંછના હવે બાકી છે.

વાંચક, એ મુંઢરીલી ભૂવન કયા સોજાળી મન કેટલું આશ્ચર્ય થયું ને કહી શકાય એમ નથી. જોકે હું કે જે બેલીમાં આવી અતિભાગ્યાળી દેવીઓ પેઠા થાય

છે તેના તરફ પશ્ચિમના કલ્પનાહીન અને અવિશ્વાસુ માણસો આંગળીઓ કરે છે આખા યુરોપમાં આવી એક પણ સુંદરી નહીં હોય કે જેની સાથે આ રજકન્યાની સરખામણી કરી શકાય. યુરોપના રહેનારાઓ સ્ત્રી પુરૂષોનો સંસારીક સંબંધજ બહુયો છે, તેનો અધ્યાત્મિક સંબંધ તેમની કલ્પનામાંયે નથી. આજ કારણથી યુરોપ માં સેંકડો વર્ષની ઉન્નતી પછી પણ પતિવ્રતનો આપો એક પણ જગહજતો દાખલો મળી શકતો નથી. કમ નસીએ અમારી સભ્યતાએ એવો હલકો માર્ગ લીધો છે કે હવે ભવિષ્યમાં પણ આવી કોઈ દેવી અમારી જન્મવામાં સંભવજ નથી. જો જર્મનીને પોતાની સેનાને ફ્રાન્સને પોતાના વૈભવ વિલાસનો અને ઇંગ્લાંડને તેના વેપારનો ગર્વ હોય તો ગરીબ હિંદુસ્તાનને તેના આર્થિક પતિવ્રતા સ્ત્રી રત્નોનો ગર્વ હોય એ સ્થાભાવિક છે. યુરોપના રહેવાસીઓ માટે શું એ શરમની વાત નથી કે હોમર અને બર્જિસ, ડેન્ટે અને ગેટી, શેક્સપીયર અને હુગો જેવા મોટા કવિઓ એક પણ સીતા કે સાવીત્રી કલ્પના કરી શક્યા નથી? ખરું જોતાં યુરોપીયન સમાજ એવા ઉંચા આદર્શોથી કેમનસીબ છે.

જોજો દીવસે બહુ દીલ્લીરી સાથે હું જ્ઞાન સંદેશ વરથી વિદાય થઈ જર્મની જવા નીકળ્યો. મારા પાછા ફરવાની ખબર પહેલેથીજ વર્તમાન પત્રોમાં પ્રગટ થઈ

ચુકી હતી. જ્યારે મારું બહાણ હેમજગ પહોંચ્યું ત્યારે
 હજારો સો પુરો, વિદ્વાનો, રાજસેવકો વીગેરે મને માન
 આપવા બંદર ઉપર આવ્યા હતા. મને જોતાંજ તાળીઓ
 તાગવા માંડી, રૂમાલ અને ટોપીઓ હવામાં ઉછળવા
 લાગી અને કીનારા ઉપરથી મારા ઘર સુધી જે કાઠમાઠ
 થી સરઘમ નીકળ્યું તે જોઈને કોઈ રાજાને પણ ઈર્ષા
 ઉત્પન્ન થાય સાંજે મને કચસરના ટેબલ ઉપર જાણું
 દેવાનું આમંત્રણ મળ્યું. કેટલાયે દીવઓ સુધી માન-
 પત્રોની હારમાળા ચાલ્યા કરી અને મહીનાઓ
 સુધી કાઓ અને યુનીવર્સિટીઓમાં ભાષણો આપતાં
 જવાયે નીરાંતે જોસવાનો વખત મળ્યો નહીં. મુસાફરીનું
 વર્ણન દેવના તમામ વર્તમાન પત્રોમાં છપાયું. બીજા
 દેશોમાંથી પણ અસીનંદનના તારો તથા પત્રો મળ્યાં.
 રશીઆ, ફ્રાન્સ વીગેરે દેશોની કેટલીયે સંસ્થાઓમાંથી
 મને જાણો આપવા માટે નિમંત્રણ મળ્યાં. એક એક
 ભાષણન માટે મને હજારો પાઉન્ડ મળતા હતા. કેટલીક
 યુનીવર્સિટીઓએ મને ડીગ્રીઓ આપી. ઝારે પોતાનો
 ફોટો મોકલીને મને માન આપ્યું હતું. આ માનપાનના
 વંટોળીઆથી મને શાંતિ મળતી નહોતી કારણ કે મારી
 આંખો સામે જ્ઞાન સરોવરનો સુરમ્ય કીનારો પેલી ઉંડી
 શુદ્ધ અને સુંદર રાજકન્યા હંમેશાં રહ્યા કરતા. તેના
 મીઠા શબ્દો મારા કાનમાં યુગ્મ્યો કરતા હતા હું નાર્દક

શાળાઓમાં જતો અને રૂપેન તંથા જ્યોર્જિયાની મુંદરો
રીઓ જોતો પણ તે સર્વ મારી નજરમાં હીંમાલયની
અપસરા કરતાં ઉતરતી જણાતી કોઈ કોઈ વાર ઉર્ડા
વિચારમાં ઉતરી જતાં તે જાણે આકાશમાંથી ઉતરતી
મને દેખાતી તે વળતે મારું મન કબજે રહેતું નહી
અને મને એમ થતું કે જાણે ઉડીને હું જ્ઞાન સરોવરના
કીનારે પહોંચી જાઉં. આખરે એક દીવસ મેં મુસાફરીના
સરસામાન તૈયાર કર્યો અને જે તારીખે હું પહેલવહેલો
જ્ઞાન સરોવર ઉપર ગયો હતો તેનાથી બરાબર એક
હજાર દીવસ પછી હું પાછો ત્યાં જઈ પહોંચ્યો.

સવારનો વખત હતો. પર્વતરાજ સોનેરી મુખડો
ધારણ કરી ઉભા હતા. અનેક અપસરાઓ જાણે અલંકાર
રેના અમકાર કરી નૃત્ય કરી રહી હોય તેમ જ્ઞાન
સરોવરનું સુર્યના તૈજથી પ્રકાશીત થયેલું જળ પવનની
મંદ લહેરોથી હાલી રહ્યું હતું. લાલ આકાશમાં જેમ
નારાં અમલી રહ્યા હોય તેમ કમળના કુલોની વચ્ચે
સફેદ હંસો તરતા દેખાતા હતા. મેં આતુરતાથી શુક્ર
નરક જોયું તો ત્યાં તેની નજીકમાં એક મોટો રાજમહેલ
આકાશ સાથે વાતો કરતો ઉભો હતો. તેની એક બાજુ
મુંદર બગીચો હતો અને બીજી બાજુ એક બહુ ઉંચું
મંદિર હતું. મને ત્યાં આ દેરફાર થયેલો જોઈને આશ્ચર્ય
થયું. મહેલના મુખ્ય દરવાજે જઈ જોયું તો ત્યાં જે

ચોખદાર મખમલનાં વસ્ત્રો પહેરી ઉપર જતીના કમરપટા પહેરી ઉભેલા માલમ પડ્યા. મેં તેમને પૂછ્યું—કેમ બાઈ ત્યાં ઠેલો મહેલ છે ?

ચોખદાર—અર્ચુન નગરની મહારાણીનો.

મેં પૂછ્યું—શું આ મહેલ હમણાં જ બંધાયો છે ?

ચોખદાર—હા, તમે કોણ છો ?

મેં કહ્યું—હું એક પરદેશી મુસાફર છું. તમે મહારાણીને હું આંચો છું તેના બળર આપશો ?

ચોખદાર—તમારું નામ શું ? તમે ક્યાંથી આવો છો ?

મેં કહ્યું—તેમને માત્ર એટલું જ જણાવો કે મુલાપથી એક આંચો છે અને મળવા ઇચ્છે છે.

ચોખદાર અંદર ગયો. એક મીનીટ પછી પાછા આવીને કહ્યું—મારી સાથે ચાલો.

હું તેની સાથે ગયો. પહેલાં અમે એક લાંબી ચાલમાંથી પસાર થયાં. ત્યાં બીજા બીજા પક્ષીઓ પીંજ રામાં બેઠા બેઠા કલ્લોલ કરી રહ્યા હતા. એ પછી એક મોટી પરચરની બનેલી અગાશીમાં ગયા. એ અગાશીના જેવી કારીગરી મેં તાજમહેલ શીવાય બીજા કોઈ ઠેકાણે જોઈ નથી. જમીન ઉપર બેસાડેલી શેલાચમાન લાઈઓ

ઉપર પણ મુકતા પણ વિચાર થતો હતો. બીજા ઉપર કુશળ ચિત્રકારોની રચનાઓ શોભી રહી હતી. અમારીને બીજે છેડે એક ખેડક હતો તેના ઉપર મુંવાળો ગાલીચા પાથર્યો હતો, હું નીચે જમીન ઉપર બેઠો એટલામાં એ સ્વરૂપવાન લાંબો યુવક અંદર આવતો દેખાયો. તેના મોઢા ઉપર ખાનદાની ઝળકી રહી હતી અને આંખો ગર્વભરી હતી. તેની અણીયાળી મુઠો, કાળા જમર જેવા વાળ તેના દેખાવની કઠોરતાઓ છી કરતા હતા. વીવેકી ચોદ્દાનું આથી સારું ચીત્ર ખેંચી શકાય તેમ નહોતું. તેણે મારા નરક જેઠ હસીને કહ્યું—આપ મને ઓળખો છો?

મેં માનપૂર્વક ઉભા થઈ કહ્યું—“આપની ઓળખાણ નું માન મને મળ્યું નથી.”

તે ગાલીચા ઉપર બેઠો અને કહ્યું—“હું શેરસિંહ છું.” હું મુગોજ થઈ ગયો. શેરસિંહે ફરીથી કહ્યું—“આપે મને પીસ્તોલ ન મારી તેથી આપને આનંદ થતો નથી? હું તે વખતે પણ હતો પણ હવે મનુષ્ય છું.”

મેં કહ્યું—આપને અંતઃકરણ પૂર્વક ધન્યવાદ આપું છું. આજા હોય તો આપને કંઈ પુછવા હચ્છું છું.

શેરસિંહે હસીને કહ્યું—“હું સમજી ગયો છું, છતાં પુછો.”

મેં કહ્યું—જ્યારે તમે સમજ્યા છો તો પછી શા માટે પુછું ?

શેરસિંહ—કદાચ મારી ધારણા ખરી ન પણ હોય.

મેં કહ્યું—મને ધારતી છે કે મારા સવાલથી કદાચ આપનું હીલ હુખાય.

શેરસિંહ—તમારે મારે માટે એવા વડેમ રાખવાનું કારણ નથી.

મેં કહ્યું—વિદ્યાધરીએ તમને સીંહ બનાવ્યા તે વખતની તપાસ વિષેની તેની ધારણા ખરી હતી ?

શેરસિંહે માથું નીચું કરી જરાવાર પછી જવાબ દીધો.—જી હા, તેનું ધારણું સાચું હતું જે વખતે મેં તેની ખાંચ પકડી તે વખતે આવેશથી મારું આંખુ તરીક કાંપતું હતું. હું વિદ્યાધરીની એ કૃપાને છુંદગી મૂકી બુલનાર નથી. આટલું પ્રાયશ્ચિત કરવા છતાં પણ તારા હીલમાંથી ખટકો દૂર થતો નથી સંસારની કોઈ વસ્તુ રક્ષીર નથી પણ પાપની કાળી છાયા અમર બને કદી ન બુલાય તેવી છે. જશ અને કીર્તિ વખત જતાં જતાં રહે છે પણ પાપનું ધાણુ જતું નથી. મને કાગે છે કે ઈશ્વર પણ એ કાંચો બુસી નહીં શકતો હોય કોઈ તપશ્ચર્યા, કોઈપણ શિક્ષા, કોઈ પણ પ્રાયશ્ચિત એ

જાગાશને ધોઈ શકતા નથી. પતિતોના ઉદ્ધારની વાતો અને તોળા અથવા કનફેશન કરવાથી પાપથી મુક્ત થવાય છે એવી વાતો એ જગતતા પાખંડી ધર્માચાર્યોની કલ્પનાઓ છે.

અમે જાન્યે આ વાત કરતાં હતાં એટલામાં રાજકન્યા પ્રેમવદા સામે આવી ઉભી રહી. ઘણા વખતથી હું પુસ્તકોમાં વાંચતો હતો કે સૌંદર્યમાં પ્રકાશ છે તે વાતની સમ્યાદ મેં મારી આંખોએ જોઈ. મેં જ્યારે તેને પ્રથમ જોઈ હતી ત્યારે ધાયુ^૬ હતું કે તેણી ઈશ્વરની કળા નીપુણતાનો સર્વોત્તમ નમુનો છે પરંતુ હાલ જ્યારે તેને જીજીવાર જોઈ ત્યારે મને લાગ્યું કે તે વખતની ધારણા ખોટી હતી. ઈશ્વરની ખરેખરી કળાનો સૌથી સુંદર નમુનો તો તે હાલ દેખાતી હતી, પહેલાં નહીં. પ્રેમવદાએ હસીને કહ્યું—“મુસાફર, તમે તમાર દેશમાં અમને કદી યાદ કર્યા હતા ? ” એ હું ચિત્રકાર હોત તો ચિત્ર પદર્શનમાં હરીફાઈમાં મુકવા માટે આવી મધુર ચિત્ર મને જડે તેમ નહોતું. તેના મોઢેથી આ સવાલ સાંભળવા હું તૈયાર નહોતો. એ એવીજ છુટથી હું એનો સાચો જવાબ આપતો તો ગેરબ્યાજખી ગણાતો અને શેરસિંહની આંખો ફરી જતે. હું એમ પણ ન કહી શક્યો કે જ્ઞાન સરોવરના કીનારે તમેએ કાઢેલો સમય તમારી જીંદગીનો સૌથી વધારે સુખી વખત હતો.

મારામાં એવો જવાબ દેવા જેવી હીમ્મતજ નહોતી.
મેં ધીમા અવાજે કહ્યું--“શું હું માણસ નથી?”

(૮)

ત્રણ દિવસ વીતી ગયા. એ ત્રણ દિવસમાં મને
મૂર્ખના અતિથી સત્કારનો ઘરાઘર અનુભવ થયો યુરોપને
કાંઈ માણસ જે અહીંની સહ્યતાથી બાળીતો ન હોય તે
નો કંટાળીજ જાય પણ મને તો અહીંની રહેઠાણી કરણીને
બહુ અનુભવ થયો છે અને હું અહીંના રીતરીવાજને
માન આપું છું.

આથે દિવસે મારી વિનંતીથી રાણી પ્રેમવદ્ધાએ
પોતાની જીવનકથાનો, બાકીનો ભાગ સંભળાવવાનું શરૂ
કર્યું:--

હું મુસાફર, મેં તમને જણાવ્યું હતું કે મારી
જાગીરની વ્યવસ્થા મેં શ્રીધર પંડિતને સોંપી હતી. તેણે
જે કુશળતાથી કામ કર્યું તેના વખાણ થઈ
શકે તેમ નથી એક વિદ્વાન પંડિત જેની
આખી જીંદગી સાંચવા-વંચવવામાં ગઈ હોય તે આટલી
હાંસીચાસીથી જાગીરનું કામ સંભાળે એવો સંભવ નહોતો
હતાં પણ બીરબક્ષની માફક પંડિત બધુંજ કરી શકતા
હતા. મેં તો પસ્તિયા માટેજ તેને એ કામ સોંપ્યું હતું
પણ અનુભવથી મારી ખાત્રી થઈ કે તે એ જોવાને

માટે લાયક હતા. એવું જણાય છે કે વંશપરંપરાથી તે આ કાર્યને માટે અનુભવી થઈ ગયા હતા. જ્યારે તેણુ વ્યવસ્થા હાથમાં લીધી ત્યારે જાગીર તદ્દન ઉજ્જડ ગામડા જેવી હતી પણ હાલ તે એક ધન ધાન્યપૂર્ણ આબાદ ગાંઢેર બન્યું છે. જાગીરની વ્યવસ્થાના દરેક વિભાગ ઉપર તેની ખારીક નજર છે.

થોડાજ વખતમાં કોંકા એના સહયુગ્મી સ્વભાવ ઉપર મુગ્ધ થઈ ગયા. અને રાજા રણધીરસિંહ પણ તેમના ઉપર મહેરબાની રાખવા લાગ્યા. પંડિતજી પહેલાં એક મંદીરમાં રહેતા હતા પણ પાછળથી રણધીરસિંહના આગ્રહથી તેમના રાજમહેલમાં રહેવા ગયા. તેમની વચ્ચે એવા ગાઢ સંબંધ અને મિત્રતા વધી કે એક બીજાના દરજ્જે પણ તેઓ ભુલી ગયા. રાજા રણધીરસિંહ પંડિતજી પાસે સંસ્કૃત શીખતા અને ઘણા વખત રાજમહેલના જંગમમાં પંડિતજીને ઉંતારા આપ્યો હતો ત્યાંજ પસાર થતો. પણ અફસોસ ! રાજા સાહેબનું એ આકર્ષણ વિદ્યા પ્રેમ અથવા શુદ્ધ મિત્રભાવનું નહોતું. એ એવાજી વિદ્યાધરીનાં સૌંદર્યનું હતું એ મને એ પહેલાંથીજ ખબર પડી હોત કે રણધીરસિંહનો સંબંધ કાંઈ ગુહી ચાલાકી માટે છે તો તેનું છેવટ જેવું ખેદજનક આજીવું, તેવું આવતે નહીં. વિદ્યાધરી મંદીરમાં રહેતી હતી તે વખતનીજ રાજાની નજર એના ઉપર પડી હતી અને તેથીજ

પંડિતજીને રાજમહેલનાં એક મકાનમાં ઉતારો આપવાની યોજના થઈ હતી રાજ સાહેબ સ્વભાવે સંયમી અને નીતિવાળા પુરૂષ હતા પણ જે સૌંદર્યે મારા દેવ જેવા સ્વામીને જાણ કર્યા તે સૌંદર્ય જવાળા એમને પણ વીટાળાઈ ગઈ.

જોગી વિદ્યાધરીને રાજના મનોવિકાસની કુટિલ નીતિની ખબર નહોતી. જે પ્રમાણે શીકારીએ વેરેલા હરીયાળા ઘાસ ઉપર નજર પડતાં હરણ આનંદથી ઠેકઠા મારતું તે તરફ દોડે છે પણ તેને ખબર હોતી નથી કે તેનું એકકેક પગલું તેને સર્વનાશ તરફ ખેંચી જાય છે. તેજ પ્રમાણે વિદ્યાધરીનું ચંચળ ચિત્ત તેને અજાણતાં અંધકારની તરફ ખેંચી જતું હતું. તે રાજસાહેબનું પુજાને માટે અંદન ઘસી આપતી અને પાનનું બીડું બનાવી મોકલતી રાણીજી સાથે પણ તેને જોડેનપણ થઈ ગયાં તે એક ક્ષણ પણ તેમને છુટા પડવા દેતી નહીં બંને સાથે ફરવા જતા, સાથેજ હાંચકા ખાતા અને સાથેજ સોમઠાખાજી રમતાં. રાણી વિદ્યાધરીને ઘરેણું પહેરાવતાં અને તેનો ચોટલો વાળતાં. એક સમયે રાણીના હૃદયમાં મારે માટે જે પ્રેમ હતો તે બાજુ વિદ્યાધરીએ જીતી લીધો હતો. પણ ગરીબ બીચારીને ક્યાં ખબર હતી કે તે બાગની પમથીઓમાં ફરતી તે વેળા કુલસના તેની ઉપર કારમી નજર નાખી રહી હતી.

જ્યારે તે હીંચકા ઉપર હીંચતી હોય ત્યારે કોઈ પાષી નજર તેનાં અંગેઅંગની દેખરેખ છુપાઈને રાખતી હતી. સરળ દીલની લોળી વિદ્યાધરીને માટે નારી તરફથી કપટઅકે રચાઈ રહ્યું હતું.

એ મુજબ એક વર્ષ વીતી ગયું. રાજા સાહેબનો સંબંધ તો દીવસે દીવસે વધતોજ જતો હતો. ગુરૂને પોતાના મુખ્ય શિષ્ય ઉપર હોય તેવો પ્રેમ પંડિતને રાજા ઉપર થઈ ગયો હતો, મને જ્યારે લાગ્યું કે પંડિતજીના રાજા સાથેના આ રાતદિવસના સંબંધથી જાગીરના કામકાજમાં વાંધો પડે છે ત્યારે એક દિવસ મેં તેમને કહ્યું કે—“ જો તમને કાંઈ ખાસ અડચણ ન હોય તો દુરના ગામડાઓમાં એક આંટો ભારી આવો અને જોડુતો માટે જેક ઉઘાડીએ તો પ્રજા તેમાં કેટલી મદદ કરશે અને સહાનુભૂતિ બતાવશે તેની તપાસ કરી આવો. ”—પંડિતજીના મનની વાત હું જાણતી નથી છતાં જાહેર રીતે તેમણે કાંઈ વાંધો લીધો નહીં અને બીજે દીવસે સવારમાંજ રવાના થયા. આશ્ચર્યની વાત એ હતી કે આ વખત વિદ્યાધરી તેમની સાથે ગઈ નહોતી. અત્યાર પહેલાં તેઓ જ્યારે કોઈ પણ સ્થળે જતા હતા ત્યારે વિદ્યાધરી પડછાયાની માફક તેમની સાથે રહેતી. અડચણો અથવા કષ્ટનો વિચાર તેના મનમાં આવતોજ નહોતો. પંડિતજી કેટલુંયે સમજાવે, કેટલીયે

શ્રીક જણાવે છતાં તે તેમની સાથેજ જતી પણ અ
જાણતે મુસાફરીના ત્રાસના વિચારે તેને કર્તવ્યના માર્ગ
અપેશી હાવી લીધી. પહેલાં પતિવ્રતપણું તેની પ્રેમ
વારીનું એકલું વૃક્ષ હતું એટલે તેનું જરાજર પાલન
હતું હતું. પણ હવે તેમાં મિત્રતાનો ઘાસપાવો ઉભી
નીકળ્યો હતો અને તેવા પોષણનો આધાર પણ તેના
ઉપરજ હતો.

(૬)

હે મુસાફર, છ મહીના વીત્યા છતાં શ્રીધર પંડિત
પાછા ફર્યા નહિ. પહોંચના શીખર ઉપર છવાયલું જરફ
ખીજખીને લીજોમાં વહેવા લાગ્યું અને ચંદ્રમાના કિરણો
ફરીથી કુળોની સુગંધ સુંઘવા લાગ્યા. પર્વતોના પક્ષી
પોતાની વાર્ષિક મુસાફરી પુરી કરી પાછા ફરવા લાગ્યા
છતાં પંડિતજી જાગીરના કામમાં એવા ચાંટી પડ્યા કે
મેં વારંવાર આગ્રહ પુર્વક કહેવડાવ્યા છતાં પણ અર્જુન
નમર આજા નહિ. વિદ્યાધરી તરફ પણ તેમણે એટલો
કદાસ ભાવ કેમ બતાવ્યો તે સમજાયું નહીં. તેને તો
પંડિતજીનો વિયોગ એક ક્ષણને માટે પણ અસહ્ય હતો.
સૌથી વધારે આશ્ચર્યની વાત એ હતી કે વિદ્યાધરીએ
પણ તેમને બાલાવવા આગ્રહભર્યા પત્રો લખ્યા પણ
તેમની પાસે જવાની લક્ષ્મી લીધી નહિ. તે પોતાના
પત્રોમાં લખતી કે—“ બહાલા હું બહુજ આમુળ છું,

અહીં મારો જીવ બીલકુલ ઉદાસ રહે છે અને અકકેક દિવસ અકકેક વર્ષ જેવો બન્ય છે. દીવસે સૂઈ પડતું નથી અને રાત્રે ઉંઘ આવતી નથી. શું તમે મને ભૂલી ગયા ? મેં શું અપરાધ કર્યો છે ? તમને મારા ઉપર દયા આવતી નથી ? હું તમારા વિયોગમાં રહી રહીને મરી જાઉં છું. હંમેશા સ્વપ્ન આવે છે કે બાલુ તમે આવો છો પણ જો સ્વપ્ન સાચું પડતું નથી. તેનાં પંદરાં એનાં પ્રેમમય શબ્દોથી ભરેલાં રહેતા તેમજ તેમાં જ કાંઈ લખ્યું હતું તે પણ અક્ષરે અક્ષર ખરું હતું. પણ એટલી બાકુળતા, ચિન્તા અને ઉદ્વેગ છતાં પણ પોતેજ પંડિતજી પાસે જવાનો વિચાર તેના મનમાં ઉત્પન્ન થયો નહીં.

બહુજ સુંદર રૂતુ હતી જુવાનીની અભિલાષાઓની માફક રાત્રી સ્નાનમાં કમળનાં ફુલો બીલી રહ્યાં હતાં. રાંબુધીરસિંહની પચ્ચીસમી વર્ષ ગાંઠ આવી પહોંચી. આખા શહેરમાં આનંદોત્સવની તકયારી થવા લાગી. સુંદરીઓ કોરા કોડીઆ પાણીમાં પલાળવા લાગી એથી સગાવતી વખતે વધારે તેલ પી ન બન્ય. ચૈત્ર માસની પુનમ હતી છતાં દીવાઓનાં ઝગમગાટો ચાંદનીને પણ હરાવી દીધી મેં રાત્રી સાહેબને ભેટ આપવા માટે એક રત્ન જડિતે તલવાર મંગાવી રાંખી હતી. બીજા ભગીરદાસ અને અધીકારીઓએ પણ બહુ બહુ બહુની ભેટો

મંગાવી હતી મેં વિદ્યાધરીને ઘેર જઈને જોયું. તે એક કુલનો હાર ગુંથી રહી હતી. અડધો કલાક સુધી તેની પાસે ઉભી રહી છતાં તે પોતાના કામમાં એવી દીન થઈ ગઈ હતી કે મારા આવવાની તેને ખબરજ પડી નહીં. ત્યારે મેં ધીમેથી જીમ પાડી જ્હેન ! વિદ્યાધરીએ ચમત્તીને માથું ઉંચું કર્યું અને ઝડપથી પેલો હાર ટોપલી માં સંતાડી દીધો. પછી શરમાઈને બોલી—“આવ્યાને ઘણીવાર થઈ ?” મેં જવાબ દીધો—અડધા કલાકથી પણ વધારે વખત થયો.

વિદ્યાધરીના મોઢાનો રંગ ઉડી ગયો, આંખો નીચી થઈ ગઈ. અને ગભરાઈ ગઈ પણ પછી તેણે—“આ હાર મેં ઠાકોરજી માટે ગુંથ્યો છે”—એમ મને કહી પોતાના અપરાધી હૃદયને શાંત પાડ્યું. તે વખતે વિદ્યાધરીની ગભરામણનો લેહ મને સમજાયો નહીં ઠાકોરજીને માટે હાર ગુંથ્યો એમાં શરમ ને ગભરામણ શાની ? છતાં તેણે મને જોઈને હાર સંતાડી દીધો તેનું શું કારણ હશે ? અમે બન્નેએ કેટલીયે વાર સાથે બેસીને હારો ગુંથ્યા હતા. કોઈ હોંશીયાર માણસ પણ અમારા જેવા સરસ હાર ગુંથી શકતી નહોતી. ત્યારે પછી અત્યારે આ હાર ગુંથવામાં શરમ શેની આવી પડી ?

બીજે દીવસે આ બધી બાબતનું રહસ્ય મને સમજાયું. એ હાર ઠાકોરજીને માટે નહીં પણ રાજ

રણુધીરસિંહને માટે બનાવવામાં આવ્યો હતો.

હાર બહુજ સુંદર હતો વિદ્યાધરીએ તે બનાવવા માં પોતાની તમામ ચતુરાઈ વાપરી હતી. તેની પાસે રાજા ને ભેટ આપવા માટે એ સર્વાત્મ ચીજ હતી. તે પ્રાધ્માણુનો પત્ની હતી. રાજા સાહેબની ગુરુમાતા હતી. આ ભેટ તેના હાથને શોભા આપતી હતી છતાં એ વાત તેણે મારાથી છુપાવી કેમ ?

મને રાત દિવસ ઉંઘ આવી નહીં. એ વાતના સહન્યના આંખા ખ્યાલથી તે મારી નજરમાં હલકી પડી ગઈ. એક વાર જરા આંખ મળતાં ઉંઘમાં મેં જોયું કે વિદ્યાધરી એક સુંદર પુષ્પ હતી પણ તેની વાસ ઉડી ગઈ હતી. તે મને ભેટવા આગળ આંવી પણ હું ખસી ગઈ અને કહ્યું કે-તે એ વાત મારાથી છુપાવી કેમ ? ખસ, પછી આંખ ઉઘડી ગઈ.

(૧૦)

હૈ મુસાફર, રાજા રણુધીરસિંહની ઉદારતાથી પ્રજા ખુશ ખુશ થઈ ગઈ. પટેલો અને અમીરોને ઇનામો મળ્યાં. કોઈને ઘોડો મળ્યો તો કોઈને જાગીર મળી, મને તેમણે મખમલના થેલામાં મુકી ભગવદ ગીતાની એક નકલ આપી. વિદ્યાધરીને અમુલ્ય રત્નજડિત અંગડીઓ મળી. એ અંગડીઓમાં કીમતી ૧૬૫૧ જડયા હતા. દીદહી

ના કુશળ સોનીઓએ એ બંગડીઓ બનાવવામાં પોતાની નમામ કળા વાપરી નાખી હતી. વિદ્યાધરીને અલંકારો ઉપર બહુ પ્રેમ નહોતો. અત્યાર સુધી તો સાદાઈ તેના અલંકાર અને પતિવૃતા તેનો શુભાર હતાં પણ આ બંગડીઓ પર તે ખુશ ખુશ થઈ ગઈ.

અપાઠ મહીનો આવ્યો. આકાશમાં વાદળાઓનો ગડગડાટ થવા લાગ્યો. હવે પંડિતજીને ઘર સાંભર્યું. પત્ર આવ્યો કે—“હું આવું છું.” વિદ્યાધરીએ મકાન ખુલ્લું સાફ કરાવ્યું અને પોતે પણ શણગાર ધારણ કર્યો તેનાં વસ્ત્રોમાંથી અંદનની સુગંધ ઉડી રહી હતી. પેલી બંગડીઓ પેટીમાંથી કાઢી તે વિચાર કરવા લાગી કે આ પહેરૂં કે ન પહેરૂં? છેવટે પાછી પેટીમાં મુકી દીધી.

દાસીએ આવીને ખબર આપી કે પંડિતજી આવી પહોંચ્યા છે. વિદ્યાધરી ઉઠીને ઉભી થઈ. પણ પતિદર્શનની આતુરતાથી બારણા સુધી ગઈ નહીં. ઝડપથી પાછી પેટી ખોલી બંગડીઓ કાઢી તેણે પહેરી અને આરસામાં મોઢું બેસાડી લાગી.

બીજી બાજુ પંડિતજી ઉત્કંઠાથી દરવાજામાંથી બારણામાં અને બારણામાંથી વિદ્યાધરીના ઓરડામાં આવી પહોંચ્યા. વિદ્યાધરીએ જઈને તેમનાં ચરણને માથે ઢગાકયા. પંડિતજી તેનો શણગાર જોઈ અબળબળ થઈ

ગયા. એકાએક તેમની નજર પેલી બંગડીઓ ઉપર પડી. રાબની સોબતથી તે પણ ઝવેરાતની પરીક્ષા સારી રીતે કરી શકતા હતા. બારીક નજરે જોતાં તેમને જણાયું કે એક એક નંગ હબ્બર હબ્બર રૂપીઆનું હતું. આશ્ચર્ય અકિત થઈ તેમણે પુછ્યું--“આ બંગડીઓ ક્યાંથી આવી ?”

વિદ્યાધરીએ જવાબ પણ પહેલેથીજ નક્કી કરી રાખ્યો હતો--“રાણી પ્રેમવદાએ આપી છે, આખી જીંદગીમાં આ પહેલોજ પ્રસંગ હતો કે જ્યારે વિદ્યાધરીએ પોતાના ઘણી સાથે કપટ કર્યું. જ્યારે હૃદય શુદ્ધ ન હોય તો માટે સાચું ક્યાંથી જોતાય ? આ બંગડીઓ ગહોતી પણ ઝેરી નાગ હતો અને તેનું વિષ વિદ્યાધરીનાં મન અને શરીરમાં પ્રસરી ગયું હતું.”

(૧૧)

એક અઠવાડિયું વીતી ગયું. વિદ્યાધરીના મનની શાંતી અને આનંદ જતાં રહ્યાં. તેનાં કાનમાં હંમેશા એ શબ્દો ગુંજ્યા કરતા કે બંગડીઓ રાણી પ્રેમવદાએ આપી છે. તે પંડિતજીની સાથે કપટ કરવા માટે પોતાની જાતને ખીંકકારતી અને ઘણું ખર્ચ રડયા કરતી એક દીવસ તેને વિચાર થયો કે--સ્વામીને બધી સાથેસાથી વાત કહી દઉં. તેઓ શું માફ નહીં કરે !--તે ઉઠીને પંડિતજી પાસે ગઈ પણ ત્યાં જતાંજ તેની જીભ બંધ થઈ ગઈ. પોતાના

ઔરડામાં પાછી આવી તે ચાધાર આંસુએ રડી. બંગડી
ઓ પંડરપાથી તેને પહેલાં બહુ આનંદ થયો હતો, પણ
જે બંગડીઓએ પહેલાં તેને હસાવી હતી તેણેજ તેને
બેસુમાર રડાવી.

વિદ્યાધરીએ રાણી સાથે બાગમાં ફરવું બંધ કર્યું
અને રમત-ગમત પણ છોડી દીધી. તે આખો દીવસ
પાતાના ઔરડામાં પડી રહેતી અને વીચાર કરતી કે—“હવે
શું કરું?” કાળા લુગડા ઉપર કાળો ડાઘ ઢંઢાઈ જાય છે
પણ ઉજળા લુગડા ઉપર કાળાશનું એક ટપકું પણ પ્રગટી
ઉઠે છે. તેને વિચાર થતો કે—આ બંગડીઓએજ માર
સુખ લુટી લીધું છે અને મને ચાધાર આંસુએ રડાવે છે
એ જેટલી સુંદર છે તેટલીજ ઝહેરી પણ છે. આ
બંગડીઓ ઝંઘરી નાગ છે. હું એને કચડી નાંખીશ

તાના ઔરડામાં તેણે એક દીવસ કોલસાની મોટી
સઘડી સળગાવી અને ચારે તરફનાં બારણા બંધ કરી
પાતાની છંદગીને દુઃખ ભરી બનાવનાર બંગડીઓને
પેટીમાંથી કાઢી તેણે બાગમાં નાખી દીધી. એક દીવસ
અંધા હતો કે જ્યારે એ બંગડીઓ તેને છતાં કરતાં
વડાલી હતી અને તે તેને મખમલની પેટીમાં સાચવતી
હતી, આજે તેણે જાતેજ તેને બાગીને ભસ્મ કરી નાખવા
માટે સઘડીમાં મુકી દીધી.

વિદ્યાધરી સઘડીની સામે બેઠી હતી એ લામાંજ પંડિતજીએ બારણું ખખડાવ્યા. વિદ્યાધરી ઝીકડી પડી ગઈ. તેને ઝાપી નાખેા તો લોહીયે ન નીકળે. મહા મુશીબતે ઉઠીને તેણે બારણું ઉઘાડયું અને માથુ નાથુ કરો ઉભી રહી. પંડિતજીએ આશ્ચર્યથી આંરડામાં નજર ફેરી પણ કાંઈ સમજાયું નહીં તેમણે કહ્યું—બારણું ખંધ કરીને શું કરતી હતી ? વિદ્યાધરીએ કાંઈ જવાબજ આપ્યે નહીં. પછી પંડિતજીએ લાડડા લઈ સઘડી ખોળી તો બગડીઓ નીકળી આવી. બંગડીઓ ખીલકુલ બદલાઈ ગઈ હતી. અસલના ચળકાટ, રંગ, આાર કાંઈજ નહોતું પંડિતજીએ ગભરાઈને પૂછયું—વિદ્યાધરી તારો અકકલ ક્યાં છે ?

વિદ્યા—બ્રાહ્મ યઈ ગઈ છે.

પંડિતજી—આ બંગડીઓએ તારું શું બગાડયું હતું ?

વિદ્યા—એણે મારા હૃદયમાં આગ લગાડી હતી.

પંડિતજી—આવી અમુલ્ય ચીજ રદ થઈ ગઈ.

વિદ્યા—એણે પોતાનાથી પણ વધારે કીમતી ચીજ કુટીં કીધી હતી.

પંડિતજી તું ગાંડી તો નથી ગઈ ?

વિદ્યા-કદાચ આપનું ધારવું ખરું પણ હોય. પંડિતજીએ વિદ્યાધરી તરફ તીક્ષ્ણ નજરે જોયું-વિદ્યા-ધરીને આંખો નીચી નમી પડી. તેને ભય લાગ્યો. આ તો મ દ્રષ્ટી વળતે મારાં હૃદયને ન ભેદી નાખે. પંડિત કઠોર સ્વરે કહ્યું-“વિદ્યાધરી, તારે આયું કંઈવું પરશે.” હવે વિદ્યાધરીથી રહેવાયું નહીં. તે રડવા લાગી અને પંડિતજીની સામે જમીન ઉપર ઢગી પડી.

વિદ્યાધરીને જ્યારે શુદ્ધિ આવી ત્યારે પંડિતજી ત્યાં નહોતા. ગભરાઈને તે બહારના દીવાનખાનામાં આવી તો ત્યાં પણ નહોતા. નોકરને પુછતાં માલમ પડયું કે-બોડા ઉપર બેસી જ્ઞાન સરોવર તરફ ગયા છે. આ વાત સાંભળી વિદ્યાધરીને ધીરજ આવી. ખારણા આગળ ઉભી રહી તે રાહ જોવા લાગી. મધ્યાહ્ન થયાં, સુર્ય માથા ઉપર આ પો, સંધ્યા થઈ, પંખીઓ માળા તરફ પાછા ફરવા લાગ્યા, છેવટે રાત પડી અને આકાશમાં તારાઓના ટોળાં ચળકવા લાગ્યા તોપણ વિદ્યાધરી ત્યાંને ત્યાં ઉભી ઉભી ધણીની રાહ જોવી રહી-રાત વધવા લાગી અને વન પશુઓનાં ભયંકર અવાજ સાંભળાવા લાગ્યા ને પછી સમી શાંતિ પ્રસરી રહી. એકાએક બોડાના પગલાં સાંભળાયા તેનું હૃદય ધડકવા લાગ્યું. આનંદમગ્ન થઈ તે ખારણાની બહાર નીકળી પણ બોડા ઉપર સ્વાર નહોતો. બોડા એકલોજ પાછો ફર્યો હતો. હવે વિદ્યાધરીને ખાતરી

થઈ ગઈ કે હવે પતિદેવના દર્શન થવાના નથી ક્યાંતો તેમણે સંન્યાસ લઈ લીધો અથવા આપઘાત કરી . િખ્યો. તેના ગળામાંથી નીરાશા અને શોકથી ભરેલો ઉડો નિઃશ્વાસ નીકળ્યો. ત્યાંજ જમીન ઉપર બેસી જઈ આખી રાત તેણે આંસુએ રડયાં કર્યાં. જ્યારે સવાર પડી અને પાંખીયોએ મધુર કલગલાટ કરવા માંડ્યો ત્યારે તે ઉડી ને અંદર જઈ સુતી.

જે પ્રમાણે મુરબો તાપ જળને સુકવી નાખે છે તેજ મુજબ શોકના તાપથી વિદ્યાધરીનું લોહી સુકાઈ ગયું. મોઢામાંથી ઠંડા નિઃશ્વાસ અને આંખોમાંથી ગરમ આંસુ નીકળ્યા કરતા હતા. જમતા ઉપર અરુચી થઈ ગઈ હતી અને જીંદગી ઉપર તિરસ્કાર આવી ગયો હતો. આ હાલતમાં રાજા રણધીરસિંહ એક વખત દોલાસો આપવા તેની પાસે આવ્યા. તેને જોતાંજ વિદ્યાધરીની આંખો લાલ થઈ ગઈ, ક્રોધથી હોઠ ધુજવા લાગ્યા અને નાગણની માફક કુંકાડો મારી રાજાની સામે જઈ કહ્યું—“પાપી આ તેજ સજાગવેલી આગ છે. જે મારામાં હજી પણ કાંઈ સત્ય રહ્યું હશે તો નને આ તારી દુષ્ટતાનું કડવું ફળ મળશે.” આ તીર જેવા શબ્દો રાજાના હૃદયમાં ઉતરી ગયા. તેનાથી એક શબ્દ પણ બોલાયો નહીં. કાળથી પણ નહીં ડરે તેવો રજપુત સ્ત્રીની જવાબામય દ્રષ્ટીથી કંપી ઉઠ્યો.

(૧૩)

એક વર્ષ વીતી ગયું. હીમાલય ઉપર મનોહર
 હરિશ્ચંદ્રી છવાઈ હતી અને કુલોએ પર્વતોના યોગમાં
 મગ્ન માંડ્યું. આ રૂતુ વીત્યા પછી જળ-સ્થળમાં ઘરફ
 ની ગરદન ચાદર પથરાઈ ગઈ અને પશ્ચીમોની હારની
 ઘર મેડાનો તરફ ઉડતી દેખાવા લાગી. એ રૂતુ પણ
 ગઈ. પછી ચે.માસામાં નદી—નાળાઓ ઉભરાવા લાગ્યાં
 અને ચંદ્રનો સ્વચ્છ નિર્મળ પ્રકાશ જ્ઞાનસાગરનાં જળને
 પ્રકાશીત કરવા લાગ્યો. પણ હજીયે પડિતજનો પત્તા
 લાગ્યો નહીં. વિદ્યાધરીએ રાજમહેલનો ત્યાગ કર્યો અને
 એક જુદા એકાંત મંદીરમાં તપસ્વિનીની માફક રહેવા
 લાગી. તેની દશા એટલી કફળાજનક હતી કે તેને
 જોતાંજ મારી આંખોમાં આંસુ આવી જતા. તે મારી
 વહાલી સખી હતી અને જીંદગીનાં કેટલાક વર્ષો મેં
 તેની સાથે બહુ સુખપૂર્વક કાઢ્યા હતા. તેનું આ અપાર
 કષ્ટ જોઈ હું માફ દુઃખ ભુલી ગઈ એક વખત એવો
 હતો કે જ્યારે તેણે પોતાના પતિવ્રતના જળ ઉપર
 નનુષ્યને પશુ ગનાવી દીધો હતો અને આજે તેનો પતિ
 પણ તેને છોડી ગયો હતો. ઠાઈ પણ સ્ત્રીના હૃદય
 ઉપર આવો શરમ ભરેલો અંતે આથી વધારે પ્રાણ
 વ્રાતક જળમ નહીં થયો હોય. તેની તપશ્ચર્યાથી મારા
 માનમાં તેને માટે ફરી માન ઉપજ્યું, તેના સતિત્વ

ઉપર પાછી મારી શ્રદ્ધા મેટી, પણ તેને કાંઈ પૂછતાં
 અથવા હીલાસો આપતાં મને સંકાય થતો હતો. મને
 ધાંસ્તી હતી કે જો કદાચ એમ કરવા બહોં તો વિદ્યા-
 ધરીના મનમાં કદાચ એમ આવે કે હું વેર લેતી
 હોઈશ. મહીનાઓ પછી જ્યારે હૃદયનો બાર હલકો
 કરવાને વિદ્યાધરીએ પોતે મને બધી વાત કહી ત્યારેજ
 મને ખબર પડી કે આ બધું કારસ્તાન રણધીરસિંહનું
 હતું. તેનીજ સુચનાથી રાણીએ વિદ્યાધરીને પંડિતજી
 સાથે જતા અટકાવી હતી અને તેના સ્વભાવમાં જે
 ફેરફાર થયો તે પણ રાણીજીની માઠી સોબતનું પરિણામ
 હતું. રાણીજીએ ઉપજાવેલા મોહપાશથીજ તેને અલંકાર
 ની લાલસા ઉત્પન્ન થઈ હતી અને 'ના' કહેવાથીજ
 બંજડી ત્રિવેનો ભેદ તેણે પંડિતજીથી છુપાવ્યો હતો.
 સ્ત્રીઓની જીંદગીમાં આવા બનાવો નીરંતર બન્યાજ કરે
 છે અને તેમને જરાએ લાગતું નથી કે એવી નાનકડી-
 ભૂલો કોઈવાર કારણ સ્વરૂપ પકડે છે. વિદ્યાધરીનું પતિ
 વ્રત અખંડ હતું અને તેથીજ તેને પંડિતજી સાથેનું
 કપટ સાલવા માંડ્યું. હું એમ નથી કહેવા માગતી કે વિદ્યા
 ધરીએ સાચો માર્ગ છોડ્યો નહોતો. કોઈના સહાવવાથી
 કે પોતાના ભ્રાંતિપણથી તેણે કર્તવ્યનો સીધો માર્ગ
 છોડ્યો હતો છતાં પાપ-કલ્પના તેનાથી દૂર હતી.

હે મુસાફર, પછી મેં પંડિતજીની શોધ કરવી શરૂ કરી. હું તેમની મનોવૃત્તિ જાણતી હતી. રામચંદ્રના તે પરમ ભક્ત હતા કોશલ્યા પુરીની (અયોધ્યા) પવિત્ર ભુમી અને સરયુ નદીનો રમણીય કીનારો એમના જીવન સુખ સ્વપ્ન હતું. મને ખ્યાલ આવ્યો કે કદાચ તેમણે અયોધ્યાનો જ રસ્તો પકડ્યો હશે. જો મારી મહેનતથી તે જડી જાય અને તેમને લાવીને વિદ્યાધરીને સોંપી શકું તો મારું જીવન સફળ થઈ જાય. તે વિરહિણીએ ઘણું દુઃખ વેડ્યું હતું છતાં શું હજી દેવોને તેના ઉપર દયા નહીં આવે? પાંચ વિશ્વાસુ માણસો લઈ એક દીવનું હું અયોધ્યા જવા નીકળી પડી. પહાડથી નીચે ઉતરતાજ રેલ્વે હતી એટલે મુસાફરી સરળ થઈ ગઈ. વિત્રમે દિવસ અયોધ્યા પહોંચી એક ધર્મશાળામાં મુકામ કર્યો. સરયુમાં સ્નાન કરી હું રામચંદ્રજીના દર્શન કરવા ગઈ. મંદીરના બારણામાં પેસતાંજ પંડિતજીની શાંત મુર્તિ દેખાઈ. તેઓ એક ઘાસના પવિત્ર આસન ઉપર બેસી રામાયણ વાંચતા હતા અને હજારો નર-નારીઓ બેઠા બેઠા તેમની અમૃતમય વાણી સાંભળતા હતા.

જેવી પંડિતજીની નજર મારા ઉપર પડી તેવાજ આસન ઉપરથી ઉઠી મારી પાસે આવ્યા અને બહુ પ્રેમથી મારું સ્વાગત કર્યું બે, અઢી કલાક સુધી તેમણે મને

મંદીરમાં ફેરવી. મંદીરના ઉંચા જરૂખામાંથી આખુ
ગહેર સોગટા બાજીની માફક મારા પગ નીચે પધરાયલું
જણાતું હતું. ધીમે પવન સરથુના જળને ટપલીઓ
મારતો હતો. એવું લાગતું હતું કે સ્નેહમયી સરથુ
માતાએ આ નગરને પોતાના ખોળામાં લઈ લીધું હતું
ત્યાંથી હું મારા મુકામ ઉપર ગઈ ત્યારે પંડિતજી પણ
મારી સાથે આવ્યા. તેઓ નીચંતથી બેઠા એટલે મેં
તમને કહ્યું—આપે તો અમારી સાથેનો સંબંધજ તોડી
નાખ્યો.

પંડિતજીએ દુઃખી થઈ કહ્યું—વિધાતાની અવીજ
ઈચ્છા હશે—મારા હાથમાં શું હતું ? હવે તો રામચંદ્ર-
જીના શરણમાં આવ્યો છું અને બાકીની જીંદગી અહીંજ
પુરી થશે.

મેં કહ્યું—તમે તો અહીં રામચંદ્રજીના શરણમાં
પડ્યા છો પણ પેલી અબળા વિદ્યાધરીને કેના શણગાર
માં મુકી છે ?

પંડિતજી—તમારા મોઢામાં આ વાત શોભતી
નથી.

મેં કહ્યું—વિદ્યાધરીને મારી ભલામણની જરૂર
નથી. જો તમે એના પતિવ્રત પણા ઉપર બેઠા આવ્યો
હોય તો તમે એવું ઘોર પાપ કર્યું છે કે જેવું પ્રાર્થિત

વારંવાર જન્મ લઈને પણ કરી શકવાના નથી. તમારી આ ભકિત પણ એ અધર્મનું નીવારણ નહીં કરે તમને ખબર છે કે તમારા વિયોગમાં એ દુઃખી સ્ત્રીની જીંદગી કેવી છે ?

પણ પંડિતજીએ એવો દેખાવ કર્યો કે જાહે તેમણે પોતાની જીંદગી માટે જણાવેલા નીજીય છેવટનો જ હતો અને તેમાં કોઈ ફેરફાર થાય તેમ નહોતું. હું પણ સંહલાઈથી તેમનો કેટો છોડી દઉં એવી ક્યા હતી ? મેં આખી વાત પહેલેથી છેલ્લે સુધી તેમને સંભળાવી અને રણધીરસીંહની કપટ નીતિનું પોણ ખોટું ત્યારે પંડિતજીની આંખ ઉઘડી. હું બોલવામાં ખુબ હોશીયાર નથી પણ તે વખતે સત્ય અને સ્થાપના પક્ષમાં હોવાથી મારા શબ્દોમાં આપોઆપ જ એર આવી ગયું. એવું જ સમજે કે જાણે મારી જીભ ઉપર સાક્ષાત સરસ્વતી બેસે હતાં. અત્યારે તો મને પોતાને પણ મારા એ બાપણનું માટે આશ્ચર્ય થાય છે. છેવટે જીત મારીજ થઈ અને પંડિતજીએ મારી સાથે આવવાનું કહ્યું.

અહીં આવી શેરસીંહની ખબર અંતર લઈ હું અર્જુન નગર ગયો. પંડિતજી અને હું પોતપોતાના વિચારમાં ખસેડાવે થઈ ગયા હતાં. પંડિતજીનું માણે શરમથી નીચું થઈ હતું કારણ કે હવે તેમની હાલત રીસાયેલા હોવાની નહીં પણ મેનાવમારની હતી.

આને પ્રેમનાં સુકાયલાં મક્ષ ઉપર જળ સીંચન થવાનું હતું. સુકાયલી નદી પ્રજાળ વૈગથી વહેવાની હતી.

અમે જ્યારે વિદ્યાધરીના મંદીરે ગયા ત્યારે દીવસ ચલી ગયો હતો. પંડિતજી બહારજ ઉભા રહ્યા, મેં અંદર જઈ જોયું તો વિદ્યાધરી પુજા કરતી હતી. પણ તે કાંઈ દેવની પુજા કરતી નહોતી. તેના સિંહાસન ઉપર પંડિતજીની પાવડી હતી. સતિત્વનો આ અલોકિત દાખલો જોઈ માઈ હૃદય આનંદથી ઉભરાયું. મેં દોડીને વિદ્યાધરીના પગમાં માથું નમાવ્યું. તેનું શરીર સુકાઈને કાંટા જેવું થઈ ગયું હતું અને કમ્બર વાંકી વળી ગઈ હતી.

વિદ્યાધરીએ મને ઉઠાડી છાતી સાથે ચાંપા દીધી અને કહ્યું—ખેડન મને શરમાવ નહીં. આવી તે બહુ સારું કયું. ધણી દહાડાથી તને મળવા છવ તલાપી રહ્યો હતો.

મેં કહ્યું—જરા અચોધ્યા ગઈ હતી જ્યારે અમે બન્ને કારમીરમાં હતા ત્યારે હું કાંઈ પણ વખતે બહાર ગામ જઈ તો વિદ્યાધરી માટે કાંઈ પણ લેઈ જરૂર લાવતી. અચાનક તેને એ વાત યાદ આવી સંજળ મેં તેણે પુછ્યું—મારે માટે પણ કાંઈ લાવી છે !

મેં કહ્યું—ખડુજ સરસ ચીજ લાવી છું.

વિ ૥—શું છે જોડ ?

મેં કહ્યું—તું ધાર તો ખરી. શું હશે ?

વિ ૥—ઘરેણાનો દાખડો હશે.

મેં કહ્યું—તેથી પણ સરસ.

વિ ૥—ઠાંકારજની મુર્તિ.

મેં કહ્યું—તેથી પણ સરસ.

વિ ૥—મારા સ્વામીનાં કાંઈ સમાચાર.

મેં કહ્યું—એથી પણ સરસ.

વિ ૥ ધરી જુસ્સાથી વ્યાકુળ થઈ ઉઠી કે બારણે જઈ સ્વામીનું સ્વાગત કરે પણ શરીરની નિર્બળતાથી તેની આંખલાપા પુરી થઈ નહીં. ત્રણ વાર ઉભી થઈ અને ત્રણે વાર પડી ગઈ. પછી મેં તેનું માથું મારા ખોળામાં લીધું અને લુગડાના છેડાથી પવન નાખવા માંડ્યો. તેનું હૃદય જોસથી ઘડકી રહ્યું હતું. અને પતિ દર્શનનો આનંદ આંખોમાંથી આંસુ રૂપે બહાર નીકળતો હતો.

જ્યારે મન જરા શાંત થયું ત્યારે તેણે કહ્યું—
એમને બોલાવ, એમના દર્શન મારે માઠે સમજાણુ
દવા થઈ પડશે.

અને એમજ થયું. જેવા પંડિતજી આંરે આવ્યા કે તરતજ વિદ્યાધરી તેમના પગને ઉઠીને જગી પડી દેવીને ઘણા વખત પછી પતિના દરશન થયા હતાં. આંધુ ની ધારથી તે તેમના ચરણ ધોઈ રહી છે. મને હવે ત્યાં ઉભા રહેવું ઠીક ન લાગ્યું. એ જન્મેનાં મનમા કેટલીયે વાતો યાદ આવી હશે, જન્મે એક જીજ્ઞાસે કાંઈ કાંઈ કહેવા-સાંભળવા ઈચ્છતા હશે. એમ વિચાર કરી હું ઉઠી ને ઉભી થઈ અને જોલી—જહેન. ત્યારે હવે હું બાઉ છું. સાંજ વળી આવીશ. વિદ્યાધરીએ મારા તરફ નમસ્કર કરી. એની આંખમાં ડીકીની જગ્યાએ હૃદય જોલી રહ્યું હતું અને તેમાં ઉપકારની લાગણી ઉભરાતી હતી. તેણે આકાશ તરફ જન્મે આંખો ઉંચી કરી કહ્યું:—ઈશ્વર ને આ સત્કાર્યનું કૃણ આપે.

(૧૬)

હે મુસાફર, મેં એ વખત પંડિતને મોતના મોજા માંથી બચાવ્યા હતા પણ આજના જેવો આનંદ મને કદી થયો નહોતો.

જ્યારે હું જ્ઞાન સરોવર ઉપર આવી ત્યારે બપોલ થઈ ગઈ હતી. વિદ્યાધરીનો આશીર્વાદ મારા પહેલાંજ ત્યાં પહોંચી ગયો હતો. મેં જોયું કે એક પુરુષ શુદ્ધમાર્થ નીકળીને સરોવર તરફ જતો હતો. મને આશ્ચર્ય થયું

કે આવે વળતે એ કોણ આવ્યું હશે ? પણ ક્યારે
તે નજીક આવ્યો ત્યારે મારા હૃદયમાં એવી લાંબી
ગાવના લાગી કે બહો છાતીમાંથી બહાર નીકળી પડશે.
તે આ મારા પ્રાણેશ્વર મારા પતિદેવ હતા. હું તેમના
ગળમાં પડવા જતી હતી તે પહેલાં તો એમના હાથ
મારા ગળામાં વીટળાઈ વળ્યા.

બરાબર દસ વર્ષ પછી મને શુભ દીવસ દેખાવો
મને એ નજ લાગ્યું કે જ્ઞાન સરોવરનાં કમળ બહો મારે
માટેજ ખીટ્યાં છે પર્વતરાજે પુષ્પની પથારી મારે માટેજ
પાંથરી છે અને હવા મારે માટેજ ડોલતી ડોલતી
આવતી હતી.

સંપૂર્ણ

આ વાર્તા કેવી સરસ છે !

અમે-

તમને દરેક રીતે સુતોષ આપીએ છીએ.

પણ-

તમે

થોડા થોડા જાહક કરી મોકલશો તે તમારો
આભાર માનીશું.

(૨)

ઘેર પાપ

(૧)

હુએસનો અને દુગચારમાં અડધી રાત સૌંદર્યના બળરમાં
પસાર કરીને મહતાજગાય ગાડીમાં બેસી પોતાને ઘેર પાછા ફર્યા.
તેમનો વિચાર એવો હતો કે પ્રજાતનો પ્રદાસ થવા પહેલાં આ
પાપ-કુળથી બની શકે તેટલાં આધે નીચી જુનું જોઈ બના-
રસનો કાષ આબરુદાર માણસ તેમને અહીં જોઈ શકે નહીં.

રાત્રીના ત્રણ પહોર વીતી ચુક્યા હતા. ચારે તરફ શાંતિ
અને નિસ્તબ્ધતાનું રાજ્ય હતું, અને પેલો બળર જે રાતના
દસ-બીસવાર વાગ્યા સુધી બનારસ નો સૌથી વધારે પ્રખરમય
બળર રહેતો હતો તે હમણે હંદવલા મેળાની સાદક સુન્સાન
યઈ ગયો હતો. હા, હજી એટલું હતું કે કાઈ કાઈ ઘરમાંથી
બળવાળું અને અવાજ નીકળવાથી એટલી ખાત્રી થતી કે તે

ધરમાં રહેનાગએ હજી સુતા નથી. બામ હોલવાઈ ગયા પછી પછુ જોમ કામ કામ ચીસમાની ચમકી હો છે તે પ્રમાણે ત્યાં શાંતીમાં કામ કામ ધરમાંથી ધીમે ધીમે અગળ ઠદી ઠદી મંભળાતો હતો.

મહતાબરાયની ગાડી ચાલતી હતી. તેની ચારે તરફ અંધારું હતું પરંતુ તેનું મગજ જેની પાસેથી હિતને તે બાબતે હતો તેના કક્ષંકમય રૂપ પ્રકાશથી પ્રકાશીત હતું.

અચાનક ગાડી એક મોટર સાથે અથડાઈ અને ઉધા તળી ગઈ. મહતાબરાયે પોતાને સાચવવાનો ખટ્ટુ પ્રયત્ન કર્યો પણ ખચી શક્યા નહીં. સારાબ, ચીવન અને સૌંદર્યના નીશાચર હુજી રહેલા તેના હાથ તેના પડતા સરીરને સાચવી શક્યા નહીં તેની આંખમાંથી સડક પરની માટી પરથી ભપરતી ગઈ; અને ઉઠાછળા ઘોડાનો એક પગ તેના માથા ઉપર ઠરી ગયો. એક દલકાં ત્રીસ કલામાં હુંજી અને તે પછી મહતાબરાય બેભાન સમુદાય મોટરના ગાલીકે હોબ કહી રીન પકડી છે તેની શક નાખ્યા કીવાય સીયારેટનો ફોરથી દમ મારી પૂઠ્યું મોટર ના ભાગ્યે નથીને !

મોટરે મોટરમાંથી નીચે કિતરો મોટરને સારી રીતે નંપાસી જવાબ દીધો—“નહીં ફળુર.”

એ સંભળી સાહેબને ધીરજ આપે. તેમણે કહ્યું—આ કાળા પેદા બીલકુલ ગમિયાં જેમ છે હું આ અઠરમાત્રનો રી સ્ટેઈ કરીશ.

મોટરે મોટર ચલાવી મોતાની હડપી ચાલતી રાતના

અંધકારને ભેદતી મોટર દૂર નીકળી ગઇ. પછી ગાંડીવાળાએ
પકુ મુશ્કેલીથી પોતાના ઘોડાને હાડયો અને માડી લઇ નાસી
ગયો. તેને બીક હતી કે જો મારો નંબર લખાશે તો મારા
કપર પણ આક્રમક આવશે. રહેઠાણમાં મોટર અને માડી
મામસામી દીસામાં અણપ થઇ ગયા.

મહેતાજીરાય ત્યાંજ બેભાન અવસ્થામાં પડ્યા હતા તેના
માથામાંથી લોહી વહેતું હતું.

ગાંડીવાળાને થોડે દૂર ગયા પછી જોજો ગાંડીવાળો
નબળો. તેણે પેલા બીજા ગાંડીવાળાથી મોઢું છુપાવ્યું કરણ કે
તેને બીક હતી કે જો હું જાળખાઇ જમશ તો અકસ્માતને
માટે મારે જવાબ દેવો પડશે. પોતાનો અવાજ અદલી તે ગોઠ્યો.
-જરા સાચવીને જજો. રસ્તામાં એક માણસ બેભાન પડ્યો છે તે
ગાંડી નીચે આવીને કાંઈ કચડાઇ ન જાય.

આ બીજા ગાંડીમાં બનારસની સૌથી સુંદર અને
જાણીતી વસ્ત્ર તારા બેઠી હતી તેની રૂપરત્નાએ ઘોડાજ
લિવસમાં સોંદર્ય બજારમાં એક હેઠાથી બીજા હેઠા સુધી રસીક
લાઈને ગાંડા બનાવી દીધા હતા, અને તેની દાયલ જેવી મીડી
વાણીએ વ્યાકુળ હૃદયોમાં આગ લગાડી દીધી હતી. છતાં તેના
દોલમાંથી પવિત્રતાનો તદ્દન નાશ થયો નહોતો. મહેતાજીરાયને
આ કાચાર દાલતમાં જોઈ તેના મનમાં આક્રમક થયો. માનવી
હૃદયની સ્વાભાવિક દયા જાગી ઉઠી. રાતની શાંતિમાં એકાએક
પ્રાણાવસ્થામાં સાંભળેલા સંગીતનું તાન કહી સંભળાઈ ઉઠે છે.
એ તાનમાં કેવું આકર્ષણ દેવી મોહની શક્તિ હોય છે ! તે
સાંભળતા ઉંઘ ઉઠી જાય છે અને પીતેલા દીવસો નજર અમળ

ખડા થાય છે તારા પશુ એક સ્ત્રી હતી મહતાબરાયની લાચારીએ તેના સ્ત્રી હૃદયની ઉંઘની ઠરણાને જગાડી દીધી. મહતાબરાય કસંકીત હતો પણ તેના મોઢા ઉપર એ લાવ દેખાતો નહોતો. સારા માણસોના ચહેરા ઉપર દેખાય છે તેવીજ સરળતા અને ખોળપણ તેના મોઢા ઉપર દેખાતા હતા. મુળમાં ચડો પેઠો હતો. છતાં તેની અસર હજી ટૂંક ઉપર થઈ નહોતી. તારાએ પોતાના નોકરની મદદથી તેને માઠીમાં સુવાડ્યો અને તેને હેરપીટલ સ્વર્ગ મોકલ્યો.

(૨)

કેવો હેરફાર ? તારાની ઉંઘની સદભાવનાઓ જાગી ઉઠી. તેને પોતાના કર્મથી, ધરથી અને વિશ્વાસની સામગ્રીથી કંટાળે. અભ્યો-તિરસ્કાર ઉપજ્યો. મહતાબરાયની મા, ખૂંદન અને સ્ત્રીની પવિત્રતા, અને સમ્યક્ચિત્તાએ તેના હલકા શ્વરને તેના નજરમાં વધારે હલકું પાડ્યું. જેમ કાળી ચીજ સફેદ ચીજની સામે આવતાં વધારે કાળી દેખાય છે તેવી તેની હાલત થઈ તે નાનપણથીજ સૌંદર્યનું વેચાણ કરનારી દુનીયાના હવા પાણીમાં ઊછરી હતી. તેને ગૃહસ્થ ધરની સુખી જીંદગી જોવાનો અત્યાપદેશ પ્રમંથ આપ્યો નહોતો. પત્નીલાવ શું ? અને કેવો હોય છે તેનો તેને ખ્યાલ પણ નહોતો. તે બ્યલિગારથી પેદા થઈ નિર્બળતાના ખેળામાં ઊછરી અને પાપના દરવાજે ઉભી હતી. મહતાબરાયના ધરની સ્ત્રીઓની સદભાવનાઓ અને સમ્યક્ચિત્તાએ એનાં હૃદયમાં આક્રમણ કરી. ત્યારે મહતાબરાયની પત્ની પોતાના માંદા પશુની સામે જોઈ સરમથી પુજતા હતા.

નેના માથા ઉપર ફેરવતી-અને ત્યારે તેની મા પોતાના પુત્ર તરફ તારાએ પોતાની છંદગીમાં કદી ન જોયલી એવી વાત્સલ્ય ભરી દ્રષ્ટિથી જોતી-અને તેની બહેન જગ પશુ ચાક્યા સાતવ. સ્વાર્થ અને બનાવટ વગરના સાચા પ્રેમથી ચાકરી કરતી ત્યારે તારાના હૃદય ઉપર એવી છાપ પડતી કે તે પોતાને બુદ્ધી જતી અને ખરા આનંદમાં ગરકાવ થઈ જતી. કોઈ કોઈ વાર તેને એમ પણ લાગતું કે તે કોઈ નવીજ દુનીઆમાં પહોંચી ગઈ છે. તેને વિચાર થતો કે-શું આ સ્વાર્થમય લાલચુ દુનીઆમાં આવા સાચો પ્રેમ હોઈ શકે ? નેની નજર સામે બહુજ સુંદર અને

વત્ર નવીજ દુનીઆ ખડી થઈ એ દુનીઆમાં પ્રેમ અને આત્મજાલીલાનના પુણ્યો હતાં પણ કપટનાં કાંઠા નહોતા. એ જગતમાં દીવસનો પ્રકાશ હતો પણ રાત્રીનો અંધકાર નહોતો. જે પ્રમાણે કોઈ માણસ જાણે છે એટલે દુષ્ સમજીને પીતો હોય અને એકાએક કોઈ દીવસ સાચુ દુષ્ મળવાથી પોતાના બન માટે તેને એવી દીલગીરી થાય તેવીજ રીતે તારાને પ્રેમનું આ સાચું અને પવિત્ર ચિત્ર જોઈ પોતાના દુર્ભાગ્યનું જ્ઞાન થયું. દીલમાં કોઈએ લાલો માર્યો હોય તેવું દઈ થયું. રાત દીવસ તેને વિચાર આવવા લાગ્યો કે કોઈ રીતે ગયલો વખત પાછો આવે ! પણ આંખોમાંથી પડેલાં આંસુ અને મચેલો વખત પાછો આવ્યો સાંભળ્યો છે ? તેણે પોતાની પતિત અવસ્થામાંથી ઉઠે મહવાને નિશ્ચય કર્યો. વાત નાનીસુની નહોતી. તારાના હૃદયમ કેટલાએ દીવસો સુધી કોઈ રાજના દીલમાં પોતાનું રાજ્ય છાડતા પણ ન જાય એવો મજબૂત મચી રહ્યો. તારાને વિચાર થતો કે નેની છંદગીમાં હું શું કરીશ ? પરંતુ મહતાગરાયની વહુ

અમે બહેનના આસ્વાસનથી એ મુશ્કેલીનો પણ અંત આવ્યો. તેમણે કહ્યું,—“ શીઠર કરશો નહીં, અમે તમારી માફવણું કરી આપશું, તમારે જીએ મરવું નહિ પડે. ” રેતીના રણમાં જેમ તરવડાને મીઠા ખણીના ઝરો મળી આવવાથી આનંદ થાય તેવો આનંદ એ વાત સાંભળી તારાને થયો.

(૩)

આઠ દીવસ વીત્યા. મહતાબગયની તખીયત કાંઈક સુધરી હતી છતાં હજી હોસ્પિટલમાં જ હતા. એક દીવસ સવારે તેઓ વાંસા પાછળ તકીયો રાખી બેઠા હતા અને પોતાના બહેન કીશોરી સાથે ધીમે ધીમે વાત કરતા હતા, એટલામાં તેમની નજર ખારણા તરફ ગઈ. તારા ત્યાં ઉભી હતી. તેમણે તેને જોઈ અને પોતાની કમગેર આંગળીથી તેના તરફ દર્શાવે કરી કીશોરીને પૂછ્યું,—“ એ કણુ છે ? ”

કીશોરીએ કહ્યું—જેણે તમારો જીવ બચાવ્યો તે સ્ત્રી છે.

મહતાબરાય ધુળતાં ધુળતાં બોલ્યા—એ વખત યાદ આવે છે ત્યારે આંખો આંખ આંધકાર છતાં જાણ છે પરમાત્માએજ બચાવી લીધો. આ સ્ત્રી તે વખતે ત્યાં નહીં આવતે તો કણુ જાણે શું થતે !

“ હવે એ વાત યાદ કરવાની જરૂર નથી. ”

“ કેવો વિદેહ વખત હતો ? યાદ આવતાં જ કાળજી કંપી ઉઠે છે. પણ આ સ્ત્રી કણુ છે તે તો મને તે કહ્યું જ નહીં. ”

કીશોરીએ જરા વાર પછી કહ્યું—મમે તે હોય, પણ એણે જેવો તેવો ઉપકાર નથી કર્યો. ”

“ તેની કાજી ના કહે છે ? એણે મને નીચી જાણી આપી છે. ”

“ એના ઉપદારનો બદલો વલે તેમ નથી. ”

“ ખરી વાત-પણ એ છે કાજી ? ”

“ તમારો જીવ બચાવનાર. ”

“ તે એ વખતે ઘેરથી ક્યાં જતી હતી ? ”

કાજીરીએ બાજે સાંજજીવું ન હોય તેમ કહ્યું—હવે કહી સરે ઘરમાંથી બહાર જતા નહીં.—અમારામાં બાજી બનાવે બન્યાજ કરે છે. કાજી પુન્ય આડે આવ્યું તે આ બાજીની નજર તમારા ઉપર પડી નહીં તે જનારમના મોઢા ચસાના મોઢા ઉપર પાછી છાટે એવા નથી.

મહતાબરાયે આકાશ તરફ જોઈ કહ્યું—આ બનાવથી મારી આંખ ઉઘડી છે પણ કામ કામ એટલે રાત્રે બહાર નીકળવું પડે.

“ બાઈ તમારા કામોમાં તે આ જીવ જવનો વખત આવ્યો છે. હજી પણ સમજવું નથી ? ”

કાજીરીની આંખમાં આંસુ હતું અને આંસુમાં દર્દ હતું. આ આંસુની કીમત જેને બહેન હશે તેજ સમજી સકશે. મહતાબરાયે એ આંસુ જોયા અને કયાકુળ થઈ જઈ બોલ્યા—“ સારું હશે રાત્રે બહાર જઈશ નહીં, કહી નહીં જાઉં. ”

“ મરુરી કહે છે ? ”

“ નહીં કાજીરી. ખરેખર કહે છે. ”

“ ખબર નથી કે તમારું મોઢું જોડેને આપું થર
હવે છે. ”

“ આજથી દાન પકડ્યો. ”

“ તમે બધાને ઘોઘા હેરાન કર્યા છે ? આ નમારો તમે
નમ છે. ”

‘ ઠીક, હવે કહેને આ બાપ કોણ છે ? ’

‘ એ બહુ દુઃખી છે. ’

‘ શું મરીય છે ? હું એને પૂછળ પેસા આપીશ. એ
પણ માદ કરશે ’

‘ એને પેસાથી સખ થાય તેમ નથી. ’

‘ તો એને શું દુઃખ છે ? હું તે દુર કરવા માટે મારો
જીવ મુઢાં આપી શકીશ. ’

કાશીરીને બાપના શબ્દો મારે બહેમ હને. ધીરથી તેણે
કહ્યું—પ્રતિજ્ઞા કરો છો !

‘ હા પ્રતિજ્ઞા કરું છું ’

‘ ખબરો ! ’

‘ મારા શબ્દો ઉપર અત્યાર સુધી કોઈએ બહેમ આણ્યો
નથી. ’

એટલું બોલતાં બોલતાં તેણે મોઢું બાલ થઈ ગયું. આખો
માં હોથ ઝળકવા લાગ્યો. અત્યાર સુધી સુધા—મહતાવરાવની સ્ત્રી
એક બાજુ ઉપર બેઠી હતી. અત્યાર સુધીની વાતમાં તે બીલકુલ
અચ્ચે બેઠી નહોતી પણ હવે તેનાથી મુંગા રહેવાયું નહીં નહોતું

નરક કરડી નગર કરી બોલી—તમે આવી આવી વાતો શું કામ કરો છો ? દેવા મંજવાડયા ઉડ્યા છે તે જોતા નથી ? આમ વારે વડીએ ક્રોધ કરશે તો પાછા માંદા પડશ. એક વાર કહ્યું પ્રતિજ્ઞા કરી, તો પણ તમને ભરોસોજ પડતો નથી ! બહુ બોલવાયા તો મેં યુગ દુખવા માંડશે. ’

કાશોરીના હૃદયમાં તીવ્ર લાગ્યું. ચીટવાઇને તે બોલી—નમે નખ્ખે કલાક વાના કર્યા કરો છો ત્યારે માથું નથી દુખતું, મારો નેજ વાતથી માથું દુખી આવશે—બહુ સારું જાણી ! હું હવે મોલવાની નથી. બોલું તો જીભ ખેંચી કઢાડજો. ’

‘ તમને તો જરા જરામાં બોલું જાગી જાય છે. ’

‘ એટલાજ મડી છું કે ની ? ’

‘ તમને એટલું કહેવામાં પણ ગુન્હો થઈ ગયો. ’

‘ હું બહાર જઈ છું નહીં તો વળી માથું દુખી આવશે ’ એટલું કહી કાશોરી બહાર નીકળી ગઈ. બહાર તારા ઉભી હતી. ત્યારે કાશોરીના હાથ પકડ્યો પુછ્યું—દીલગીર થયેલા કેમ દેખાવે છે ? શું થયું ?

એટલામાં સુધા બહાર આવી. અને નાના બાળકની માફક કાશોરીના મળામાં હાથ બેળવી બોલી—તમે ગુસ્સે થયા છો પણ હું ગુસ્સો રહેવા દેવાની નથી.

કાશોરીનો ક્રોધ જતો રહી તો પણ મોઢું ચઢાવી ત્યારે કહ્યું—મેં કાન પકડયા. હું હવે એ ઝોરડામાં બોલવાનીજ નથી. ’

કાંઈ માણસ નજીકમાંથી જતો હતો તેને જોઈ સુધાએ
ધ્રુમટો નાણ્યો. તેના ગયા પછી ફરીથી કીશોરીના મળામાં વળગી
પડી કહ્યું 'તમે નહીં જોડો તો હું' બળાત્મકરે બોલાવીશ. '
એટલું કહી સુધાએ કીશોરીના મોંઢામાં આંગળી નાખી તેની જીભ
પકડી લીધી અને હસવા માંડ્યું. તારાની આંખોમાં આંસુ આવ્યું
ગયા. કેવો પ્રેમ? કેવી બાળકના જેવી પવીત્ર સંયજતા એકે એક
કટાક્ષ પ્રેમથી રંગાયેલો હતો. શું એ પ્રેમના અમૃતમાંથી તારાં
એકાદ ધુંટડો નહીં મળે ?

(૪)

એકા એક જાણે કાંઈ વાત યાદ આવી હોય તેમ સુધાએ
માથું ઢંચુ ધ્યું અને કીશોરીનો હાથ પકડી કહ્યું --ચાલો તમને
બોલાવે છે.

એ ઇશાને મદતાબરાન તરફ હતો. હવે કીશોરીથી રહેવા
નહીં. પ્રેમના પગમાં બેડી દાણું નાંખી છે ? તે ઝડપથી મદ-
તાબરાયના એરણ તરફ જવા લાગી. તારાએ રરતો રોકી પુછ્યું
મારું કામ.

" રીકર ન કરો. હવે એજ વાત કરીશ."

" તારાએ કહ્યું—પ્રશ્ન ? તમને આશા છે ?

સુધાએ કહ્યું—કેમ નહીં થાય ? કમીટીના મેમ્બર છે
ક.કે.સી.મમાં જાય છે. કેટલીયે સુલોના પ્રમુખ છે. તમારું એટલું
નજીકું કામ પણ નહીં કરી શકે ?

પણ તારાના દીક્ષમાં કાંઈ કહી રહ્યું હતું કે આ કામ

નવાનું નથી. તેની પાસે પૈસાનો. દુકાળ નહોતો ધારતેતો આખી જીંદગી
 જાપમાં પસાર કરતે પણ એ પૈસા તે વાપરવા ચાહતી નહોતી એ
 પૈસા તેની આંખમાં ખુચી રહ્યો હતો કારણ કે તેને વિચાર થતો
 હતો કે—એ પાપની કમાણી છે—એ વાપરવાથી મારું બધું થવા
 જુ નથી. નાના તેવા ઝોડનાર—ને હવે સત્કાર્યથી કમાઈ જીવવા
 મચ્છતી હતી. તેણે સુધા અને કીશોરીને કેટલીયે વાર કહ્યું—કે
 મને કામ દેવાશાળામાં ભરવા ગુજરાનું કામ શીખવવાની નોકરી
 બપાવો, તેથી મારું ગુજરાન ચાલશે. તે પણ ન બની શકે તો
 તમારે ત્યાં વાસણ—કુંડણ માંગવાનું કામ કરવા રાખો, તો પણ
 મારા પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત થશે. સુધાએ કહ્યું—‘હોકરીઓને હારમે-
 ણીયમ વગાડતા શીખવવાની નિરાળ ઉંચાડો.’ પણ તારાએ કહ્યું
 ‘એ નહીં બને. જ્યારે પાપ હોડવા બેઠી છું તો વાળ-તબક્કા
 પણ સાથેજ હોડી દર્શક કારણ કે એનાથી તો મને જીતકાળની
 પાપી જીંદગી યાદ આવે.’

સાચા દીલની વાત હૃદયમાં તરત ઉતરે છે કીશોરી અને
 સુધા બન્ને પર અસર થઈ. તેમને ખાતરી થઈ કે તારા સન્માર્ગે
 ચલવા આતુર છે. તેને મદદ કરવા બન્ને તૈયાર થયા.

મહતાબરાયે કીશોરીને આવતી બેઠ પામુ બચ્ચી પુછ્યું—
 બોલ, હું શું કરું ? હું એને મદદ કરવા દરેક રીતે તૈયાર છું.

કીશોરી પલંગની પાસે જમીન ઉપર બેઠી અને ધીમેધી
 એતો વેશ્યા છે.

મહતાબરાય પલંગમાં બેઠા થઈ ગયા એકા એક નજરે
 સાપ પડવાથી કંઈ અમઠી ઉઠે તેમ અમઠ્યા મોઢા ઉપર મહારાટ

દેખાવે કીશોનીના શબ્દે તેના શાંત હૃદયમાં અગભગાટ મનાવી દીધો. બાજુ કામ ગુનહો થઈ ગયો હોય તેમ ચારે તરફ ભયભરેલી નજરે જોવા લાગ્યા.

તીશારી એ પાછું કદ્યું—એ વેશ્યા છે પણ હવે કુકર્મ છોડવા માંગે છે તેને કામ નોડરા અપવા. કામ પાડશાગામાં લો. સ્પીટાલમાં, અથવા આશ્રમમાં જોઈમાં એ જા પગારે ગુજરાન કરી લેશે પણ એ સુધરવા માંગે છે. પાપ ઉપર એને તિન્નકાન આપ્યો જ. એ આત્મગા છે. એને આશરો આપો.

‘પણ એ વેશ્યા છે ને ?’

‘રાત દીવસ ઉદ્યાન રહે છે એને કેશણે પામે. જીવન જીવી આજીવંદ આપત્તી રહેશે’

‘ગુજરાન માટે પૈસા આપીએ તો ?’

કીશોરીએ સ્વાભાવિક કટાક્ષથી માથું હલાવી કદ્યું—‘નહીં તે પોતેજ કમાવતે જીવવા ઇચ્છે છે.’

મહતાબરાય હિંડી ચીંતામાં ડુબી ગયા. જરાવાર પડકાર નિર્વાસ છોડી કદ્યું—‘બહુ કઠણ કામ છે.’

કીશોરીને એમી આશા નહોતી કે મહતાબરાય આમ કીકરમાં પડી જશે. તે કાલાવાસ કરતાં બોલી—આ હમારે કરવુંજ પડશે. બ્યારથી તમારું આપરશન થયું છે. ત્યારથી આપો દીવસ અહીં બેસી રહે છે. એનું શરીર પહેલાંથી અડધું પાણી રહેતું તરીકે.

મહતાબરાયના દીવસ પર બીજો કદકો પડ્યો—‘હું આપો દીવસ અહીં બેસી રહે છે !’

‘હા અને રડવા કરે છે’

‘એમ ?’

‘નનું મહાપાંત જોવાનું નથી.’

‘તરી રાજ આવે છે? આ હોરપીટલમાં મારા આ
ઓરડામાં? મીશાની એ તું થુ કહે છે.’

‘હા રાજ આવે છે અને પોતાની જુન-જાની જાંઘળી
ઉપર પડતાવો કરે છે.’

મહતાબરાયે તરીસો વંસા પાછળ મુઠી જોડી કહ્યું —
‘મીશા તું કહેશે! હું બદનામ થઈશ. તેને કહી દે કે સ્પર્શી ન
આવે.’

(૫)

તારા બારણા પાસે દિબી દિબી આ વાત સાંભળતી હતી.
મહતાબરાયના છેલ્લા શબ્દો સાંભળી તેને પોતાના પગ નીચેથી
જમીન ખસી ગઈ હોય એવું લાગ્યું. આંખમાંથી આંસુ નીકળી
ગયા ઉપર મહેવા લાગ્યા. તે રડતી રડતી હિડી અને ગાડીમાં
એસી પોતાને ઘેર ચાલી ગઈ. તેની આંખોમાં આ વખતે સંસાર
મા અંધકાર ફેલાઈ રહ્યો હતો. તે પોતાના મનને દબ રાખી
વિચાર કરતી હતી પણ તેને સન્માર્ગ જણાતો નહોતો. મને કાણ
મદદ કરશે? એ વસ્તે મન કાણ દોરશે? એવા વિચારો એના
સાહસને તોડી નાંખી હતા. આ તેજ તારા હતી હા, તેજ તારા
હતી કે જ્યેષ્ઠ પોતાના સૌંદર્યના શસ્ત્રથી સેંકડો નવયુવકોના દીવ
લુંટી લીધા હતા. આજે તે તદ્દન લાચાર, સર્વથા નિરાશ્રિત હતી.
તેને હવે પોતાના ઉપર જરાએ ભરસો નહોતો. દુષ્ટતા જેટલી

સાંભલી અને નિર્ભય છે તેટલોજ સન્માર્ગ કડચુ અને ભયભરેલો છે. માણસ ખાટા માર્ગે જવા ઇચ્છે તો અનેક તેને મદદ કરવા નિહાળી પડે પણ સારો બનવા માંગે તો તેને એક પણ મદદગાર નહીં મળે. સગા માણસ બદમાસ અને તો લોભા મુઠે મોટે જોવા કરે પણ બદમાસ ભલો થવા ઇચ્છે તો લોભા તે સહન નહીં કરી શકે અને હાહાકાર મચાવી મુકે. વાહ દુનીયા !

તારા પોતાને ઘેર પહોંચી અને ચોખ્ખાર આંસુએ ઝડપા લાગી. ટોપ બાજક માર સદન ન કરી શકે પણ જોસા સદન ન કરી શકવાથી તેને જેવી રીતે રડવું આવે તેવી રીતે તારા રડતી હતી. તેને રડી રડીને મહતાબરાય કેપર કોથ આવતો હતો. “હું” ગમે તેવી ખરાબ છું છતાં તેના સાથે તો મેં જલાઈ કરી છે કે ની ? તેણે પોતે આમ બોલવું જોઈતું નહોતું. મેં તેનો જીવ બચાવ્યો ન હોત તો મરવામાં શું બાકી હતું ! અને અત્યારે મેં તેની પાસે પાછા માગ્યા નથી હર માગ્યું નથી કે તેને નુકસાન થાય તેવી ટોપ ચીજ માંગી નથી. માત્ર સગા જાણવામા તેવી મદદ માંગી છે, તેમાં શું ખોટું ક્યું ! પણ તેને પોતાની બદનામીનો વિચાર છે, મારો વિચાર નથી. બાણે સમાજ તેનું પુરું કરતો હોય અને હરમાંથી બહાર કાઢી મુકવાનો હોય તેમ તે તેનાથી ખતીએ છે. હોસ્પીટલમાં હું મારા સ્વાર્થને માટે જતી નહોતી પણ એમના હીન માટેજ ગઈ હતી. હવે કદી ત્યાં પગ મુકવાની નથી. હું બેશરમ છું પણ આત્મ સન્માન શુભાવી બેઠી નથી ”

એકાએક તેના વિચારે બદલાયા. “જીવારા બસા માણસ

છે. ફરવા નીકળે તો લોકો હાથ જોડી ઉભા રહે છે. સરકાર પણ માન આપે છે હું ત્યાં જવાથી ખરેખર તેમની અપકીર્તિ થાય, લોકો જરૂર એમજ કહે કે ભાઈ ગ્રહસ્થ થઇને ફરતા હતા તે હવે પેલ ખુશી કાંઈ દાગમાં કાળુ હશે નહીં તો કાળુ વગર વેસ્થા ખરૂર લેવા શેની આવે ? મેં આ લોક અને પરલોક બન્ને જગાડા. છે પણ દુનોવા એમ કેમ કરે ! બહા બનવામાં આખી જીંદગી વહી જાય છે અને બદનામ થતા એક દહાડો પણ જોઈતો નથી. પરંતુ ત્યાં પડવું એ તો સહેલુંજ છે, એમાં કાંઈ મહેનત ફરવા પડતી નથી. મનને જરા ઢીલું ક્યું કે થયું ખામો નું 'પડું' આપો આપ થઈ જાય છે. તેણે પોતાની જન સાચવી એમાં શું ખોટું ક્યું ! મારી પણ અઠકણ ખાલી ગઈ છે કે તેને મારે ખોટો વિચાર મનમાં લવું છું.

લાલા બનશ્યામદાસ આખ્યા છે."

"કહી દો કે હાલ તખીયત સારી નથી."

નાયબ ચક્રીત થઈ ગઈ. પોતાના કાન ઉપર પણ તેને વિશ્વાસ આપ્યો નહીં. બનશ્યામદાસ ખતારસતત પ્રસિદ્ધ 'શ્રીમંત રાયસાહેબ કૃષ્ણવસનો પુત્ર હતો. બહુજ સુંદર અને પદસાધન હતો તેનું રૂપ જોઈ જુગ મટી જતી હતી. ત્યાં સુધી રાયસાહેબ જીવતા હતા ત્યાં સુધી તેની ઉપર દેખરેખ રહેતી હતી પણ તેના અવસુ પછી તો બનશ્યામદાસને કોઈ રોકનાર હતુંજ નહીં. સૌંદર્યના ખબરમાં તે ફેરા મારવા લાગ્યો અને સુંદરતાના ખરેખર શોધ થવા માંડી તેની આંખોમાં વાસના અને પ્રાપ્તિમાં પાપ ભરેલાં હતાં. વેસ્થાઓમાં ખળભળાટ મચી ગયો. અને દરેક એજ વિચાર

કરતી કે કંઈ નીતે આ કણુતર જગમાં ફમાય, તાનાએ પણ દાવ
—ભાવ અને કરાણીની જગ પીઝાતી હતી. ધનસ્વામનાસને
જાણના વખા યાય ત્યારે ખાસ શણગાર સંજી જરૂખામાં ખેસતી
જોતી ચાર આંધા મળતા હસીને જાતા બાણુ માગતી.
આંખમાં મોહીતી હતી તે હંમેશ વિચાર કરતી કે—આ ધનાઢ્ય
નાણસ ક્યારે મારે ઘેર આવે!—આજ ચાલી ચલાવીને તે તેને
જો આવ્યો હતો.

પણ તે ગને તેથી આનંદ થયો નહીં. ખીજો વખત હોત
તો તે આનંદથી ગાંડી બની જતે પણ હવે તેનું દીવ ફેરવણુ
હતું. તેણે ધીમેથી ખાસ લઈ ચોક્કસ પણ કહ્યું કે—કદી દો,
લમણાં તખીયત ખરાબ છે.

નાયકાએ ધાર્યું કે કદાચ તારા ગાંડી થઈ ગઈ હશે તેણે
તેને સમજાવવાની મહેનત કરી પણ તારાએ તો નાક ઉપર
આંગળી મુકી ચુપ રહેવા હજારત કરી અને ગુપચુપ રડવા લાગી.

ખીજી તરફ કીશોરી અને સુધા વચ્ચે તકરાર થઈ રહી
હતી—મમે તેવી હોત પણ સારા માર્ગે ચાલે તેમાં શું ખોટું છે!

ધા—જણુતા નહીં કે તમારા બાઈ દેશ દેશાંતર
પ્રસીદ્ધ માણુત છે. અને અહીંના લોકો તો એમને દેવ સમજે છે
તેઓ પછી શું કહે! તમારી એવી મરજી છે કે વેશ્યાને મારે
પદનામ થાય અને પોતાની આખર ગુમાવે! વળી એ વેશ્યાનાં
મનમાં શું હશે તે પણ કાણુ જાણી બેઠું છે! “સો ચુવા
મારકે પીંહલી ફજડુ ચલી.” આખી જીંદગી કાપલામાં કાઢી ને
હવે સાણુતો શોખ થયો છે.

કીશોની-આ કાચ એના ઉપકારનો બદલો હશે !

સુધા-જોઈએ તો પછસા માગે પણ કાંઈ ઇન્જન-આગર અપાય નહીં.

કીશોની—તેને પછસાની જરૂર ક્યાં છે? તે તો સારે રસ્તે ચાલવા માટે દેરનારની મદદ માગે છે પણ હવે જથ્થાનું કે મલત્યાબાઈમા કાંઈ હીન્મતજ નથી ફક્ત છાપા વાંચવાનું શીખ્યા છે.

આપણે બદનામીથી ડરીએ છીએ તેટલું ખોટું કામ કરતાં ડરતા નથી બદનામીની બીક ન હોય તો સંસારમાં પાપની સંખ્યા દબારે ગણી વધી જાય પણ જ્યાં ઘણા લોકોને બદનામાના નિયામથી સાર રસ્તે ચાલવાની ફરજ પડે છે ત્યાંજ પણ ખરું ખરું લોકો બદનામીની બહીકથી ધોર પાપો કરવા પણ તૈયાર થઈ જાય છે. મલતાબાઈ મુખ નહોતા તે જણતા હતા કે તારાનું હૃદય સારા માર્ગ તરફ વળ્યું છે. તે એમ પણ ચલાવતા હતા કે તારા સન્માર્ગમાં જાંઘળી ગાળે પણ તેને માટે પોતે થોડો ભોગ આપી શકતા નહોતા. પોતાને માટે પાપ કરતા હતા પણ તારાના હૈતને માટે ભલાઈ કરવી બારે થઈ પડી. બીજે દિવસે વારણા આગળ પાછું તેમણે તારાનું નિરાશ મોઢું જોયું અને પાછું ફરીથી પોતાની બેનને કહ્યું—કીશોની, લોકો શું વાત કરે છે? બદનામ થઈશ. અને કહે કે અહીં ન આવે.

૬

તારાને ખાતરી થઈ કે આનાથી આપણો શુક્રવાર વળવાનો નથી. જેને હું પાછીનો ઝરો સમજતી હતી તે મુમજળ છે.

એનાથી ન-સ શાત થાય તેમ નથી. તારાને પાંજુ રડતું આવ્યું અને ગાડીમા બેસી પોતાને ઘેર આવી. છતાં ગંગા વિચાર બદલાયા નહીં. તે પોતાનો અધમ ધંધો છોડવાના નહીં નિશ્ચય ઉપર આવી ગઇ હતી હવે તેને ગાવા-નૃત્યવાના કે હસવા-રમવાના શોખ નહોતો નહોતો. હૈમંગને બદલે વૈરાગ્ય અને નિગ્રહ જવાયાં હતા. આખોમાંથી આંસુ ટપકવાજ કરતાં. તે હુગડાં બદલતી નહોતી કે વાળ હોળતી નહોતી. સ્ત્રીનો ગર્વ રૂપ છે અને રૂપ શબ્દગારના વૃધ છે. તારાએ અધું એડી વખતે છોડ્યું. આમને આમ પંદર દીવસ વીત્યા.

સાંજનો વખત હતો. સૌંદર્યના ગજરમાં દેહના વેચાણની શરૂઆત થઇ ચુકી હતી. જરૂખાઓમાંથી ફેંકાતા નયનની નથી ફેટસ ચે પામર પ્રાણીઆ ધાયલ થઇ રહ્યા હતાં છતાં વચ્ચે શ મ નડતી હતી. સૌંદર્ય લાગલાગટ નયનબાણુ મારી એ શરમન પામી શરમાવવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યું હતું. જ્યારે નયનબાણુથી સૌંદર્યની છત થતી ત્યારે શરમનું માથું નીચું ઝુકી જતું અને તે પ્રેમ પ્રવાહમાં તણાઇ જતી.

દરેક ધરમાં ભપકો હતો. દરેક ઝરૂખામાં પ્રકાશ હતો. પણ તારાના ધરમાં બાણુ કાઢી મરી ગયું હોય તેવા ઉદાસી છવાઈ હતી. એક વખત તેને ત્યાં સૌથી વધારે રંગ-રાગ ઉડતા હતા. તારા એ દીવસીને યાદ કરતી પોતાનાં આરડામાં બેડી હતી અને નિઃશ્વાસ મુકતી હતી. પાપનું રમરણુ પાપ કરતાં વધારે ભયંકર હોય છે. તેને પોતાના ધરમાંથી બીક લાગતી હતી તેને એમ થતું કે બાણુ આ ધરને સંગ્રાવી દેખને કાઢી દેખણુ નાસી જશે. પણ મોટો સંવાદજ એ હતો કે બાણુ ત્યાંથી કાઢી સારી

માણસ પોતાને ઉંજરે તેને ચઢવા દે તેમ નહોતું. અત્યાર સુધીમાં કાઠનું અપમાન કે ક્રોધ સહન કર્યા નથી તેથી હવે એવી જાતના અપમાન કેમ સહી શકાશે ? હરણ જેમ મિહને જોઈ છળા ઉઠે તેમ આ વિનારે તે છળા ઉઠતી. પાપ છોડવામાં જોટલી મુશ્કેલી છે તેટલી લે કરવામાં નથી. પાપ કરવા માટે બેસરમ થવું પડે છે પણ તે છોડવા માટે અચળ ધીરજની જરૂર પડે છે. માણસ મરમ ઝડ બની થક છે પણ ધીરજવાળા બનવું રહેવું નથી.

એકાએક કાઠના પગલાનો અવાજ સંભળાયો. તારાએ માથું ઉંચું કર્યું તો સામે ગુલનાર ઉભી હતી. એ પણ વેશ્યા હતી. જોઈ રાગી માણસ કાઠ સંજોઈ માણસ પાસે આવતાં રહી પડે છે તેજ મુજબ તેને જોઈને તારાની આંખોમાં પાણી ભરાયું. તારાનો વેશ અને તેના લુખા વાળ જોઈને ગુલનાગના કલેજમાં તીર વાગ્યું હોય એમ લાગ્યું. રહેજ વાર સુપ રહ્યા પછી તે માલી-તારા આ કેવી સ્થિતી કરી નાખી છે ?

તારાએ નીચી નજરે ઢાંચું-ધુધર કરે તે મારી એવીજ સ્થિતી લેમેશ રહે.

“ લુગડાં અને ઘરેણાં ક્યાં ગયાં ? ”

“ તે જોઈને દીક્રમાં આગ લાગે છે. ”

“ તારું શરીર અડધું થઈ ગયું છે. મોઢા ઉપર તેજ નથી ”

“ સીને માટે મોઢાની સુંદરતા એ સર્વસ્વ નથી. ”

“ આ વખત પાછો આવવાનો નથી પછી પસ્તાવો થશે. ”

તારાએ વિચિત્ર નજરે ગુલનાર સામે જોઈ ઢાંચું-મારું દીક્ર આ પાપમય જીંદગીથી દુઃખી થઈ ગયું છે ”

“ ત્યારે એમ કહેને કે દવે જોગણુ બનવાનો વિચાર છે.”

“ જોગણુ શા માટે ? સજારી બનવાની મ-જી છે. ”

ગુણનાર જરા વિચારમાં પડી, અને પૂછ્યું—“ પણ શા માટે ? કોઈ જુલ્મી ગયલા મનોહર દેખાવત યાદ કરતી હોય તેમ તારાએ આખો બંધ કરી અને પછી કહ્યું—દારણુ એટલુંજ કે મેં પતિવ્રતા સ્ત્રી, નિઃસ્વાર્થા બહેન, વાત્સલ્ય બરી માતા અને પુણ્યાત્મા પતિની જીંદગી બંધ છે.

ગુણનારે તારાનો સાથ પગડી કહ્યું—એવો કયો પુણ્યાત્મા પતિ છે કે જણે તારી જીંદગી બદલી નાખી ! જરા તેનું નામ તો કહે ! મેં પણ બનારસમાં જીંદગી કાઢી છે. કદાચ ઓળખતો. પણ હો.ઉં !

તારા અચકાઈને બોલી—તેમનું નામ મહતાબરાય છે. બહુજ મહત્ત્વ માણસ છે.

ગુણનાર કેળના પાંદડાંની માફક જેસથી કાંપતા અવાજે બોલી—દોણુ મહતાબરાય ? ગાડી નીચે આવી ગયા હતા તેજનો, સાથ ઉપર ધડીઆળ ખાંધે છેને ?

“ હા, તેજ. ”

“ બહુ બાનદાન માણસ છે ? ”

“ ગુણનાર, તમે એને ઓળખો છો ? ”

ગુણનારે હસીને મોઢું ફેરવી મધ કહ્યું—મારે તેના સાથે બહુ વખતથી મહોબત છે.

તારાના કલેજમાં જાણે કોઈએ ભાલો માર્યો. આવેશથી

હિજા થઇ તેણે કહ્યું—ગુલનાર ! મને થાપ ખવડાવતા નહીં

“આજે રાત્રે મારે ઘેર આવશે તો બધું નજરે પડતીશ.”

“ પણ મને લરેસો પડતો નથી. ”

‘ તું તૈયાર રહેજે. આજે રાતરે ખાતરી થશે. ’

(૭)

રાત્રે બાર વાગે તારા ગુલનારને ઘેર ગઇ. આ વખતે તેનું મોઢું ઉદાસ હતું અને આંખો નિસ્તેજ હતી. તેણે મહતાબ-રાયના સગાઇને પોતાનો કરી લીધો હતો. ગુલનારે તેને પાસે બેસાડી અને પાપના પાઠ જણાવવા માડ્યા પણ તારાનું ધ્યાન તે તરફ નહોતું. તેના કાન બારણા તરફ લાગી રહ્યા હતા અને તે રાહ જોતી હતી કે બપોરે—

એટલામાં બહાર ગાત્રીનો ખખડાટ સંભળાયો અને દરવાજા પાસે અટકી હોય એમ લાગ્યું. ગુલનારે પોતાના મળામાં બહાર બનાબર પહેરતાં તારાને કહ્યું—“ પેલા પડદા પાછળ સંતાઇ જ; અને તારા શરીરે બદમાશના લક્ષણ જો—એમ કહીને તેણે તારાને પડદાની પાછળ ધકેલી દીધી.

પગલાંનો અવાજ સંભળાયો. તારાનો જીવ ગળા સુધી આવી પહોંચ્યો. તે છુટણીએ પડી આંખોમાં આંસુ લાવી બોલી—
“ હૃદયર કરે ને એ તે ન હોય નહીંતા મને હાલ જે અદ્વાજ સમનસાઈ અને મનુષ્યત્વ ઉપર છે તે રહેશે નહીં. ”

પણ પરમાત્માએ તેની પ્રાર્થના સાંભળી નહીં, કોઇ પુરૂષ દરબાગની અદર આવ્યો અને એકટરની માફક જુકીને કહ્યું—
‘ સરકાર—સલામ. ’

તારા પસીનાથી ઝેણઝેણ થઇ ગઇ. એ તેજ દતો. યુવનારે
મેહું ચઢી રહ્યું—જાવ શેઠ સાહેબ, આટલા દીવસ સુધી જરા
મજા પા ન કરાવ્યો. જો તમારી બદનામીની ફીક ન હોત
તો તરત વખત હોસ્પિટલમાં તમારી ખબર લેવા આવતે.

મહતાજરાયે હાથ જોડી કહ્યું—હવે એવી જુલ નહીં થાય,
આટલી વખત માફ કરા—એમ કહેતાં કહેતાં તેણે યુવનારના બને
હાથ પોતાના હાથમાં પકડી લીધા અને આતુરતાથી પોતાની
તરફ ખેંચી.

હા તારાથી રહેવાયું નહિ. એકદમ પડો ખસેડીને તે
બહાર નીકળી આવ્યા.

મહતાજરાય આશ્ચર્ય ચકિત થઈ ગયા. તે વારંવાર યુવ-
નાર અને તારા તરફ જોવા લાગ્યા અને આ ગોટાળાનો અર્થ
સમજવા નહોત ત કરવા લાગ્યા. યુવનારનું હસવું અટકતું નહોતું
પણ તારાની આંખોમાંથી આગની ચીજોગારીઓ ઉડતી હતી. તેણે
આશ્ચર્ય અર્થે પોતાના બને હાથ મહતાજરાયના ખભા ઉપર
મુક્યા પોતાની આંખો તંત્રી આંખો સાથે મેળવી કહ્યું—“લોક
નું કહવું છે બદનામ થઈ જઈશ. તેને કહો કે અહીં ન આવે.”

મહતાજરાય પર જાણે પહાડ ઘટી પડ્યો. તારા જોત
જોતામાં બહાર આવી ગયા.

તે પાછો બદલાઈ ગઈ હતી.

x

x

x

x

પોતાને ઘેર જઈ તેણે કપડાં બદલા, ધરણું પહેર્યું, વાળ
હોળ્યા, મોઢા ઉપર ફેસ કીમ મસળ્યું અને ચારસા સામે ઉભી

રહી પોતાનું રૂપ સોંદર્ય જોવા લાગી.

હને તે અસહનીય તારા ચર્મ ગમ્ય હતી. સોંદર્ય ગદગદની
એજ જાણીતી તારા; સદાવાર અને સમ્યચિત્રને લુટનારી તારા
એને સજ્જાનાની શતરૂ તારા, પાછી હતી તેના તેજ અને ગમ્ય
હતી. તેની આખામાં પાગ અસહ નીશો અને મોઢા રૂ
જોરેરી સોંદર્ય પ્રગટ થયા પોતાને ખારસામાં જોઈ તે હમવા
લાગી કે આટલા દીવસ મુખ ખુલ્લું ગમ્ય હતી અને નાહક કમણી
ગુમાની અટલામાં નાચા અંદર આવી અને આ કેન્દ્રાર જોઈ
ચકાત થઈ ધીમેથી બોલી-પેલા લોકો ધનસ્વામદાસ આવ્યા છે

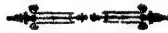
તારાના રૂપે પામાં આનંદની વીજળી દોડી ગઈ તેણે
માથાના વાળ ઉપર હાથ ફેરવતાં કહ્યું-નમને કહો કે જલે
પધાર્યા, હું હમણું જોવું છું.

તારા મોઢામાં પાનની બીડી મુઠી, પોતાના શરીરને
નિર્ભય કટાક્ષથી લલાવતી અને હોઠ ઉપર વેશ્યાનું દસ્ય ફરજ
વતી ઝોરડાની અંદર આવી. લલા ધનસ્વામદાસ ત્યાં તેના નજર
જોઈ રહ્યા હતા.

તે રૂપે મહતાપરાયે સ્વપ્નામાં જોયું કે કાષ્ઠ વિષ્ય જ્યેતિ
તેને કહેતી હતી કે—અરે પાપી મુખ મનુષ્ય ! તે તારી સ્ત્રી
જોઈને અને માતાના પ્રેમને પણ તજે કચડ્યો છે, તે પારકી સ્ત્રીના
પાપ જુદી કરી છે તે તને અને તારા અનંકરણને હાવરનું
નજ-માં નીચાં પાડ્યાં છે. તારા આચારને તે નષ્ટ કર્યો છે. આ
અધા પાપ છે. પણ એક પાપી આત્માને સન્માર્ગે જતાં અટકાવ્યો.
અને તેને ફરીથી પાપના નર્કકુંડમાં સડવાની ફરજ પાડી તે પાપ
નથી પણ પૈરપાપ છે અને તે કદી પણ માફ થવાનું નથી સંપુર્ણ

(૩)

શયતાનનું રાજ્ય.

(૧)

આ દુનીયાની આ વાત નથી કોઈ બીજી દુનીયાની છે. આજકાલની નહીં પણ જમાનાઓ પહેલાની વાત છે.

એ દુનીયામાં સ્ત્રી પુરુષોના માત્ર વીસ પચીસ જોડા, આઠ દસ બાળકો અને થોડાજ પશુઓ હતાં પણ જમીન, અન્ન, જળ, સોનું ચાંદી અને લોખંડ ઘણાં હતાં. શાંતિ પણ ઘણી હતી. એક બીજી ચીજ પણ હતી તે શું? માત્ર એક શયતાન, શયતાનને નહોતી સ્ત્રી, છોકરાં, જમીન, ઘર, ખેતર, ચુલો, ઘંટી, અન્ન, વસ્ત્ર, મોહ, મમતા વિગેરે કંઈજ તેની પાસે નહોતું. તેની

પાસે માત્ર એકજ ચાંજ હતી અને તે ? હોભ ! ફક્ત
હોભ !

કોઈ વખત જ્યારે તે શયતાન કોઈ ઉંચા
પહાડ ઉપર એસી પાંતાની હોભથી ઝગઝગતી આંખોથી
પ્રાગરની પેલે પાર નજર ફેંકતો તો તેને પેલાં બીસ—
પચીસ સ્ત્રીપુત્રોના જોડા આનંદથી ફરતા દેખાતા. તેમનાં
પ્રકરાં-છંપાં રમતા દેખાતા, ઢોર મોજથી ચરતા દેખાતાં
અને ખેતરો અનાજથી ઉભરાતા દેખાતા. જ્યારે તેના
મનમાં વાદળની ગર્જનાએવો અનાજ દળવાની ઘટીઓનો
મધુર અવાજ સંભળાતો, જ્યારે તેનાં આંખોએ ઘરોમાંથી
નીકળતો ધુમાડો દેખાતો અને જ્યારે તેના નાકમાં
સ્વાદીષ્ટ ભોજનની વાસ આવતી ત્યારે તેના મનમાં હોભ
નું તોફાન થતું. તે મનમાંને મનમાંજ વિચાર કરતો કે
—હેં ! આ મુખ અને ઉદ્ધુઓ પાસે આટલી સમૃદ્ધી !
અને હું—આવો વિદ્વાન, આટલો પ્રતાપી અને આવો
શક્તિશાળી હોવા છતાં પણ નાગો-મુખ્યો !! આવો
વિચાર કરતાં તેનાં મોઢાનાંથી એવો ગરમ શ્વાસ નીકળતો
કે પહાડો ઉપરનાં ઝાડ બળી જતા. જ્યારે ગુસ્સાથી તે
પાંતાની પુંછડી ઝપેટતો હતો ત્યારે ઘરતી કંપી જતી.

છેવટે તેનાથી રહેવાયું નહીં. તેણે પેલાં કુટુંબોનું
ધન છીનવી લેવાનો નિશ્ચય કર્યો.

(૨)

એ માયાવા શયતાનમા બહુ જોર હતું. પેલા હિન્દુ દેશના કુટુંબોનું ધન હુટવાની ઇચ્છા થતાંબ કુદકો મારી તે પેલા મહાસાગરને બીજ કિનારે પહોંચ્યો. તેની અન પેલા કુટુંબોની વચ્ચે એ મહાસાગર હતો. બીજે પાર જઈ હજારો માઈલ રસ્તો પસાર કરતો કરતો તે પેલી વસ્તીમાં આવી પહોંચ્યો. ચારે તરફ અનાજથી ઉભરાતાં લીલાછમ ખેતરો હતાં કુલોમાંથી સુગંધ ઉડી રહી હતી. ઝાડ ઉપરથી ફળો તુટીને નીચે પડતા હતા અને ગાયોના થાનમાંથી દુધ જમીન ઉપર વહી રહ્યું હતું. કેવો સમ્રધીશાળી એ દેશ !

પણ લોભી શયતાનની નજર એ ચીજો ઉપર ગઈ નહીં. તેની લાલચુ નજર તો સ્થળે સ્થળે મંદિરોમાં દેવમુર્તિઓની સામે મુકેલા સોના અને ચાંદીના ઢગલા માંના ચળકાટ ઉપરજ ચાંદી ગઈ તેણે બધું છોડી દઈને ફક્ત આ ઢગલાજ ઉઠાવી જવાનો વિચાર કર્યો.

માયાવી શયતાન બહુ બળવાન હતો. અનેક જાતનાં સ્વરૂપ ધારણ કર્યાની વિચિત્ર શક્તિ તેનામાં હતી પણ છતાં તે શિયાળ જેવો બીજણ હતો. ખાસ મરણ હોવા છતાં પણ ખુલ્લી રીતે એ સોનું—ચાંદી ઉઠાવી જવાની તેને હીમ્મત થઈ નહીં તેણે લાગ જોવા માંડ્યો.

નસીએ તેને મદદ કરી, ગામવાળાઓમાં કોઈ ખાળતની તકરાર ઉઠી, તેઓ માંડોમાંડે લઢતા લઢતા સીંછી તરફ ચાલ્યા ગયા અને તેમની સ્ત્રીઓ તેમને શાંત પાડવા અને જખમીઓની ચાકરી કરવા તેમની પાછળ ગઈ. બાળકો લડાઈના તમાસો જોવા ચાલ્યા ગયા. ગામ સુનું થયેલું જોઈ શયતાન દાખલ થયો. બન્ને હાથે ચારે તરફનું ધન તેણે લુટવા માંડ્યું. જોતજોતામાં તો તેણે સોના—ચાંદીના પહાડ જેવો ઢગલો કરી દીધો.

પણ એ ઢગલાને લઈ જવો કઈ રીતે ? લોભો શયતાન પાસે ધાતીયું કે ખેસ કાંઈજ નહોતું. બાંધે પણ શેમાં ? છિપટે મહા મુશીબતે તેણે એ ઢગલો પોતાની પુંછડી સાથે બાંધ્યો અને ખેંચતો ખેંચતો નાકો. વારં-વાર તે પાછળ ફરીને જોતો હતો કે કોઈ ગામવાળો પાછળ તો પડ્યો નથી ?

(૩)

પોતે રહેતો હતો તે જંગલમાં પહોંચી શયતાને ખુટકારાનો શ્વાસ લીધો. આટલી મહેનત તેને કહી કરવી પડી નહોતી. હજી સુધી બીકથી તેનું હૃદય ધડકી રહ્યું હતું. ધીમે ધીમે શાંત થઈ તેણે પુંછડી સાથે બાંધેલો ધનને પહાડ છોડ્યો અને પોતે જે શુદ્ધમાં રહેતો હતો તેની આગળ ઢગલો કર્યો. સોના અને ચાંદીના ખીખા

તથા સફેદ કોરણો જોઈ તેનું મન નાચ્યો ઉઠ્યું.

કેટલાયે હીવસો અને રાતા સુધા ત ત્યાંથી ઉઠ્યો નહોં. બગ બેઠા બેઠા તેણે તે અપાર ધનન જોવાઈ ઠયું. પણ ધીમે ધીમે તેનું મન ફર્યું કારણ કે એ સેના ચાંદીથી તેનું પેટ ભરાતું નહોતું કે તેનાથી ટાલ પછુ ઉડતો નહોતી. તે તેને ખાઈ શકતો નહોતો કે પહેરી શકતો નહોતો. પેટની જવાબા શાંત કરવા તે ત્યાં થી ઉઠ્યો. રખડતો-રખડતો ગાડના પાંતરાં તથા ડાળીઓ ખાતો તે પાછો પહાડના મથાળે પહોંચ્યો.

પહાડના એ ઉંચા ભાગ ઉપરથી તેણે ફરી પેલા ગામ તરફ નજર ફેંકી. તેને ખાતરી હતી કે આ પ્રમાણે અચાનક પૈસો લુટાઈ જવાથી પેલા કુટુંબો દુખી થયા હશે પણ તેને જોઈને આશ્ચર્ય થયું કે ગામવાળાઓ પહેલાં કરતાં વધારે સુખી હતા. દેવમંદિરોમાં પાછાં પહેલાંના કરતાં મોટા સોના-ચાંદીના દગલા પડ્યા હતા.

લોભની જગા પર તેને બળતરા થઈ. હેં ! હુ, ભુખ્યો. અને નાંગા અને તે ઉલ્લુ ગામડીઆ આટલા ધીમંત નાં! શયતાન હોયથી ધુંધવાવા લાગ્યો. વીચારવા લાગ્યો કે એમને ગરીબ ફર ને સુખને બદલે દુઃખમાં નાખુ.

છેવટે તેણે ગાડના ડાળ-પાંતરાંની એક હોડી બનાવી અને તેમાં બેસી સાગરને બીજે પાર ગામની

પાસેના કીનારે પહોંચ્યો. સમુદ્રના કીનારા પાંચી બહુ રંગબેરંગી છાપા પત્થરો વીગેરે તેણે ઉઠાવી લીધા. તેનું મન જેવું કાળું હતું તેવોજ તે શરીરે કાળો બન્યો. પણ પોતાની માયાથી તેણે પોતાના શરીરને સફેદ દુધ જેવું બનાવ્યું. પોતાની પુછડી પણ ઘુબીથી તેણે સંતાળી દીધી. આ બનાવટી વેશમાં શયતાને તે છીપ વીગેરે લઈ જઈ ગામના પાદરે ઢગલો કર્યો.

એક સુંદર બાળક રમતો રમતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો. શયતાને તેને બચ્ચીઓ કરી બહુ પ્યાર બતાવ્યો અને તેના હાથમાં એક મોટો કોડો આપ્યા. નિર્દોષ બાળક તે રંગબેરંગી કોડો લઈ બહુ ખુશ થયો, ફોડતા જઈ તેણે તેના નાનકડા શાઈબાંધાને એ કોડો બતાવ્યો.

જોતજોતામાં કેટલાયે બાળકો તે વિગિત્ર વીજો લેવા શયતાન પાસે આવી પહોંચ્યા. શયતાને બતબતની છીપ, કોડા, પત્થર વીગેરે બતાવ્યા પણ બતારે કોઈ છોકરો તે લેવા હાથ લાંબો કરતો ત્યારે તે કહેતો કે— પહેલાં એક ટોપલી પ્રેલી પીળી પીળી ચીજ લઈ આવો તો એક કોડો મળશે.

છેવટે એક બાળકથી રહેવાયું નહીં. તે જઈને એક ટોપલી સોનું લારી લાવ્યો. શયતાને તેના હાથમાં

ઈન્દ્ર ધૈનુંધ્ય ॥ જેવા મનોહર રંગોવાળી ચમકતી મોટી
કીપ આપી. બસ હવે પુછવુંજ શું ? જોતજોતામાં
બધા છોકરા દોડ્યા અને ટોપલે ટોપલા સોના—ચાંદી
લાવી ત્યાં ન બવા લાગ્યા. શયતાન પણ તે બધાને કોડા,
કીપ, પત્થર વીગેરે આપી ખુશ કરવા લાગ્યો. આ
વચિત્ર ચીજો તે લાલચમાં કેટલાક ગામડીઆ પણ પર્યા
અને જોતજોતામાં ગામના બધા સોના ચાંદીના શયતાનના
પગ પાસે દાસો થઈ ગયો. જ્યારે ગામનું બધું ધન
તેની પાસે આવી ગયું ત્યારે પોતાની રોડીમાં ભરી
સાગરને પેલે પાર તે પોતાના દેશમાં આણ્યો ગયો.

(૪)

ગામનું તમામ ધન તો વિદેશી શયતાન લઈ
ગયો અને તના બદલામાં શું આપી ગયો ? પત્થર,
કીપ, કોડા વિગેરે. ગામડીઆઓ એ ચીજો મળવાથી
આનંદમાં કુતી ગયા. તેઓ લોભી નહોતા અને લુચ્ચા
પણ નહોતા. તેમને શયતાને આપેલી ચીજો પણ સોના—
ચાંદી જેટલીજ કીમતી લાગી. એ ચીજો તેમણે પોતાના
દેવમંદિરોના શયગારમાં વાપરી. તેમને જરા પણ ખ્યાલ
નહોતો કે લોભી શયતાન તેમનું તમામ ધન હાલી
ગયો છે.

કેટલાક દીવસ મુઠ્ઠી શયતાન પોતાની ગુફામાંજ

સંતાઈ રહ્યો. તેને બીક હતી કે ગામવાળાઓ પોતાનું
ધન હુંટાયલું જોઈ કદાચ તેને મારવા આવે.

કેટલાક દીવસ વીત્યા છતાં કાંઈ ન બન્યું ત્યારે
તે ધીમેધીમે ગુફામાંથી બહાર નીકળ્યો. ચારે તરફ બહુ
સાવચેતીથી જોયું અને જ્યારે બીકનું કાંઈ મારણ ન
જણાયું ત્યારે આનંદથી પુછડી અક્ષાણતો અક્ષાણતો
નાચવા લાગ્યો.

કેટલાક વખત પછી તેને વિચાર થયો કે પેલા
ગામવાળાની શું સ્થિતી છે તે જોવું જોઈએ ! પોતાનું
ધન હુંટાઈ જવાથી તેઓ કેટલા દુઃખી થયા છે, તે
જોવા માટે કુદંકો મારી તે પહાડ ઉપર ચઢ્યો અને ત્યાંથી
પેતાની બીલાડી જેવી આંખો ઉપર હાથની આડ કરી
જોવા લાગ્યો. તેણે ત્યાં જે જોયું તેથી તેના આશ્ચર્ય અને
દુઃખની સીમા રહી નહીં. તેણે ગામડીઆઓને પેની
છાપ, કોડા અને પથરોથી પોતાની મુર્તિઓ અને દેવ
મંદિરો શણગારી આનંદથી ગાતાં અને નાચતાં જોયાં
એમ લાગતું હતું કે તેમને કોઈ જાતનું નુકશાન થયું ન
હોતું. ઉલટા તેઓ પહેલાંના કરતાં પણ વધારે સુખ
જણાતા હતા.

શયત્રાને આ બધું જોઈ ગુસ્સાથી પુછડી અક્ષાણી
અને ભયંકર ચીસ પાડી. ગામડીઆઓનું તમામ ધન

ધાંટવા છતાં તેને સંતોષ થયો નહીં, તેણે તેમને ૬૭
વધારે દુઃખ દેવાનું નક્કી કર્યું.

થણી ૧૨ સુધી ત્યાં બેઠા બેઠા તેણે વિચાર કર્યા
‘યો કે હું શું કરવું ? છેવટે તેણે એ તત્વ શોધી કાઢ્યું
કે ગામડીઆઓ સુખી હોવાનું ખાસ કારણ એ છે કે
તેમને ખાતે માટે મોટા પ્રમાણમાં અનાજ અને
પહેરવાને માટે પુરતાં પ્રમાણમાં વાતો મળી રહે છે. જ્યાં
સુધી આ જન્મે ચીજો તેમના પાસે હશે ત્યાં સુધી
તેમને કાંઈ દુઃખ લાગવાનું નથી. આ ચીજો કઈ રીતે
મીનવી દેવી તેનો વિચાર કરવા લાગ્યો. તે ગામડીઆ
ઓના ખેતરો માટે કાપાડી લવાય તેમ નહોતું કે અનાજ
નો પાક ઉગતો અટકાવી શકાય તેમ નહોતું. ત્યારે હવે
કરવું શું ?

૧૩ તેણે એક રસ્તો શોધ્યો. પોતાની શયતાન
માટે પ્રતાપથી તેણે એક વિચિત્ર પ્રકારનું કપડું બના-
વ્યું. પાવમાં તે મુંઢર સુંવાળું, ખારીક, મજબુત અને
હલકું હતું. પણ ખરું જોતાં તે માત્ર માયાબળ હતી
તેનાથી શરીર ઢાંકી શકાતું નહોતું કે ટાઢથી બચી શકાતું
નહોતું તેનાથી લાજ ઢંકાયજ શેની ? દેખાવમાં તે કપડું
હતું અને પહેરનારને પણ તે કપડુંજ જણાતું પણ ખરું
જોતાં પહેરનારની બહી ઉપર પડે પડી જતો અને તે
નાગોજ દેખાતો હતો.

આ અદ્ભુત કપડાને લઈ માયાવી શયતાન પાછો પેલા ગામમાં ગયો. અને પાછું સુંદર રૂપ ધારણ કરી પહેલાં બેઠો હતો ત્યાંજ બેઠો. ધીમે ધીમે ગામનાં છોકરા એકઠા થવા લાગ્યા. બધાને ખાતરી થઈ હતી કે ગઈ વખતની માફકજ આ વખતે પણ તે કોઈ અમુલ્ય— અદ્ભુત ચીજ લાવ્યો હશે. પણ શયતાન તો કોઈની સાથે બોલાવવા છતાં બોલતોજ નહોતો. તે અપ્રમુખ બેઠો બેઠો ધુળમાંથી દોરી વણ્યા કરતો હતો. નવાઈની વાત તો એ હતી કે જે ધુળ બીજના હાથમાંથી વેરાઈ જતી હતી તે તેના હાથમાંથી દોરી બની જતી. છોકરાં આશ્ચર્યથી એ તમારો બેઠ રહ્યા. ધીમે ધીમે એક પછી એક ગામના મોટા માણસો પણ એકઠા થવા લાગ્યા. તેમના આશ્ચર્યની અવધી થઈ ગઈ. એક પછી એક ઝીઓ પણ આવવા લાગી અને ધીમે ધીમે આખું ગામ તેની સાથે એકત્રું થઈ ગયું.

હવે શયતાને ન્યારે બેસું કે આખું ગામ તેની આનુબાનુ વીટળાઈ વળેલું છે ત્યારે તેણે આંખો ઉઘી કરી ચારે તરફ બેસું અને પછી મધુર હાસ્ય કરી બોલ્યો—“ભાઈઓ! મને તમારી વશા બેઠે બહુ હવા આવે છે. તમારી ચારે તરફ બેઠાએ તેટલી ધુળ પડી છે. જો તમે થોડીજ મહેનત કરો તો એ ધુળમાંથી આવી સુંદર દોરી બનાવી શકશો. અને તેમાંથી ઉત્તમ કાપડ

તૈયાર થઈ શકશે પણ તમે નકામા કામોમાં રોકાઈ તમારો અમુલ્ય વખત ખરબાદ કરો છો એ જોઈને મારા દુઃખની હદ રહેતી નથી.”

ગામડીઆઓએ અજાયબીથી શયતાનની વાત સાંભળી. કેટલાક લોકોએ શયતાને વેણેલી દોરી તપાસવા માંડી. તે દોરી સુંદર, ચીકણી અને રંગબેરંગી હતી પણ તે મજબુત નહોતી એટલે તેનાથી કાંઈ ખાંધી શકાય તેમ નહોતું. ચળકાટ અને સુંવાળાપણું એટલું હતું કે તે જોઈને મન આકર્ષાતું. છેવટે એક જણે પુછ્યું આ દોરી કેવી રીતે વણી શકાય ?

શક્તાવ મનમાં હસ્યો. તેના મંત્રની અસર થઈ ચુકી હતી. તેણે કહ્યું—એમાં કાંઈ મુશ્કેલી નથી. મારી પાસે આ કપડું છે જે પહેરવાથી કાંઈ પણ આવી દોરી વણી શકે છે. એમાં કાંઈ મહેનત નથી. તમારામાંથી જેની અરજી થાય તે કપડું લો અને દોરી વણી બુચો. બુચો કેવું સુંદર કપડું છે ?

કેટલાંક માણસોએ હાથ લાંબા કરી પેલી માયાવી જાળના કપડાને જોયું, તે ચીકણાહાર, સુંવાળું, હલકું અને સુંદર હતું. ખોડ માત્ર એટલી હતી કે તેનાથી શરીર ઢાંકી શકાતું નહોતું. પણ એ ખોડ દેખાતી નહોતી. શયતાની માયાનું એ કપડું હતું અને હમણાં

શયતાનની માયાનીજ બધા ઉપર અસર થઈ હતી. બધા એ કપડાનો એકકેક ટુકડો માગવા લાગ્યા. શયતાને કહ્યું—આ કપડું બહુ મહેનતથી તૈયાર થયું છે તે મફત નહીં મળી શકે એક ગુણ અનાજ આપવાથી એક ગજ કપડુ મળશે. જેને જોટલા ગજ જોઈએ તેટલી ગુણ લઈ આવો.

મરણ તો ઘણી થઈ હતી પણ કીંમત સાંભળી બધા ગભરાયા. એક ગજ કપડાને માટે એક ગુણ અનાજ ? કેટલી બધી મહેનતથી ટાઢ, તડકો અને વરસાદ સહન કરી અનાજ પેદા કરાય છે. આવી નજીવી બાબતમાં તે કોણ વેડપી નાખે !

શયતાને જોયું કે ચાલાકી ફાવે તેમ નથી તેણે તરતજ રંગ બદલ્યો અને કહ્યું—જાણ્યો તમે સમજતા નથી. તમારે પહેરવાને કપડું બનાવો ત્યારે તમારે ૩ ખરીદવું, સાફ કરવું, કાંતવું, વણવું વિગેરે કેટલી મહેનત કરવી પડે છે અને છતાં કપડુ કદરૂપું અને જાડું બને છે. આ કપડાને જુઓ. કેવું સુંવાળું અને સુંદર છે. તમારી બધી મહેનત પણ બચી જાય છે. કપડું નહીં લેશો તો તમારે અનાજ નહીં પેદા કરવું પડે ? આમેને આમે તમારે અનાજ તો ઊગાડવુંજ પડે છે ને ? ક્યાં બાસ કપડાને માટેજ મહેનત કરવાના છો ? તમને કપડું બનાવવાની મહેનત બચશે અને મને અનાજ

પેઠા ઠરવાની મહેનત બચશે. બધુંચેજ સરખુંજ છે
 વળી તમને તો દાયમને માટે ધુળની દોરી વણવાનો
 હાલ પણ મળશે. માટે વિચાર ન કરતાં કપડું લઈ લ્યો
 અને મહેનતથી બચો.

પાપી શયતાનની ખીટી વાતોની અસર થઈ. એક
 પછી એક તે સોજા ગામડીઆઓએ પોતાની ખરી
 મહેનતનું અનાજ આપી માયા જાળ ખરીદવી શરૂ કરી,
 જે એ કપડું લઈ પહેરતું તેને તો એમજ લાગતું કે
 કપડાથી બરાબર શરીર ઢંકાઈ છે પણ ખીજની નજરે
 તે નાગોજ દેખાતો હતો છતાં તેના હાથથી ધુળની દોરી
 વણાતી હતી. બસ માત્ર આ લોકમાં પડી બધાએ
 પોત પોતાનું અનાજ આપી શયતાનનું કપડું લેવું
 શરૂ કર્યું. જોતજોતામાં ગામના અનાજનો મોટો ભાગ
 શયતાનની પાસે આવી ગયો. મતલબ સીધા થઈ એટલે
 શયતાન ત્યાંથી પસાર થયો.

(૫)

ધન પહેલાથીજ ગયું હતું અને હવે અન્ન પણ
 ગયું ગયું છતાં ગામ વાળાઓને વધારે દુઃખ થયું નહીં.
 રજુ કે જમીન ધણી ફળદ્રુપ હતી. તેમાંથી જોઈએ તેટલું
 અન્ન પાક્યા કરતું હતું અને સોતુ પણ નીકળ્યા કરતું
 હતા. વળતમાં ગામડીઆઓએ પોતાની ગયેલી ખોટ પુરી

કરી લીધી. તે એટલા સંતોષી અને લોખા હતા કે તેમને સુખ અને દુઃખની સમજણ નહોતી. દરેક જણ પોતાની હાલતમાં સુખીજ હતો.

પાપી શયતાન એ કેમ જોઈ શકે ? જે ધન અને અલ્પ છીનવી લઈ તે ગામડીઆઓને દુઃખી કરવા ઇચ્છતો હતો. તે તેને મોટા પ્રમાણમાં મળ્યા છતાં ગામવાળાઓની પાસે તે ઓછા થયા નહીં શયતાનનું બીહામણું શરીર ચુસ્ત થી લાલ પીળું થઈ ગયું. તેણે વિચાર કર્યો કે—જ્યાંસુધાં એ લોકોની જમીન ઉપર કબજો કરીને તથા એમના શરીર ઉપર અપ્રીકાર નહીં મેળવું ત્યાં સુધી એ દુષ્ટ લોકો સીધા થાય તેમ નથી. તેણે એમ કરવાનો થાકકરા નિશ્ચય કર્યો.

એક વખત બહુ રણીઆમણા વખતે ગામડીઆઓએ પાછો શયતાનને પોતાના ગામમાં જોયો આ વખતે તેની પાસે સુંદર ઠારીગીરીવાળી ઘણી નાબુદ અને હલકી પણ લોહાની મજબુત સાંકળ હતી. એ સાંકળને સહેજ હલાવવાથી મધુર રણકાર થતો હતો. ગામડીઆઓ એ સાંકળ જોઈ ઘણાજ ખુશ થયા અને દરેક જણની ઇચ્છા એ સાંકળ મેળવવાની થઈ પણ શયતાન એમ સહેજમાં તે સાંકળ આપી દે એવો ક્યાં હતો ? તેણે કહ્યું—તમે બધા માહોમહિ લદો. જે સૌથી મજબુત હશે અને જીતશે તેના ગળામાં હું આ

સાંકળ ધીનામ તરીકે પહેરાવી દઇશ.

સાંકળ પહેરવા બધાજ તૈયાર હતા પણ તેને માટે માંહે માંહે લઢવા કોઇ તૈયાર નહોતું. છેવટે શયતાને પોતાની માયાના જોરથી એક મોટો પથ્થર એક માણસ ના માથા ઉપર પાડ્યો તે સમજ્યો કે બાબુ ઉપર કોલાએ એ પથ્થર માર્યો છે તેથી તે તેના ઉપર તુટી પડ્યો- બસ હવે પુછવાનુંજ શું? બધા જોતજોતામાં પેલા બે યુવનારાઓ તરફથી ઉતરી પડ્યા શયતાનની મૃત્યુ પુરી થઇ.

મહુ વાર સુધી એ માંહોમાંહેની લઢાઈ ચાલી રહી. એક પછી એક ગામડીઓ જામી થઇ નીચે પડ્યા. માત્ર એક વીર બચ્યો. તેને પણ માર તો એટલો પડ્યો હતો કે જમીન ઉપરથી તે ઉડી શકતો નહોતો. શયતાને તેના ગળામાં પેલી પરાધીનતાની સાંકળ પહેરાવી અને કહ્યું—સાબાશ, ઘણા બહાદુર છો. તમે આ સાંકળ હંમેશા ગળામાં પહેરી રાખજો. હું તમારી બહાદુરી ઉપર ખુશ થઇ આ સાંકળ અને ગ, ધે, ડા એવો ત્રણ અમુલ્ય વ્યક્તરનો ખીતાબ આપું છું. તે લોળા ગામડી આંખે બહુજ આભાર સાથે શયતાનની ભેટ સ્વીકારી. અને તેજ દીવસથી તે શયતાનનો ભક્ત અને સેવક થયો.

શયતાને પોતાની માયાથી તેના ધા સારા કાર્ય

અને તેની મદદથી આખા ગામ ઉપર રાજ્ય કરવાનું શરૂ કર્યું. નવા નવા હુકમો અને કાયદા કાઢી તેણે એ ગામને પોતાના તાબામાં મજબુત રીતે જકડી લીધું. ધીમે ધીમે ગામડીઆઓમાંથીજ તેને મદદ કરનારા પણ મળી આવ્યા. કુહાડીમાં હાથા લાગ્યા એટલે 'પુછવુંજ શું ? જે જે તેની સત્તા સ્વીકારે તેના ગળામાં તે પેલી સાંકળના જેવીજ પરાધીનતાની સાંકળ નાખતો અને મુ. ર, ખ, ! બે, વ, કુ, ફ, તથા દે, શ, દ્રો, હી વિગેરે આજુમુક્કા ખેતાઓની નવા જેશ કરતો. ખેતાઓ મેળવીને તેઓ ઇંચ બુચ થઈ જતા.

શયતાન માત્ર એ ગામનો રાજા બનીને બેસી રહ્યો નહીં પણ તેણે ત્યાં વેપાર પણ શરૂ કર્યો. તેણે એક મોટી દુકાન ખોલી જેમાં દરેક ચીજ હંમેશ તૈયાર રહેતી. જેને જે ચીજ જોઈએ તે લેાનું અથવા બનાજ આપીને લઈ આવતો. મુરખ ગામડીઆઓ એમજ સમજતા હતા કે આલો આપણે આ ચીજો બનાવવાની મહેનત બચી પણ ખર્ચ જોતાં તેમનું ધન દુર આવેલી શયતાનની પેલી ગુફામાં પહોંચી જતું હતું અને તેઓ દીવસે દીવસે કંગાલ થતા જતા હતા. શયતાન સમજતો કે—ઠીક ઉલ્લુઓ હાથે ચઢ્યા છે નહીં તો ક્યાં પુછવું હસાવતા નાગાં અને ભૂખ્યા રખડવાની કશા અને ક્યાં આ રાજ્ય ચલાવ !

હેલ્લા વખત મુખી આમને આમ ચાલ્યા કચું.
 મીમે જીમે ગામડીઆઓનું બધું મુખ જતું રહ્યું. તેમનો
 પેસો ક્યાં નાશ પામતો હતો તેની પણ તેમને ખબર
 પડતી નહોતી, જાત જાતના રોગ તેમને હેરાન કરવા
 લાગ્યા, ફુકાળ, બાળમરણ વિગેરે તેમના હંમેશના સાથી
 થઈ પડ્યા. અન્ન, વસ્ત્ર અને પૈસાથી તેમને પાંચમાલ
 કરી શકતાને પોતાની ઇચ્છા પુરી કરી

(૬)

જેમ જેમ વખત જવા લાગ્યો તેમ તેમ ગામ
 નાજાઓની સ્થિતિ વધારે ને વધારે બગડતી ગઈ. તીડ
 નું ટોણું જેમ ખેતરનો નાશ કરે તેમ શયતાનના થોડા
 વખતના અમલમાંજ હુન્દની લક્ષ્મીનો નાશ થઈ ગયો.
 હવે ત્યાં આગળના વીર પુરૂષો, હસમુખા બાળકો અને
 મધુરબાપિણી સ્ત્રીઓ નહોતી રહી પણ ચામડાથી મટેલા
 કાઠપીંજરો રથલે સ્થળે ફરતા દેખાતા હતા. પેલાં અના
 જથી ઉભરાતાં ખેતરો, ફુલોથી લગ્ની રહેલા છોડવા, ફૂલ
 સ્ત્રી નવડાવનારી ગાયો અને કાનમાં અમૃત વરસાવનારા
 વક્ષીઓ સ્વપ્નાની માફક અલોપ થઈ ગયા હતા.

શયતાનની ઇચ્છા પુરી થઈ. તેના લોભ અને વેર
 ની તૃપ્તિ થઈ. હુન્દમાં રહેનારાઓને સુખી, સંપત્તિશાળી
 શાન્ત અને સંતોષી જોઈ તે અંતરમાં બળી ગયો હતો.
 હવે તેની બધી ઇચ્છાઓ પુરી થઈ ગામમાં આદર તરફ

દુઃખ છવાઈ રહ્યું હતું અને નીરાશા દરેક બહેન ઉપરથી
પ્રકટી હતી.

એક દિવસ પોતાનાં પેલા ઉંચા પહાડ ઉપર
એસી શયતાન હુન્દ તરફ જોવા લાગ્યો. હુન્દમાં લક્ષ્મી,
સંતોષ અને શાંતી જણાતાં નહોતાં. શયતાનના પંજામાં
તે સર્વ સપડાઈ ગયા હતા. ગરીબ દુઃખી અને ભૂખે
મરતા ગામડીઆઓને જોઈ શયતાનને પરમ સંતોષ થયો
તે આનંદથી નાચવા-કુદવા લાગ્યો.

પણ જ્યારે તેના આનંદનો ઉભરો શાંત થયો
ત્યારે તેણે ફરીથી ગામ તરફ જોયું. તેને એક નવીજ
ચીજ દેખાઈ. કેટલાક દુખળા પાતળા છોકરાઓ એક
બાબુ એકઠા થઈ કાંઈ વાતો કરી રહ્યા હતા. શયતાન
ની નજર સામે છોકરાઓની સંખ્યા વધવા લાગી. ખીમે
ખીમે ગામના બધાજ છોકરાઓ ત્યાં એકઠા થઈ ગયા.
તે જોઈ શયતાનનું માથું ફર્યું અને કાન ઊંચા થયા.
કાને હાથ દઈ તે લોકો શું વાતો કરતા હતા તે તેણે
સંભળવા માંડી. તે તુરતજ સમજ્યો કે તેઓ પોતાની
ફાલત ઉપર અસંતોષ પ્રગટ કરી રહ્યા હતા. “ અંહ
એ લોક કરીજ શું શકવાના હતા? એમનામાં દમજ
ક્યા છે? ” એમ બોલી તે પોતાને કામે લાગ્યો. પણ
મામલો વીકરતો જતો હતો. હુન્દમાં અસંતોષનું જે

બી રોપાયું હતું તેમાં શયતાનના રાક્ષસી કામોથી પાણી સીંચાઈ રહ્યું હતું. કેટલાક સ્વામી વિચારના બુવાનોના હીલમાં પોતાના વહાલા હુન્દની બુંડી હાલત ઉપર સંતાપ દિપજ્યો હતો અને તેઓ અત્યાર સુધી જે મોહ-માયામાં પડ્યા હતા તે પડદો ખસડાવ્યો હતો. આનું શું કારણ હશે તે તો કહી શકાતું નથા પણ કાર્યમાં તે દેખાવા લાગ્યું. પોતાના ઘરના પરડાઓ પાસેથી તે સુવકોએ હુન્દની પ્રાચીન બાંહેજલાલી અને ગૌરવની વીગત સાંભળી હતી અને હાલની દરોડ સ્થિતિ તેઓ નજરે એક રહ્યા હતા. તેમની બુવાન નસોમાં લોહી ફોડવા લાગ્યું. તેમણે ઠામ ઠામ વખતો વખત એકઠા થઈ પોતાના દુઃખોને દુર કરવાના ઉપાય શોધવા માંડ્યો. તેમનું પ્રાચીન મુખ કમ રીતે અને શાથી જતું રહ્યું તેનો વિચાર કરતાં ઘણીક બાબતો તેમના ધ્યાનમાં આવી ગઈ. પોતાના દેશને પાછો સમ્રાટીશાળી બનાવવા ને માટે જાત જાતના ઉપાય તેમને મુજબ લાગ્યા.

અબ્બયણીની વાત તો એ હતી કે તેમનાજ મામવાળાઓ મારફત શયતાનને તેમના વિચારો અને મસલતની ખબર મળતી હતી. જરા કાંઈ બને કે તુરતજ પરાધીનતાની સાંકળવાળા અને અ, ધ, ડ ના ખેતાબવાળા શયતાનના શકતો તેની પાસે બધી વીગત પહોંચાડતા બધું બહુવા છતાં પણ શયતાને કાંઈ પગલાં ભર્યા નહીં.

કાંગણ તે બાણુતો હતો કે એ બધી મોઢાની લવારી હતી. અંન ગામડીઆઓમાં સામે થવા જેટલું જોર રકુચુંજ નહોતું. તેણે માત્ર હથીઆરખંધીનો કાયદો બનાવ્યો અને કહ્યું કે—હવે નીરાંત બકવા દો. એ લુખા ભાપણે માડવાથી શું થવાનું છે ?

છતાં શયતાને એક કામ કર્યું. જે યુવકોને તેણે અસંતોષ દર્શાવતા જોયા તેમના વડીલોને તેણે છુટથી ખીનાઓ વહેંચ્યા. મહામાન્ય મહારાજ શયતાનધિરાજની પોતાના તરફ આવી અમુલ્ય કપા જોઈ તે બધાઓએ પોતાના છોકરાઓને અસંતોષ પ્રગટ કરતા અટકાવ્યા. તેમને એવો અસંતોષ દર્શાવવાનું કારણજ શું હતું ? શયતાનની એક મોટી કચેરી હતી. જેના ઉપર તેની ખાસ મહેરબાની થાય તેને તેમાં નોકરી આપી દેતો હતો. કામ માત્ર ધોળા કામજોને કાળા કરવાનું હતું છતાં પગારો મોટા મળતા હતા. તેથી દરેક ગામડીઓ તે તરફ આતુર નજરે જોઈ રહેતો. શયતાને કેટલાક યુવકોને એ કચેરીમાં નોકરી રાખી લીધા. જે પ્રમાણે રાખથી અગ્નિ ઢંકાઈ જાય છે તે પ્રમાણે શયતાનની કુટિલ નીતિથી અસંતોષ તુરતને માટે દબાઈ ગયો છતાં ઇશ્વરની અવકૃપા જેવે દુઃખ અને દરિદ્રતા વધતા ગયા અને તેથી ગામડીઆઓના મન શાન્ત રહ્યા નહીં. રહી રહીને લુપો અસંતોષ આગની માફક સળગી ઉઠતો.

અચાનક એક નવી આફતે એ આગમાં વધારો કર્યો. શયતાન રહેતો હતો તે પહાડની પૂર્વ દિશાએ મોટું ઘોર જંગલ હતું. એ જંગલ એવું જાઠ અને હીસક પશુઓથી ભરપુર હતું. કે શયતાને પોતે પણ કદી તેમાં જવાની હીમત કરી નહોતી. હવેરો ફાટી ખાનારા જનાવરો તેમાં બેઘડક ફરતા હતા. એક દીવસ બપોરે પહાડના મથાળે તડકામાં બેઠા બેઠા શયતાનના મનમાં એ ખ્યાલ આવ્યો કે આ ઘોર જંગલને કાપીને મેદાન બનાવી દેવું જોઈએ નથી ત્યાં બકરા અને મરઘા પાળી શકાય. બસ એ વિચાર થતાં તેણે તે જંગલના એક પશુ સાથે બગેરો શરૂ કર્યો અને તુરંતજ યુદ્ધ બાંહેધ કર્યું. તેણે હુન્દના વફાદાર ભકતોને જંગલના હીસક પશુઓને મારી નાખી જંગલમાં આગ લગાડી મેદાન બનાવી દેવાનો હુકમ કર્યો. બસ, હુકમ થતાંજ વાર હતી. ઈનામની લાલચે કેટલાયે માણસો જીવ પર આવી જંગલમાં ઘુસ્યા અને જંગલી જનાવરો સાથે ઘોર યુદ્ધ કરી જંગલની ઉપર કબજો કરી લીધો. શયતાને તેઓને જે જે હુકમ કર્યો તે તે પ્રમાણે તેઓએ કર્યું. કેટલાક વાયલ થયાં અને કેટલાક મરી ગયા છતાં ત્યાં શયતાન નું રાજ્ય સ્થપાયું. આખું જંગલ કપાઈને મેદાન થઈ ગયું. શયતાનનો એ ફાટો પણ પુરો પડ્યો.

હુન્દના રહેવાસીઓને તો ખોતાના પરાક્રમના

ઇનામ માટે મોટી આશાઓ હતી. તે લોખા ગામડીઓ
એને શયતાને ખુબ ઇનામો વહેંચવાના, બતગતતની
અભવ્ય નીકો આપવાના અનેક ઝાંઢા આપવાના અને
ગહુ સ્વતંત્રતા આપવાના વચનો આપ્યા હતા. ભલા
ગામડીઓઓએ એ વચનો ઉપર વિશ્વાસ રાખી જીંદગી
ના જોખમે લીંસક પશુઓ સાથે યુદ્ધ કરી ને જંગલને
ગહુ મહેનતે સાફ કર્યું હતું. એ યુદ્ધમાં ગામડીઓઓ
ના અનેક વીરપુત્રો અને યુવાન ભાઈઓ માર્યા ગયા
હતા પણ જ્યારે ગરજ પતી ગઈ ત્યારે પાપી શયતાને
તેમને અંશુકો, ગતોળો અને પોતાના સંખ્યા બંધ
વચનોમાંથી એક પણ પાળ્યું નહીં.

શયતાનની આ વર્તણૂક જોઈ હુન્દનો દબાયેલો
અસંતોષ એકદમ સળગી ઉઠ્યો. તેમણે શયતાનના
વચનો અને પ્રતિજ્ઞા ઉપર ભરોસો રાખી જોઈ લીધું કે
એ ગંધી માત્ર થાપ આપવાની ચુકતી હતી. પેલા
ખીતાઓવાળા અને પરાધીનતાની સાંકળ પહેરનારાઓ
પણ શયતાનના આ વર્તનથી પાસુ ફેરવવા લાગ્યા.
જંગલની આગ માફક જોતજોતામાં ચારે તરફ અસંતોષ
ફેલાઈ ગયો.

હવે શયતાનનું મગજ ફર્યું. ખરું કહીએ તો
તેને પણ હુન્દ સાથે પ્રેમ થઈ ગયો હતો. કારણ કે
પહેલાં તે ભુખ્યો અને નાળો રખડ્યા કરતો હતો જ્યારે

હાલ હુન્દના પ્રતાપે સુંદર કપડા ઝવેરાત અને સ્વાદિષ્ટ
 સોજનથી । તૃપ્ત રહેતો હતો જ્યારે હાલ સંખ્યાબંધ
 વાસ-દાસીઓ સેવામાં હાજર રહેતા હતા અને તેના
 નામનો ઠકો વાગતો હતો. આખા હુન્દનો તે માલીક
 હતો, રાજા હતો, તે ધારે તે કરી શકતો હતો જે
 હુન્દના પ્રતાપે તેને આ બધું મળ્યું હતું તેને તે સહજ
 માં કેમ છોડી દે !

બહુ વિચાર કરીને તેણે એક યુક્તી શોધી કાઢી
 કે. એક જખરજસ્ત મોટું પુતળું બનાવ્યું અને તેને
 મોટું ઝવેરાત તથા ધરેણાં પહેરાવ્યા. આખું શરીર
 રંગીન કાગળોથી ઢાંકી દીધું અને ઉપર સુંદર લુગડાં
 પહેરાવી બહુ આકર્ષક બનાવ્યું. તે જોતાં એમજ લાગતું
 હતું કે એ ચીજ અદ્ભુત અને અમૂલ્ય હતી તેમજ
 લાખો રૂપીઆના લોગે તૈયાર થઈ હશે પણ ખરું જોતાં
 એ પણ થાપ આપવાની યુક્તીજ હતી. કુંક મારતાં
 ઉડી આવ એવા તે નકામા પુતળાને ગાજતે વાજતે ખુબ
 ધામધુમથી ચાલતાને હુન્દના ગામડીઆઓને લલ્લાઈના
 બદલા તરીકે ઈનામ આપ્યું. બહુ આનંદ અને આશા
 સાથે પોતાની કદર ધરતી જોઈ લોળા ગામડીઆઓએ
 તે ભેટ સ્વીકારી.

પરંતુ એ મોલા પુતળાની ખરી હકીકત ઝડપથી
 લોકોના ધ્યાનમાં આવી ગઈ. થોડાજ દીવસો પછી એ

પુતળાની હાલત બગડી ગઈ અને તેને અનેક જાતના પશુ-પંખીઓએ પોતાનું ઘર બનાવ્યું. તે તદ્દન પોલું દેખાવાથી તેમાં ઠેકાણે ઠેકાણે કાણા પાડી પશુ-પંખી બરાબા લાગ્યા અને ચારે તરફ ગંદકી અને હાડકા દેખાવા લાગ્યા. હુન્દમાં રહેનારાઓની આંખો ઉઘડી ગઈ અને તેઓ સમજી ગયા કે શયતાને તેમને મોટી થાપ આપી છે. તે પુતળુ તદ્દન પોલું અને ખરાબીનું સુગ હતું.

ગસ હરે પુછવુંજ શું ? અસંતોષે એવું તો ભયંકર રૂપ પકડ્યું કે તેનો અંતજ નહોતો. ઠેકાણે ઠેકાણે પાંચ પાંચ, દસ દસ, અને વીસ વીસની સંખ્યામાં એકઠા થઈ તેઓ શયતાન ઉપર વેર લેવાનો વિચાર કરવા લાગ્યા. કોઈએ હળ ઉઠાવ્યું. કોઈએ પત્થર અને ઇંટો ઉઠાવી અને કોઈ તેને ખાનગી રીતે મારી નાખવા નો વિચાર દર્શાવવા લાગ્યો. જાતજાતની યુક્તિઓ ઉપર વિચાર થવા લાગ્યો. પણ દરેક યુક્તિમાં કાંઈ નહીં તો કાંઈ વાંધો દેખાયો. સોથી મોટી વાત એ હતી કે પશુ બળથી તેને મારવાનો પ્રયત્ન કરવો તે ઘાસઢેટથી આગ હોલવવા જેવું હતું. શયતાની ઉપાયોથી શયતાનનું શું બગડી શકે ? લડાઈ-જંગલો અને હીંસાથી શયતાન ઉપર જીવ મેળવવામાં બધાને નિરાશાજ બળ્યાઈ.

શયતાનના કાન સુધી આ બધી વાતો પહોંચી. તેણે પણ બળવાને આંત પાડવા માટે બહુ ભયંકર

તૈયારીઓ કરી. એક એકથી વધારે લાપંકર શરો, મેરી હવા પાણી અને જમીનની અંદરથી હુમલો કરવાના ચંચો બનાવ્યા. વાત કરતામાં આખા હુન્દને દેવી દેવાય તેટલો દારૂ-ગોળો તેણે એકઠો કર્યો.

હુન્ડવાસીઓને પણ આ બધી તૈયારીની ખબર પડી. ક્રોધ અને ભયથી તેઓ ત્રાંસી ગયા હતા પણ તેમના નશીમમાં લાચારી હતી. તેઓ કરીજ શું શકે ? અંદર અંદર તેઓ ઉકળવા લાગ્યા.

છેલ્લે બધાએ મળી પોતાના મુખ્ય દેવ “ગુન્ધ” ના મંદીર પાં ગયા. ગુન્ધનું મંદીર આખા હુન્દમાં સૌથી સુંદર અને જુનું હતું. તેના વિશાળ સભા મંડપમાં હુન્દના એકેએક સ્ત્રી, પુરૂષ વૃદ્ધ અને બાળક એકઠો થયા. તેઓએ સત્યાગ્રહ કરવાનો નિર્ણય કર્યો કે ક્યાંતો મહાશક્તિશાળી ગુન્ધ પાસેથી સુખ અને સ્વતંત્રતાનું વરદાન મેળવીશું અથવા ત્યાંજ દેહ છોડી દઈશું.

ત્રણ દીવસ થયા. ભુખ અને તરસથી નાના બાળકો બેહોશ થઈ ગયા. યુવાન સ્ત્રી પુરૂષોના ચહેરા શીકકા પડ્યા અને વૃદ્ધોના મોઢા સુકાઈ ગયા પણ ગુન્ધદેવ પ્રસન્ન થયા નહીં. હુન્દની પવિત્ર ભુમીમાં ગુન્ધના જેવા દયાળુ દેવ બીજા હતાજ નહીં. તેઓ હુન્દની નાની બાબતો અને નજીવા દુઃખો પણ ધ્યાન રાખી નીવારણ કરતા હતા છતાં આજે આ ગુસ્સો કેમ ? ગુન્ધદેવ

શાથી એટલા ક્રોધાયમાન થયા હશે તે કોણ સમજી શક્યું નહિં.

છંપટે મંદીરના વૃંધ પુત્રરીએ હાજર રહેલા લોકોને કહ્યું કે—એમ જણાય છે કે ગુન્ધદેવ આ દુર્ભાગી દેશ ઉપર ગુસ્સે થયા છે. તેઓ હજી સુધી પ્રગટ થતા નથી તેથી સભેજમાં તેઓ સંતાપ પામે એમ લાગતું નથી. અવી સ્થિતિમાં જીવવાથી શું લાભ ? ચાલો આપણે આ ઉંચા પહાડ ઉપરથી કુદીને આપણા ભોગ આપીએ. એ આપણા ભોગ-ત્યાગથી ગુન્ધદેવ પ્રસન્ન થશે તો બાકી રહેલાઓને સુખ અને સ્વતંત્રતાનું વરદાન આપશે.

ગુન્ધનું મંદીર એક ઉંચા પહાડ ઉપર હતું. વૃંધ પુત્રરીની વાત સાંભળી બધાએ—ઠીક છે ! એમજ કરો ! એમ કહી ઉઠીને ઉભા થયા. એ વળતે તેમને પોતાની સ્થિતિ ઉપર એવું દુઃખ થઈ રહ્યું હતું કે તેઓ સુખ અને સ્વતંત્રતા મેળવીનેજ જીવવું અથવા દેહ છોડી દેવો એવા વિચાર ઉપરજ આવી ગયા હતા. બધા—એકઠે એક બાળક સુદ્ધાં પહાડ ઉપરથી કુદીને જીવ આપવા તૈયાર હતાં. આગળ વૃંધ પુત્રરી અને પાછળ બધા મંદીરના પાછલા ભાગમાં પહાડના શીખર આગળ ગયા. શીખરની નીચે ઉંડી ખીણ હતી. બધાના

આજથી દરેક હુન્દનો રહેનાર શયતાનનો સહકાર છોડે, માત્ર શયતાનનોજ નહીં પણ જે જે ચીજ સાથે શયતાનનો સંબંધ હોય તેને ઝઘેર સમાન ગણી તેનાથી દુર રહે. તેના હાથથી મળેલી, બનાવેલી અને તેનો હાથ અડક્યો હોય તેવી પણ દરેક ચીજનો ત્યાગ કરો. તેણે અપેક્ષા માનસર્યા ખેતાઓ ફેંકી દો. કોઈપણ માણસ શયતાનનું કામ ન કરે, કોઈ તેનો હુકમ ન માને, કોઈ તેને મદદ ન કરે, કોઈ તેની આશા ન રાખે અને કોઈ તેની નોકરી ન કરે. તેનો એકદમ બહિષ્કાર કરો અને તેની સાથેના દરેક જાતનો સહકાર છોડી દો. એમ છતાં કોઈ તેનો સહકાર કરે તો તેનો પણ તમે ત્યાગ કરો અને તેની સાથે પણ એ રીતેજ વર્તો. વળી તમે સ્વાશ્રયી અને મહેનતુ બનો. આજસ છોડો. તમારી જરૂરની દરેક ચીજ જાતેજ ઉત્પન્ન કરો. તમારા અન્ન પક્ષો હાથેજ ઉત્પન્ન કરો. ખસ, જે સાચા દીલથી આટલું કરશે તો ફરીથી તમારી બહોજલાલી પાછી આવશે અને તમે હતા તેવાજ સુખી ફરી થશો. ”

અવાજ બંધ થયો. ગામડીઆઓની આંખો ડુધડી. તેઓ પોતાની બુદ્ધ સમજ્યા. દરેક જણે શયતાન સાથે અસહકાર કરવાની શુન્દરેવ સમક્ષ પ્રતિજ્ઞા કરી અને વિવિધ પ્રકારે પુજા તથા પ્રાર્થનાથી દેવને સંતુષ્ટ કરી ઘેર પાછા ફર્યા.

ખીજી દીવસથીજ એ મુજબ કામ થવા લાગ્યું. બધાએ શયતાનના નોકરી છોડી. તેમણે તેની હુકમની અને તેની બનાવેલા ચળકાટવાળી પણ નકામી રીતે ખરીદવની છોડી દીધી. જે જે રીત સાથે તેનો સંસાર હતો તેના ત્યાગ કર્યો. તના મદદગારોએ પેલી પર-ધીનતાની સાંકળો અને ખીનાળો છોડી દીધા. તેની કન્ય રીના કારકુનોએ નોકરી છોડી દીધી અને પોતાના અન્ન-વસ્ત્રો પેદા કરવાના કામમાં લાગી ગયા.

હવે શયતાનનું મગજ ફર્યું. તેને ભોજન તથા વસ્ત્રો મળવા મુશ્કેલ થઈ પડ્યા. કોઈ તેનો હુકમ માનતું નહોતું. તેણે એવા રાજદ્રોહીઓને શીક્ષા કરવાનો વિચાર કર્યો પણ તેનો હુકમ બળવનારજ કોણ હતું ? કેદવાનાના પહેરગીરોએ નોકરી છોડી દીધી હતી અને તે ઉધાડા પડ્યા હતા. જોતજોતાનાં શયતાનની રચતી શોકબનક થઈ પડી.

જ્યારથી હુન્દમાં તેનું રાજ્ય થયું હતું ત્યારથી શયતાન બહુ આગમ્ન તથા વિલાસપ્રિય થઈ ગયો હતો. તેની એ રીતસાત તેને વધારે અગવડકર્તા થઈ પડી. પહેલો તેણે ક્રોધ કર્યો અને છેવટે રડયો-કકળ્યો પણ હુન્દવાળાઓ પોતાની પ્રતિજ્ઞા ઉપર દૃઢ રહ્યા. કોઈએ તેના તરફ ઉડતી નજર પણ નાખી નહીં.

છેવટે નિરાશ થઈ શયતાન એ પુન્ય ભુમી
છોડીને નાશી ગયો. હુન્દવાળા પાછા સ્વતંત્ર, આનંદી
અને સુખ-સંપત્તિશાળી થયા.

કેટલાક વળત પછી સંલગાયું કે શયતાન મનુષ્ય
પામ્યો. તેણે આપઘાત કર્યો કે ભુખ અને તરસથી તેનો
જીવ ગયો તેનો બખર પડી નહીં. ગામડીઆએ ને તેના
તરફ એટલો તિરસ્કાર થઈ ગયો હતો કે તેને વિશે
વાતચીત કરવી પણ છોડી દીધી હતી. તેથી તે મરી
ગયો એ વાત ખરી કે ખોટી તેની પણ તપાસ કોઈએ
કરી નહીં. ઇશ્વર એવા શયતાનથી બધાને બચાવે.

સંપૂર્ણ

પ્રગટ થઈ ચૂકી છે !

દરેક સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયના સત્સંગીઓને ખાસ
વાંચવા લાયક અમૂલ્ય પુસ્તક

શ્રીજીમહારાજ પ્રગટની વાતો.

પાકું પુઠું રૂ. ૧૧. પાન ૨૫૦. ક.ચુ પુઠું રૂ. ૧૧.

૨૦૮ વાતોનું આ પુસ્તક આજેજ મળાવો:—

શારદા વિજય પ્રી પ્રેસ-નડીઆદ.

(૪)

બાલા.

(૧)

બાર વર્ષની બાલા સાથે માતા પિતાની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન ન કરાય તેટલા માટે રમેશ પરણ્યો હતો. રમેશનો વિચાર કોઈ કોલેજમાં અભ્યાસ કરતી અપ-ટુ-ડેટ કન્યા સાથે લગ્ન કરવાનો હતો, કારણ કે રમેશ પણ આ વર્ષે બી. એ. માં પાસ થયો હતો. માતા પિતા નાં હૃદયને આઘાત થશે અને તેનું કોઈ અનિષ્ટ પરિણામ આવશે એવી ભીતિથી રમેશ બાલા સાથે પરણ્યો.

પરણ્યા પછી રમેશ એક દિવસ સાસરે જમવા ગયો. રમેશ જે વખતે ત્યાં પહોંચ્યો તે વખતે પોતાની પત્ની-બાલા-ધરના ઓટલા ઉપર બેસી પોતાની સમવયી સખીઓ સાથે નાના પ્રકારની રમતો રમી રહી હતી. બાલાએ એક સાદી ચોળી પહેરેલી હતી અને ધાવરીનો

કચ્છ ભીંડલો હતો. ચાટલો લાગેલો ન હોવાથી માથા પરની ખાલની લટો પવનથી આમ તેમ ઉડી રહી હતી. રાત્રીએ આંજલેલાં આંખમાંના કાંજળના લીસોટા આંખોની આસપાસ અને ગાલ ઉપર પણ જણાતા હતા. ખાલા ધુળમાં ક્યાંય દોડી આવેલી હોવાથી પગે ઘુંટી સુધી ધુળ ચાટેલી હતી અને કેટલીક મુજે પણ ચાટેલી હતી.

પોતાની બાવી પત્નીને નીરખીને રમેશ કેટલીક ક્ષણો પર્યંત દિગ્મુઢ થઈ ગયો અને પછી વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“હું આની સાથે શી રીતે મારું જીવન નાવ આ સંસાર સાગરમાંથી પેલે પાર ઉતારીશ જેને કિર્ચિત પણ લખતાં વાંચતાં આવડતું નથી અને જેને બીજી પણ કોઈ પ્રકારની કેળવણી મળી નથી એવી ખાલા પત્ની સાથે મારા જેવા ઐજ્યુએટના પાના પડેલાં હોવાથી શી રીતે અમે રોમીઓ ને જીલીએટ કુપ્યંત ને શકુંતલા કે રામ અને સીતા બની શકીશું ?” આવા અનેક તર્ક વિતર્ક કરતો રમેશ સાસરે જમીને પોતાને ઘેર ચાલ્યો આવ્યો ખાલાને તેની માતા ખાલ્યાવસ્થામાં સુકીને પરચેક આવી ગઈ હતી. ઘરમાં ખાલાના પિતા અને ખાલાની વિધવા ફાઈ સિવાય અન્ય કોઈ નહોતું. ખાલાના પિતાની અધિક સ્થિતિ પણ એઈએ તેવી સારી નહોતી.

પોતા દિવસ પછી બાલા સાસરે આવી હિન્દુ
 ગાંધીની પદ્ધતિ પ્રમાણે બાર વર્ષની બાલાનાં શીર
 કાંઈક ગૃહકાર્યનાં તમામ બોજો લાડવામાં આવ્યો
 પાલિકા બાલાને એ ભાર અસહ્ય થઈ પડ્યા તેવામાં
 અધુશમ પૂરાં રમેશનાં માતા પિતા બળે મહિનાને
 અંતરે રલોક આલ્યાં ગયાં એ મરણનું કારણ પણ
 બાલાજી થઈ પડી કારણકે બાલા પગલાંની સારી નથી
 જાણતી છે વિગેરે વિગેરે પુખ્તાંજલિ બાલાના શીર
 ઉપર નિર્મળ બિન્ન પ્રકારે લિન્ન બિન્ન મનુષ્યો તરફથી
 પડવા લાગી.

બાલાને ન્હાનપણમાં ગૃહની તેમજ અન્ય કેળવણી
 મળેલી ન હોવાથી ગૃહકાર્યમાં પુખ્ત બુદ્ધિ કરતી બાલા
 જેમ જેમ વધુ બુદ્ધિ કરવા લાગી તેમ તેમ રમેશને વધુ
 સંતાપ થવા લાગ્યો અને એ સંતાપે ધીરે ધીરે ગાંધી
 સ્વરૂપ પકડ્યું.

એક દિવસ રમેશે બાલાને તેને પીયર મોકલી
 દીધી અને ગૃહત્યાગ કરી કોઈ દુર દેશમાં જઈ માનવ-
 જાતિનું અને પોતાના દેહનું કલ્યાણ કરવાનો રમેશે
 નિશ્ચય કર્યો. પોતાનો એ નિશ્ચય પત્રદ્વારા પોતાના

સજ્જારાને જણાવી પોતે ક્યાં અને શા માટે જાય છે તે કોઈને પણ જણાવ્યા વિના રમેશે પોતાનું બહાણું વતન છોડ્યું ! રમેશના સ્નેહી સંબંધીઓએ તેની ઘણી શોધ કરી પણ તેનો કશો પણ પ-તો લાગશે નહીં ! ધીરે ધીરે એ વાત વીસારે પડી અને તેને આઠ વર્ષ જેટલો સમય થઈ ગયો !

(૩)

સમય, પ્રાતઃકાળનો લાલ સૂર્ય જાણે સમસ્ત જગત ઉપર સુવર્ણની બૂકી વેરી રહ્યાં છાયાતેમ પ્રકાશી રહ્યા હતા. પક્ષીઓ પોતાના પ્રાણથી પણ પ્યારાં બચ્યા ને માળામાં રામ બરોસે મુકી ખોરાકની શોધમાં નીકળી પડ્યાં હતાં. એવે સમયે રંગુન શહેરમાં એક બચ્ચ મંગલામાં પચાસેક વર્ષની ઉંમરનો શેઠ બેઠો બેઠો પોતાની પેઢીનો હિસાબ તપાસી રહ્યો હતો. શેઠની એક બાબુ તેની પુત્રી નિર્મળા બેઠી બેઠી કાંઈ વાંચતી હતી નિર્મળાની ઉંમર વીસેક વર્ષની હતી. તે યુવલી હતી પણ તેનાં મુખપર બેઠાંએ તેવી લાલી નહોતી. તેણે સફેદ વસ્ત્ર ધારણ કરેલું હતું અને માત્ર સોભાગ્ય સૂચક અલંકારોજ પહેરેલા હતા. તેના મુખપર હૃદયમાં થી ગંભીર ચિંતાની રેખાઓ પ્રસરી હતી. શેઠે હિસાબ તપાસી ચાપડો ટેબલ ઉપર મુક્યો અને અંદરના

ઔરડામાં જવા શરૂ હોવા થવા એટલામાં એક યુવાન શેઠના ઔરડામાં આવી પહોંચ્યો. તેણે નમ્રતાપૂર્વક શેઠને નમન કર્યું. એટલે શેઠ પાછા ખુરશીમાં બેઠા અને યુવાનને એક ખુરશી ઉપર બેસવાનું કહી આગમનનું કારણ પુછ્યું.

“મેં સાંભળ્યું છે કે, આપની પેઢીમાં એ મેનેજરની જગ્યા ખાલી છે. જે તેમ હોય ના આ સેવક તે જગાને માટે ઉમેદવાર છે.” યુવાન કે જેનું નામ દીનેશ હતું તેણે નમ્રતાથી કહ્યું.

ત્યાર બાદ શેઠે એ બાબતને માટે દીનેશ સાથે મુખ્ય વાતો કરી. તેની મોલવાની છટા તેનો વિદ્યાર્થીશ અને તેની મોહક આકૃતિ બેઠને શેઠે દીનેશની માસિક ૨૦૦ રૂપીયાના પગારે મેનેજરની જગ્યા ઉપર નીમણુંક કરી.

દીનેશ શેઠની રજા લઈને ત્યાંથી નીકળ્યો. શેઠના ઔરડામાં બેઠેલી નવયોવના સુન્દરીનાં મુખપર શા માટે ચિંતાની છટાઓ પ્રસરી રહી હશે? શું અને કાંઈ માનસિક કષ્ટ હશે? વિગેરે વિચાર તેના મગજમાં તેરવા લાગ્યા.

દીનેશ ખેતાની નોકરી સારી રીતે બજાવવા

સાચો. કોઈ કોઈ વખત શેઠને ત્યાં તે જમવા આવતો. શેઠન સંતતિમાં માત્ર એક પુત્રીજ હતી. નિર્મળા બેળાયલી હતી શેઠની અતુલ ધન સંપત્તિની તે એકલી ચારસ હતી તેનો બોલ કોઈ પણ ઉથાપતું ન હોતું લો ચણ તેનાનાં લેણ પણ નહિમાન નહોતું તેનામાં જે જમતા, સાદાઈ અને પવિત્રતા હતાં તે ખરેખર કોઈને પણ ભક્તિ પૂર્વક પોતાના તરફ આકર્ષવાને પૂરતાં હતાં.

શેઠનું પણ મરૂં બૃહદાર્ગ નિર્મળા બલેજ કરતી અને રસોઈનું કામ તો તે જાસ કરીને બલેજ કરતી. નિર્મળા રસોઈ કરવામાં એવી તો કુશળ હતી કે તેના માથની રસોઈ જમીલું મનુષ્ય તેનો સ્વાદ કદી પણ નુલતું નહીં.

દીનેશ ધણીવાર નિર્મળાના હાથની રસોઈ જમતો, તેનો સાથે બેસતો વાંચતો. કોઈ કોઈ જાળતો નિર્મળાને સમજાવતો, એવી રીતે ઉભય નિર્દોષ આનંદમાં મગ્ન બનતાં તોપણ નિર્મળાનાં મુખ પર ચિન્તાની કહો કે માનસિક કષ્ટની કહો જે રેખાઓ અંકિત થઈ હતી તે કદીપણ બૂસાયલી દીનેશે જોઈ નહતી.

(૪)

એક દિવસ સંધ્યા સમયે દીનેશ જમીને પોતાને ઘેર બેઠો બેઠો નિર્મળાના સંબંધમાં વિચાન

માખાના મણુકા દેરવતો હતો. એટલામાં શેઠનો એક
 મોઠર તેને તેડવા આવ્યો કપડાં પાંકરી દીનેશ તુર્તજ
 શેઠનાં ઘર આગળ આવી પહોંચ્યો જંગલાના કમ્પાઉન્ડ
 માં પેસતાંજ સ્વભાવિક રીતે દીનેશની દ્રષ્ટિ જંગલની
 ખારી તરફ ગઈ. ખારીના ઉપરના સળીઆ ખન્ને હાથે
 પકડી નિર્મળા ઉભેલી હતી. રોજના કરતાં આજે નિર્મ-
 લાનું સુખ વધુ ગંભીર જણાતું હતું આગમાંના એક
 વક્ષ ઉપર દ્રષ્ટિ સ્થિર રાખીને તે ઉભી હતી. દીનેશ
 તેની સામે જોતો જોતો છેક જંગલમાં પેઠા પણ ત્યાં
 સુધી એક પણ દ્રષ્ટિપાત નિર્મળાએ તેના તરફ કર્યો
 નહોતો. દીનેશ દાદરના એક પછી એક પગથીઆં ચઢવા
 લાગ્યો દાદરની છેક ટોચે તેને નિર્મળા સામી મળી, પણ
 એક પણ અક્ષર બોલ્યા વિના તે પાસના ઓરડામાં
 ચાલી ગઈ, અને દીનેશ શેઠના ઓરડામાં દાખલ થયો.

શેઠ અત્યારે એક આરામ પુરશી ઉપર બેઠા
 બેઠા હાથના ચીફ્ટ કુંડો રહ્યા હતા, અને તે સાથે
 વિચાર સાગરમાં ઝોલા પણ ખાતા હતા દીનેશને જોતાંજ
 અડધી બબેલી ચીફ્ટ ટેબલ ઉપર મુકતાં શેઠ કહ્યું
 “દીનેશ ! એક અગત્યનાં કાર્ય માટે મેં તમોને અત્યારે
 બોલાવ્યા છે. હું કેાણ છું ક્યાંનો રહેવાસી છું તે કશું
 પણ તમને જણાવવા ઇચ્છતો નથી. તમારે માત્ર એક

અગત્યનું કાર્ય બજાવવાનું છે અને તે એ કે તમારે મારી પુત્રી નિર્મળા સાથે લગ્ન કરવાનાં છે, અને લગ્ન પછી મારી સંપત્તિના તમારે વારસ બનવાનું છે, પણ તે એક શરતે તે શરત એકે જ્યાંસુધી તમે અને જ્યાં સુધી તમારાથી આ બરમા ટાપુ છોડીને ક્યાંય પણ જવાય નહીં. બોલો ! તમે મારૂં એ કાર્ય બજાવશો ?

ગોડીવાર વિચાર કર્યાબાદ દીનેશે કહ્યું:-

“આપની સર્વ આજ્ઞાઓ મારે શિરસાવંધ છે.”

“હીક ત્યારે, હુમણું તમે બાંધ્યો. પરમ દીવસે હહાડો વાર સારો હોવાયી તમે ઉભયને લગ્ન ગ્રંથાથી સંલગ્ન કરવામાં આવશે. પણ જુઓ લગ્ન થતાં સુધીમા આ વાત કોઈને પણ કાને ન જાય તેની સંપૂર્ણ સાવચેતી રાખજો. કારણકે જીતને પણ કાન હોય છે.” શેઠે દાવિ જમાવને કરમાવ્યું.

દીનેશ પાછો વિચાર વમળમાં ગોથાં ખાતો પોતાને ઘેર ગયો.

ખીજે દીવસે બપોરે દીનેશ શેઠને ઘેર નિર્મળાને મળવા આવ્યો. સર્વ નોકર ચાકરો નિદ્રાનો આસ્વાદ લેતા હતા અને શેઠ કાંઈક કામસર બહાર ગામે ગયેલા હતા. ધીમે પગલે ચાલી દીનેશ નિર્મળાના ઓરડામાં આવ્યો નિર્મળાનો આવનો રંગ સિન્ન પ્રકારનોજ હતો.

નિર્મળા ૩ ન વહને એક પુરશી ઉપર બેઠી બેઠી વિચાર નાગરમાં હુતા ગાતી હતી.. આંખો ઉબગરાયી અને ન કરી કરાને લાલચાળ થઈ ગઈ હતી રેવાન જેવા વળેલો સ્વપ્ન કેશકલાપ વીખરાઈને પુરશીના પાછલા પાયા સાથે પવનને બળે બેલ કર્યા કરતો હતો. કમળ હ સમાન ડોમળા હરતો પુરશીની બે માગુ લટકી રહ્યા હતા. દીનેશ આંચામાં આવ્યો તેવું વળાજાન નિર્મળાને મહોતું. જ્યાર દીનેશે તેને બોલાવી ત્યારે વિચારસમુદ્ર ના કિનારા ઉપર તે આવી.

“નિર્મળા ! તમારી પ્રકૃતિ આજે અસ્વસ્થ છે?” નિર્મળાની માનની પુરશી ઉપર બેસતાં દીનેશે પુછ્યું.

“ના, કંઈક એવું છે બડું.” નિર્મળાએ મનદ સ્વરે કહ્યું.

“ત્યારે ડોક્ટરને બોલાવું?” દીનેશે પૂછ્યું.

“ના, ના શારીરિક રોગોની દવા કરનાર ડોક્ટર મારા માનસિક રોગોની દવા કરવાને અસમર્થ છે ? નિર્મળાએ કહ્યું તેવું જણાવી દીધું.

“માનસિક રોગ અને તે તમને ?” આશ્ચર્ય અક્ષિત વધને દીનેશે પુછ્યું.

“જઈ કાલે તમે આ બોલાવું તરફ આપણા લગ્ન

સગંધી જે વાતમીન થઇ હતી તે સર્વ મેં સાંભળી છે અને તેથીજ મને માનસિક રોગ થયો છે.” નિર્મળાએ રોમ થવાનું કારણ દર્શાવ્યું.

“ત્યારે તમારી મરજી મારી સાથે લગ્ન કરવાની નથી?” દીનેશે મુળ વાતપર આવીને પૂછ્યું.

“ના” નિર્મળાએ સ્પષ્ટપણે કહ્યું.

“તેનું કંઈ કારણ જાણાવશો?” નિર્મળાના મુળમંડળનું બારીક અવલોકન કરતાં દીનેશે પૂછ્યું.

“કારણ એ કે એક વાર હું એજ પુરુષ સાથે પરાઈ ચુકી છું.” ચક્ષુશ્રી ટપકતાં અર્ધ સંદેહ સાળુના પાલક વડે લુછતા નિર્મળાએ કહ્યું.

“તમે સ્વપ્નમાં છે કે હું સ્વપ્નમાં છું તેની મને કંઈ સમજ પડતી નથી.” નિશ્વાસ નાંખતાં દીનેશે કહ્યું.

“આપણે ઉભય સત્ય સપ્ટીમાં છીએ, સ્વપ્ન સપ્ટામાં નથી હવે સાંભળો! હું પતિવ્રતા છું. જે દેશમાં ચીના, દોપટ્ટી, દમચંતી જેવા નારી રન્નો પાક્યાં હતા તેજ દેશમાં હું જન્મી છું એટલે આ જન્મે તો તમારી સાથે લગ્ન કરી મારે માટે નરકાગાર તૈયાર કરવા હું ઇચ્છતી નથી.” નિર્મળાએ પોતાનો હેતુ જણાવ્યો.

“પણ તમારા પિતાજી તો કહે છે કે નિર્મળા

તો હજી કુંગારી છે. ” દીનેશે કહ્યું.

“મરા પિતા-અમારું વતન અને હું પરણેલી છું-એ જો બાબત તદ્દન ચુપ્ત રાખવા માગે છે; અને તેટલા સાટે / નિર્મળા સાથે લગ્ન કરી તમારાથી પોતા ના વતનમાં જવુંય નહીં. એવી શરત તેમણે તમારી સાથે કરી છે. મારા પતિ મને બાલ્યાવસ્થામાં મૂકી કોણ જાણે ક્યાં ચાલ્યા ગયા છે તેનો પતો નથી. તેથી પિતા મારાં લગ્ન કરી કરવા ધારે છે. પણ પિતા પોતાના ધનમાંથી એ; પાછું પણ મને ન આપે અને જીખ માગીને પેટ ભરવું પડે તો પણ હું આર્ય સમાજીતા શ્રેષ્ઠ પતિવ્રતા ધર્મથી કદી પણ ચુકીશ નહીં.” નિર્મળા એ કાંઈક આતેશ યુક્ત સ્વરે કહ્યું.

“ત્યારે તમારું વતન ક્યાં છે? તે હરકત ન હોય તો જણાવશો?” દીનેશે નમ્રતાપૂર્વક પુછ્યું.

“અમારું વતન અમદાવાદમાં છે. ” નિર્મળાએ પુનઃ આંસુ લુછતાં કહ્યું.

“અને તમારાં લગ્ન ક્યાં થયાં હતાં?” દીનેશે બીજો પ્રશ્ન પુછ્યો.

“અમદાવાદમાંજ” નિર્મળાએ ઉત્તર આપ્યો.

“વારૂ ત્યારે તમારા પતિ તમને આ માટે તલબે

આદ્યા ગયા હતા ?” દીનેશે ગંભીર પ્રશ્ન પુછ્યો.

“ અમારાં લગ્ન વખતે મારા પતિ વીસ વરસના હતા. અને હું બારેક વરસની હતી. લગ્ન એ શું વસ્તુ છે તે તે વખતે હું સમજતી નહોતી. મારામાં સૌંદર્ય નહોતું. હું અણકેળવાયલી હતી વિગેરે બાબતોથી મારા પતિ નને તણ આદ્યા ગયા અને તેના આજ સુધીમાં કશો પણ પતો લાગ્યો નથી. ત્યારપછી થોડો વખત અમે અમદાવાદમાં રહ્યાં અને પછી અમે અહીં આવ્યાં અહીં આવ્યા પછી પ્રભુએ અમને સંપત્તિ આપી. પણ સુખ આપ્યું નહી.” નિર્મળાએ પોતાની આત્મકથા હતી તેવી કહી.

“તમારા પતિનું શું નામ હતું ?” દીનેશે ઉત્તરની ઉત્કંઠા ધરાવતાં અને ધડકતાં હૃદયે પુછ્યું.

“રમેશ” ગદગદ કંઠે નિર્મળાએ કહ્યું.

“ તે રમેશને હું બોળખતો હતો પણ તે તો કોઈ બાલા નામની છોકરી સાથે પરણ્યો હતોને? તમારું નામ તો નિર્મળા છે” દીનેશે ખીજે માર્મિક સવાલ પુછ્યો.

“આ હતલાળી અને નર્મદ શરીરને અમદાવાદ માં લોકો ‘બાલા’ કહેતા અને અહીં મારા પિતાએ એજ શરીરને નિર્મળા કહેવાનું ઠરાવ્યું છે હમણાં ત્યારે તમે

ને તો મારા પતિ ક્યાં છે તેની ખબર હશેજ. કહો, કહો તેઓ અત્યારે ક્યાં છે ? કાલાવાલા કરીને બાકાએ નીર્મળાએ કહ્યું.

“તેનો આ જગતમાં પતો લાગે તેમ નથી. માટે તમે તમારે મારી માથે પુનરવ્જન કરી પિતાજીની અતુલ સંપત્તિ વડે સુખચેતનમાં જીવન વ્યતીત કરો અને સંસારનો દહાંવા લ્યો. દીનેશે કાંઈક છુપા ઉદ્દેશથી નવી વાત રજુ કરી.

“એવું ના બોલશો, જ્યારથી મને પુરેપુરી સમજણ આવી છે ત્યારથી આ સોદા અને સંકેદ વસો શિવાય, હાથમાં સઉબાગ્ય સુચક કાચની ખંગડીઓ અને કંઠમાં મારા પતિનું મંગળ ઇચ્છતુ આ મંગળસૂત્ર સિવાય મેં અન્ય કાંઈ પણ વખાલંકાર આ શરીરને અડકાડયા નથી અને ખોરાકમાં લવણ અને ગળપણ બન્નેનો આજ સુધી હજી સ્વાદ જોયો નથી. પતિને પરમેશ્વર માની સ્વપ્નમાં પણ અન્ય પુરુષનું નામ જીવ્હા ઉપર આણ્યું નથી તો પછી હવે આજે હું મિજ મઝા માણવા ઉત્સુક બનું એ આકાશ કુસુમવત વાત છે. ” નિર્મળાએ જરા પણ આડંબર વિના પોતાની દૃઢ પતિ ભક્તિ વ્યક્ત કરતાં જણાવ્યું.

“ત્યારે તમારા પિતાની તમામ સંપત્તિનો તમા

સૌ ઉપયોગ કરશે ? ' દીનેશે નવી બાબત માટે પુછ્યું.

“એ સંપત્તિ વડે ગરીબોનું દારિદ્ર અને દેશ સેવો કરવી એ જે કાર્યો કરવાનો મારો મનોભાવ છે. સાચું અખંડ પ્રત્યક્ષ પાળી યોગીની બની મારી દેશની અજ્ઞાન મંડનોને સુધારવાના સર્વ પ્રયત્નો આદરીશ” દીન વદને બાળાએ પોતાનો હેતુ દર્શાવ્યો.

“અને કદાચ તમારા પતિ તમને મળે તો તમારા આ વિચારો જેવાને તેવાજ કાયમ રહેશે કે પલટાઈ જશે ? ” વળી સ્મન પ્રશ્ન દીનેશે પુછ્યો.

“મારા પતિ આગળ મારા એકલીના વિચારો પકી શકે નહીં. મારે તો તેમના વિચારો પ્રમાણે વર્તવું પડે.” બાલાએ કાંઈક વિચાર કરીને કહ્યું.

“ત્યારે જે હુત ભાગીએ અજ્ઞાનપણે સારાસારનો વિચાર કર્યા વિના તમારા જેવી આદર્શ સુલક્ષણા, અને પતિપરાયણી પત્નીનો ત્યાગ કરી તમારાં છુવન કુસુમને કચડી નાખ્યું હતું તેજ રમેશ પશ્ચાત્તાપના અગ્નિથી બળતાં હૃદયે તમારી સમક્ષ ઉભો છે. મારો મનોભાવ પુનઃ સ્વદેશમાં જવાનો ન હતો માટે મેં મારું નામ અત્રે દીનેશ રાખ્યું હતું. બોલો દેવી ! ત્યારે મને શુદ્ધ હૃદયે તમે ક્ષમા આપશો ? ” રમેશે નમ્રભાવથી પત્નીના બમા ઉપર મસ્તક ટેકવતાં કહ્યું.

પતિ પત્નીનાં લિન્ન થયેલાં હૃદયનું પુનઃ એકથ
થયું અને ઉભયનાં ચક્ષુઓમાંથી હર્ષશ્રિની જીભી ધારા
હોવા માંડી. સંપૂર્ણ.

ગણી ગાંડી નકલો છે !

નવરસરી

ગુજરાતી સાહિત્યમાં અંલંકારશાસ્ત્રના પુસ્તકની
ઉચ્છ્રય પુરનાર અણમોલો ગ્રંથ.
કિંમત એક રૂપીયો.

૧૮ મી સદીના શહેનશાહ બાનુનો તાદ્રસ્ય
ચિતાર આપતું.

“ નુરજહાં નાટક ”

૨૫૦ પૃષ્ઠ.

કી. રૂ. ૧.

સરનામું-સાહિત્યકુંજ ગ્રંથમાળા.-નકીઆહ

ઓહો!! વળી એ શું!!?

કેમ નહિ સમજ્યા કે ?

ના, તો તમે

આ તરફ દ્રષ્ટિ કંકશોકે ?

જુઓને જા!! હવે-તો-લોકોમાં મશહૂર થયેલા

વગર ઈન્તએ નાગ કાઢવાનો

શાન્તિ સોપ

—નો—

ઘણીજ સહેલાઈથી ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આજકાલ જંગલમાં નિકળેલા હલકા સાબુઓથી તમે નિરાશ થયા હોવ તો ર. નં. ૨ તપાસી શાન્તી સોપનો ઉપયોગ કરજો. એક ચેલેન્જ !

નકલી સાબુ વાપરવાથી ચામડીને ગંભીર ઇજા પહોંચે છે તમારે કોઈપણ પ્રકારની મુશ્કેલી શીવાય વાળને સહેલાઈથી નાબુદ કરવા હોય તો એક વખત શાન્તીસોપ વાપરી ખાતરી કરો. કીંમત ત્રણ ગોટીના બાકસના ૦--૧૨--૦. વી. પી. ખર્ચ જુદું. બનાવનાર:—

શાન્તિબિન્દુ ઓફીસ.

નડીઆદ. NADIAD-Kaira.

આણે ગયો

પણ

વહુ જીવી આવ્યો.

(૧)

એક ગામમાં કરમણુભાઈ અને લખમણુભાઈ નામના બે ખેડૂત ભાઈઓ રહેતા હતા. તેઓ ખેતીના કામ કરી જીવન ચલાવતા હતા. કરમણુભાઈ ખેતીનું કામ કરતા. અને લખમણુભાઈ ઘરનું કામ કરતા. ઘરની કાલજત ગરીબ હોવાથી બન્ને ભાઈઓ કુંવારા રહ્યા હતા. આખરે તેમની માએ મહેનત કરી કરમણુભાઈનો વિવાહ નણકના ગામમાં કર્યો, અને તેના લગ્નની તૈયારી કરી. એક દહાડા ડોઝીએ અને લખમણુ કરમણુને કહ્યું કે “ભાઈ તારા લગ્ન આજે થવાના છે, માટે આજે ખેતરે જતો નહિ” તે કહે એ વરી હું વાત લાઇવા ? ખેતરનું

કામ ખગડી બત્ત રોજ આ બધું કામ હું કરતો છું
 મારે આજે એટલું પરણવાનું કામ તું કરે તો હું થંકો
 મારે બદલે તું જ બા હું મારે ખેતરે જહા માએ અને
 ભાઈએ ઘણું સમજાવ્યું અને કહ્યું કે, ત્યાં તો હાડ
 હાડે આવવાનું મરહે ને વરી વહુ મરહેતે તો નફામાં.
 આ સાંભળી કરમણે કહ્યું કે, એમ હોય તો આપણે
 તઈયાર છીએ. પછી વરઘાડો ઘાઠી પરણવા લઈ ગયા
 ત્યાં માંડવા આગળ તોરણે વર ઉભા સાસુ ધુસળમુસળ ત્રાક
 ગિર્ગેરે લઈને પાંકવા આવી તે જોઈ વરે ગમરાઈને કહ્યું.
 કે, મારે પરણવું નથી આ હહરી તો ત્રાકથી આંખ
 દોડહે. બધાએ સમજાવીને કહ્યું કે એતો બતાવીને લઈ
 જશે, ગભરાવું નહિ. પોંકી રહ્યા એટલે કહ્યું કે હવે
 વરને ચોરીએ ચઢાવો. આ સાંભળી ભાઈ વિચારવા લાગ્યા
 કે આતો બહુ ઉંચું છે, તે શીરીતે ચઢાશે ! નાના હતા
 ત્યારે તો ઝાડે ચઢી જતા, પણ હવે ભારે શરીરે આટલું
 ઉંચે તે હીરીતે ચઢાડે ? આટલે ઉંચે ચઢતાં જો પડી
 જઈએ કે હાથ પગ લાંગે તો હું કરીએ આપણે તો
 પરણવું નથી. બધાએ કહ્યું કે, પેલી ચોરીમાં બેસવાનું
 છે. તમે નાહક ગરબડ કરો નહિ. આખરે ચોરીમાં
 પથરાવી પરણાવી દીધા. વેવાઈએ જાનનો સારો સત્કાર
 કર્યો ને રંગેચંગે જાન વિદાય થઈ. ઘેર આવ્યા પછી
 થોડે દહાડે વહુને પીએરથી તેડવા આવ્યા વહુએ કરમણ

માટેને ખાનગીમાં જોલાવાનું કહ્યું કે, સુખડી લાવેા કે
 પેણેને ખાડીએ. આ ભાઈ તો હાડું કહીને આજ્યા
 ને પાટોસી ન વાડામાંથી ખાસાં પાકાં પાકાં ગીલોડાં
 પેલેલાં કંટાલાં જે પાકીને લાલ તુતીજેવાં દેખાતાં હતાં,
 તે વહેલા વહેલા તોડીને પોતાનાં ગજવામાં દાળી દાળી
 ને બરીને લાવ્યા. બધા મરમાં જોડેલાં હતાં તેથી ચોરડા
 માં જઈ મરથી તાળી પાડી વહુને જોલાવં, ને તે જુએ
 ત્યારે પોતનું ગજવું બતાવે વહુએ જોયું કે, આતો
 કનેતી કરે એમ છે તેથી તે ઝટ આવી, અને પુછ્યું કે
 શું કહો બા? તેણે કહ્યું કે લે આ લાવ્યો છું. બાઈ
 જોઈને સમજી કે, આ તો છેક મુરખ છે. આલો જે બની
 તે ખરી પત્રી તેણે દીએરને સમજાવી બધી જોઠવણ કરી
 તે દાવસ રહીને પેરોણું વિદાય થયાં, ને સાથે વહુ પણ
 પાંચર ગયાં.

(૨)

જે ત્રણ મહીના થયા પછી લખમણભાઈ જુદા
 રહ્યા ડોસી પણ હવે વૃધ્ધ થયાં હતાં. તેમણે કરમણને
 કહ્યું કે, હવે તું તારી વહુને તેડી લાવે તો સાડું. બાઈ
 કહે કે બહિં તો ખરો પણ રસ્તો લાંબો તે બુખ લાગે,
 માટે તું કંઈ ખાવાનું કરી આપે તો ઠીક. માએ જે
 ત્રણ રોટલા કરી આપ્યા, ને એક નાના ઘાડવામાં થોડું
 દહીં આપ્યું. પછી કહ્યું કે, બુખ લાગે ત્યારે ખાજે ને

સાચવીને જળે, આ દોહોણી ઘણી રીઠી છે, માટે સાચવળે કે કુટે નહિ. હાડું કરી ભાઈ તો આલ્યા એ ચાર માઇલ ગયો કે ભુખ લાગી એટલે ખાવાનો વિચાર કર્યો.

એસીને ખાઇશ તો વખત નકામો જશે આ દોહોણીને દોરી તો બાંધેલી છે. તે ગળામાં લેસ્વી લઉં ને ખોળામાં રોટલા રાખી ખાતાં ખાતાં ચાલું, તો ખાવું અને ચાલવું એમ બંને કામ સાથે થશે. અને સાંજ પડતાં સુધીમાં ગામમાં પહોંચી જવાશે આમ કરી ને આલ્યા અને સાંજ પડતાં ગામની નજીકમાં આવી પહોંચ્યા. હજી થોડો રોટલો અને દહીં બાકી રહ્યું હતું. વિચાર કર્યો કે હવે આ રોટલાને ચોળીને દહીંમાં નાખીને જટ ખાઇ લેવું જોઈએ આમ વિચારી રોટલો સાંચી ભુકો કરીને દહીંમાં નાખ્યો ઉતાવળ કરવા માટે બંને હાથ ધાલી સામઢું બહાર કાઢવા માંડ્યું. દોહોણી નું મોં સાંકડું તેથી હાથ નીકળ્યા નહિ. હવે હાથ શી રીતે કાઢવા તે મોટા વીચારની વાત થઇ. હાથ નીકળતા નથી. માએ દોહોણી ફેડવાની ના કહી છે. જો ફેડીશ તો મારા વડશે, અને આવે વેશે ગામમાં જઇશું તોપણ હાંસી થશે. હવે શું કરવું? આતો મોટી આપદા આવી પછી કોઇ વિચાર કરી દોહોણીમાંજ હાથ રાખી એક

ખલા તરફ હંચા લઇ જઇ ઉપર જેમતેમ પીછોડી ઠાંકી
 ગામમાં પેઠા, અને સસરાના ખારણા આગળ આવી
 પહોંચ્યા. ખારણે એટલા ઉપર એક ખાટલો ઉભો કરેલો
 હતો. ઘરના માણસો ઠોરને બાંધવામાં અને એવાં બીજાં
 કામોમાં લાગ્યાં હતાં. બાઇએ તો પગથી ખાટલાને
 પાડ્યો, અને તે ઉપર બેઠા, ખાટલો પડવાનો અવાજ
 સાંભળી ઘરમાંથી પુછયું કે કોણ છે ? કોઈ નહિ. કોઈ
 નહિ તે કોણ ! એ અમે અમે તે કોણ ! એ અમે તે
 તમારાજતો એની વધુએ અવાજ પારખીને પોતાની
 માને કહ્યું કે એતો એ આવ્યા છે. એટલે પૂછયું કે
 કોણ કરમણુભાઈ કે ? એ એહવે જમાઇ આવ્યા જાણી
 ઘરમાં ધમાલ ચાલી; સાળાએ આવી પાંતરા તમાકુની ડબ્બી
 મુકી નાહવાનું પાણી થયું કે સાળાએ આવીને કહ્યું
 કે નાહીલો, વાણુનો વખત થયો છે. બાઇ કહે ઉંદું
 નથી જીખ્યા. પણ કહેતા નથી કે હાથ સલવાયા છે.
 વાર થઇ એટલે સસરાએ આવીને સમજાવ્યા પણ ભાઇ
 માને નહિ. સસરાએ વિચાર્યું કે જમાઇ રીસાયા છે.
 માટે કંઈ આપીને મનાવવા જોઇએ એમ જાણી કહ્યું
 કે ઉઠો બજાર જોડીને એક ગોડું આપ્યું માનો. બાઇ
 કહે ઉંદું અટ્યા અનાજ ભરીને આપ્યું પણ ભાઈ એક
 ના બે થયા નહિ આખરે સસરાએ થાકી ગુસ્સે થઇ

ઘરમાં જઈ પોતાની વહુને કહ્યું કે, એ મારી હહરીને
 અત્યારે ને અત્યારે વિકાય કર હું કીયારનો કઈ કઈની
 થાઈકા પણ એતો માનેજ નહિ ને એ હું કામનું ?
 એને કાઢ છોકરીએ બાણ્યું કે આતો ખોડું થશે તેણે
 પોતાની માને કહ્યું કે તું બાપાને ધીમાં પાડ. હું હમ-
 અવીને તેડી લાવુ છું. એમ કહીને બહાર આવીને
 કહ્યું કે, એ મારા બાઈના હારા એ નકામી માથા
 ફાડહાની કરાઈવા કરે ! તે કહેતો જોની આ તારા બાપ
 ના હાથ હલવાઈ ગયા સે તે બાઈએ જોયું ને કહ્યું કે,
 એમાં હું મોટી વાતસે ? સામી વાડે એક મોટો સફેદ
 પથરો પડેલો છે, ત્યાં જઈ તેની સાથે હાંલ્લી પછાડો
 કે કુટી જશે. પેલો કહે માએ કહ્યું છે કે હાંલ્લી રીઠી
 છે, મોટે ફાડતો નહિ. ફાડી નાખું તો ગા વઢે કેની ?
 એવી એકની બે અપાવા વહેલા થાઓ. બધા કીયારના
 ખોટી થાય છે. પેલા ભાઈતો ઉડ્યા ને સામી વાડ તરફ
 ગયા. રોતનો વળત હતો. ચંદ્રનું આછું અજવાળું પડતું
 હતું. એટલે વાડના ઓથામાં રહેલી વસ્તુની બરાબર
 સમજ પડે એમ નહોતું. વાડ આગળ એક ગોરજી
 દિશાએ જવા બેઠો હતો ઠંડીનો દિવસ હતો એટલે
 તેણે એક સફેદ ચાદર માથે ઓઢી હતી, અને નીરાંતે
 બેઠો હતો કરમણુલાઈએ બાણ્યું કે વહુ એ જ સફેદ

પથરો કહ્યો છે, તે આજ હોવો જોઈએ. એમ બાણી તેના માથા સાથે જોરથી બે હાથ પછાડ્યા. હાલ્લી તો કુટી ગઈ. પણ વાગવાથી ગોરજીતો બાપરે આધારે કરીને ઉઠ્યો, ને જીવ લઈને નાઠો કરમણુભાઈએ બાણ્યું કે આ તો ભુત છે. તે પથરો થઈને બેઠો આહિ. તેથી તે પણ બીધ.ને આ બાપરે આધારે કરીને નાઠો. વહુએ બાણ્યું કે આણે વળી કાંઈ મોકાણ માડી પછી તે તને ઘરમાં લઈ ગઈ ને બધાને આનંદ થઈ રહ્યો.

(૩)

બીજે દિવસે સસરાએ ગાડું અનાજથી ભરી બળદે જોડી આપી જમાઈને રાજી કરી વિદાય કર્યા. ધણી ધણીઆણી બન્ને આનંદમાં ચાલ્યા જાય છે. રસ્તે ચાલતાં કરમણુભાઈને એક ઝોળખીતો ડાસો મળ્યો. કરમણુભાઈએ તેને પોતાના ગાડામાં બેસાડી દીધો. કાકા ભત્રીજે વાતો કરતા ચાલ્યા જાય છે. એવામાં બાઈને પેશાબ કરવાની હાજત થઈ. ગાડામાં વડીલ માણસ બેઠેલા હોય તો વહુ માણસ શી રીતે ધણીને પણ કહી શકે ? ત્યારે હવે શો રસ્તો કરવો ! બાઈએ વિચાર્યું કે જરાવાર નીચે ઉતરી ઉપર જવામાં શું વાર લાગવાની છે ? એમ ધારી તે ગાડાની પાછલી બાજુએથી નીચે ઉતરી. પણ કહેવત છે કે ‘માણસ એકું ચુતરવા, અને

છેડુ પડયું જેતરવા.” એવો ખેલ બન્યો. કરમણુભાઈ તો પાછળ જોતાજ નથી. થોડુંક આગળ ચાલતાં રસ્તો વાંક વળતા હોતો અને થોડુંક આગળ ચાલનાં એ રસ્તા ફાટતા હતા. બાઈ ઉઠાને ચાલીને આ રસ્તો ફાટતા હતા ત્યાં સુધી આવી. પણ હવે ગાડું કેણી તરફ ગયું તે શી રીતે જણાય ? બાઈ વિચાર કરતી ઉભી છે. એવામાં એક ગરાસીઓ સાંઢણી ઉપર સ્વાર થઈ પાછળ થી આવી પહોંચ્યો, એકાંત અને ફાપાળી ગામ જોઈ ગરાસીઆની ડાઢ ગળવા લાગી. તેણે બાઈને જબરાઈથી પકડી સાંઢણી ઉપર બેસાડી. અને પોતાના ગામ તરફ ચાલવા માર્યું. કરમણુભાઈ સાથે જે ડોસો હતો તે પોતાના ગામ આગળ ઉતરી ગયો. હવે કરમણુભાઈ એકલા હાંક્યા બચ છે, પણ ગાડામાં કોઈ પાછળ બેઠું છે કે નહીં તે જોયાવગર હાંકયેજ ગયા, અને ઘેર આવી ગાડા માંથી ઉતરવા લાગ્યા. ગાડું બારણા આગળ આવી ઉભુ બાણી અડોસી પાડોસી બહાર આવ્યા ને પુછવા લાગ્યા કે ઘેર આવી પહોંચ્યા ? આ ગરબડ બાણી ઘરમાંથી ડોસી બહાર આવ્યા. કરમણુભાઈએ માને પુછ્યું કે કેમ મા આવી ! માએ કહ્યું કે હું તો આવેલીજ છું તો. બાઈ, પણ વહુ ક્યાં ? બાઈ કહે કેમ ઘરમાં આવી કેની ! ડોસી કહે ના રે બાઈ ઘરમાં તો નથી આવી. બધા હસવા લાગ્યા કે વહુને ક્યાં મુકી આવ્યા મા કહે જોજો નહીંએ તપાસ

કર, વખતે આવતાં ત્યાં ઉતરી હોય તે તું ગાડું હાંકી
લાવ્યો હશે. ભાઈ નદી વિગેરે ઠેકાણે જોઈ પાછા આવ્યા
પણ વહુ તે ક્યાંથી મળે? આખરે આમ તેમ ફરી
પાછા આવ્યા. લોકો હસવા લાગ્યા અને બોલ્યા કે 'ભાઈ
આણે તો ગયા પણ વહુ ભૂલી આવ્યા.' સંપૂર્ણ

૫૦૦૦ નકલ ?

બાણુવળીની જબરદસ્ત દરિફાઈ.

બાણુવળીનો જયંતી

ખાસ અંક

૧૯૮૨ ના માર્ગશિર્ષ સુદી ૧૫ પ્રકટ થશે.

આ અંકમાં શું જોશો ?

સંપૂર્ણ વાર્તાઓ હાસ્યભર્યા સ્કેચો અને સુદર
ચિત્રો પ્રકટ થશે એકંદે અધુરો રહેશે નહિ.

લેખકો-ગુજરાતના મનીતા અને સુપ્રસિદ્ધ લેખકો
ની કલમથી સુશોભિત થયલા ઉપયોગી લેખો પ્રકટ થશે.

ધંધાધારીઓએ પોતાની બા. ખા. માટે
પૂજાવવું જીજ્ઞાસે જાણી છે.

અધિગતિ-બાણુવળી. નડીઆદ (ગુજરાત)

રીતને ખાતર.

સાંમુખર ય કલેક્ટરની ઓફીસમાં નોકર હતા તેમનો પગાર અને પદવી તો સાધારણ હતાં પરંતુ વહિ લેવા પાર્જિત મિદકત હોવાને લીધે એમનું કુટુંબ પછાદાર ગણાતું હતું.

એમની પુત્રી જ્યોતીરેખાને એમણે હમણાંજ પરણાવી હતી. એના શરીર પરથી હજી પાનેતર ઉતરતું નહોતું જમવા આવતા પતિને છુપી છુપી જ્હારીના તડમાંથી હજી એટી અટકી ન હતી અને એકલી છતાંજ પોતાનાથી હજી શરમાતી રહી ન હતી.

“મ્હારે કદાચ એમને બોલાવવા પડે તો શુ કહીને બોલાવવા ! ‘વહાલા’ તો એકલા મન સાથે બોલતાં હોય એ ત્યારે કહેવાય, ‘પ્રાણનાથ’ કહેતાં તો શરમ આવે

છે. નામ હાંને બોલાવાય નહિં. વરને તે વળી 'એ' કહીને બોલતા હશે!-પણ એ મહને શું કહીને બોલાવશે! એ જે કહેશે તેવી રીતનું ફેરવીને હું કહીશ. " આમ એકલી એકલી શરીરમાં અને હૃદયમાં નવા પડેલા સંસ્કારને પ્રગટ કરતી હતી.

મધુભત બી. એ. માં અભ્યાસ કરતો હતો. સારાં સારાં ઇંગ્રેજી, ગુજરાતી, સંસ્કૃત સાહિત્યના પુસ્તકો અભ્યાસના તેમજ બહારના વિષયો તરીકે વાંચ્યા હોવાથી સ્વભાવ શાં અને સહનશીલ થયો હતો. ભવિષ્યમાં પત્નિને શું શીખવાડવું, માતૃપિતા સાથે મહારે અને મારા જવાતીએ કેવોરીતે રહેવું એની બોધવણી એણે કલ્પનામાં ક્યારનીએ કરી રાખી હતી. અવિભક્ત કુટુંબ એક આશીર્વાદ છે, ઉછાળતા લોહીની સ્વતંત્રતા ઉપર એક અંકુશ છે વિગેરે લાલો એની નજર આગળ હંમેશા ખડા હતા. અને જ્યોતીને પણ સહનશીલ થવાનું એની માતા અથવા બહેનના મહેણાં સાંખવાનું ખાસ કરીને મહારે શીખવવું, એ વિચાર કોલેજમાં જતાં યુવાવસ્થામાં સંચરતા પથિકને વારંવાર આવતા હતા.

મધુભત અને જ્યોતીના લગ્નને આજે પાંચમો દિવસ છે. જ્યોતીના લગ્નની સાથેજ તેના નાનાભાઈને જનોઈ દેવામાં આવ્યું હતું અને તે પ્રસંગનું આજે

જાતિને જમણુ છે. એમની ન્યાતમાં એવો રિવાજ છે કે મંગત્રીક પ્રસંગના જમણુને દિવસે જમાઈએને. અમુક રૂપિયા જમી રહ્યા પછી આપવા. કાઢી નાખવા ધારેલા રિવાજોમાં સન્મુખરાયને આ પહેલોજ અટપટો લાગ્યો. રૂપિયા આપવા અને આપણે ઘેર તેવોજ પ્રસંગ આવે ત્યારે બહેવાઈને ઘેરથી લેવા. તેના કરતાં આ રિવાજ કાઢી નાખવા શા ખોટા ? “આપીએ તોએ ચોછા પડે અને દૂર વખત ક્યાં યાદ રાખીએ કે ફલાણી છોકરી વખતે કેટલા આપ્યા હતા?” મારે છોકરીઓ રહી પાંચ અને હું એમ આ વ્યવહાર કરતો રહું તો પાર ક્યારે આવે મારે જમાઈને નહિ આવવું હોય તો નહિ આવે. સાંજે બે શબ્દો ઘેર જઈને કહી આવીશું.” વિગેરે વિચારોથી એમણે આ બહેવાણું ન કરવું એમ ગોઠવ્યું.

રાત્રે એવુંજ બન્યું કે “મધુમતને એના માળાપે નજ મોકલ્યો. સન્મુખરાયે કેટલુંએ સમજાવ્યું. પણ એ એકતા બે નજ થયા. સન્મુખરાય તો દઢજ હતા. આમાં કોઈ ન્યાતનો નિયમ લાગ્યો નથી જેથી આખી ન્યાત આમાં વાંધો લઈ શકે-સૌ સૌના ધરના રીવાજ છે.” એટલે એમણે મધુમતને નજ રૂપિયા આપ્યા.

“આજ રૂપિયા હું તહમને બીજે પ્રસંગે આપીશ પણ આ રિવાજ મ્હારે દૂર કરવો છે એટલે-તહમે પણ

સમજો છો ને આવા નાના શિવાભેથી આપણું લગ્ન
જનોમ કેટલાં કેટલાં મુશ્કેલ થઈ પડ્યાં છે. કંઈ જુલો
જવાય તો લોકો નિંદા કરે મારે ઘેર કોઈ મૈત્રું છે નહિ
કે આ બધું ચાલ રાખે. માટે-આમ વિચાર કરી સર્વ
પક્ષરો તો સારું ” પણ પતિના આગ્રહથી મધુમતના
પિતાએ નાજ કહી અને ‘ભૂલ કરો છો આમાંથી પરિણામ
વિપરીત આવશે.’ વિચેરે સમજીના શબ્દો કહ્યા. સન્મુ
શય કાંઈ હશે તેના નહોતા. એટલે મધુમત વગર ન્યાય
જમી વિદાય થઈ. અને તે સાથે લગ્નના પ્રસંગનો પાશ
ખત આબોલ.

(૨)

“ત્હમે તો બહુ મસ્તીખોર છો. લેલ આમ પજવો
છો તેથી મ્હારી સાડી ચુંચાઈ જશે અને ચાંદલાં બુસાઈ
જશે. જરા ખસો હું બદલાંને આવું છું.”

મધુમતના ખડમાં અટક્યાણું કરતા પતિને જુલો
હોધે જ્યોતિરેખા ઠપકો દેતી હતી. મધુમત તેમ તેમ
વધારે વ્હાલ રેડતો હતો. જ્યોતિરેખાને અહીં આવ્યે
હસમો દિવસ હતો સગાને ત્યાં જનોઈ હતું ત્યાંથી
હમણાંજ મધુમત પાસે એ ઉપર ગઈ હતી, કપડાં
બદલવાની તક્યારી કરતી હતી, એટલામાં ‘જ્યોતિરેખા!
પાછાં એટલામાં ઉપર જુલો ફોડ્યાં. અહીં હાલ ખમી જશે

એનું કંઈ છે? જરા પરવારીને ચઢ્યાં હોત તો કંઈ હેત ઉભાં ન થાત. આવો હેઠાં.” દાગ નહોતી ઓરી છતાં પચવવાને ખાતર મધુની મોટી બેન તકુડી.

એકદમ ઢીંગા પડી: ગએલા મધુમતના હાથમાંથી પુટી થઈ ઉતરી ગએલા મુખ સાથે, નીચે ઉતરી સાડી મદલી ઓરડીમાં નહાવા ગઈ. એટલામાં કિશોરગવરી— જયોતીરેખાનાં સાસુ-આવ્યાં રસોડા તરફ નજર નાખી લાકડાં મળમળતાં અને આપણ ઉકળતું હાલું. ઘેર રહેલી છતાં કમળાએ દાગ ઓરી નહોતી “ઘણાંએ આવશે ત્યારે ઓરશે” એમ કરી બધું જેમનું તેમ રહેવા દીધું.

“કેમ કંઈ હજી ઠેકાણું નથી?” કિશોરગવરીએ સામુની રીતે ગંભીરતાથી—મહોટપણથી ધીમે સાંઠે પુછ્યું “મયાં”તાં ઘણીને મળવા ક્યારની કહું છું કે બેન વઢશે તોએ મળુકારે છે કેણ? પેલોયે રાયો ખાયલો ઘઈ ગયો કે, બણુવું નહિ મળુવું નહિ ને આ ખાયડીની બેઠવાતો કરવા બેઠા,” કમળા પાત્રી ધુરડી.

નાહી જયોતીરેખા બહાર આવી. રસોડામાં રાંધવા પેઠી. કમળા આપ દયે કરવા ઉભી રહી બેઠે કશું પણ બેઠતું હોય તો ખસતી નહિ ?

કમળા આશરે સતાવીસ વર્ષની હતી. એનો વર એક સામાન્ય કારકુનની નોકરી કરતો હતો, એટલે

પોલકાં સાડીના લાઠ તો એ ક્યાંથી લઠાવે? જ્યોતી પઈસાદારનો છોકરી સારાં સારાં ઘરેણા પહેરે-ઉંચી ઉંચી સાડીઓ પહેરે તે કાંઈ નણુંદથી ખમાય? લાગ આવે ત્યારે બન્ને મા ઠીકરી જ્યોતીરેખાને સંભળાવવાને ચુકતી નહિં.

“જ્યોતીરેખા ! આ વીંટી કેટલાની છે?” આંગળી-પરની નાગની હીરે જડેલી વીંટી જોઈ કમળા બોલી.

‘પીસતાળીસ કે પચાસના છે. મને ખરોખર ખબર નથી.’ જ્યોતીરેખાએ જવાબ આપ્યો.

‘તે બાપને વ્હેવાણના રૂપિયા આપવા તો મળતા નથી ને વીંટીઓ પટકાવીને શું જોઈને કરે છે ?”

જ્યોતી કાંઈ બોલી નહિં માત્ર મનમાં જરા લાગ્યું હોય તેમ એના મોં પરથી જણાયું સાસુ સસરા નો હુકમ નહોતો. કારણકે જીનું વેર લેવાનો એ શિવાય બીજો એકે માર્ગ ન હતો-ગાળો અને મહેણાં દીધાં શિવાય જો કદાચ કદા વગર બચે તો પાછી પેસવા દેવામાં નહિ આવે એમ ખાસ બીક વાલી હતી શરૂઆતમાં છોકરીઓને સાસરું કેદખાનું હોય છે. પતિ પાસે તો રાત શિવાય બેસાય નહિ, એટલે સ્થળારે પાછી ઉંડું ચુકવાથી તે રાત્રે “ઢાંકોડુમો” ક્યાં મુખી સાસુ અને નણુદોનાજ કબજામાં રહેવાનું કમળા સાંજે સાસરે

જઈ મહુવારે નાસી આવતી કારણકે પોતાને એક વિધવા નણુંદ હતી તેનેજ રાંધવાનું અને બીજું ઘરનું કામકાજ સોંપી દીધેલું. આમ મસરા હતા નહિ એટલે ત્યાં નણુંદ ઉપર પોતે સારી રીતે રોક ચલાવતી એની નણુંદને પતિ નિર્ધન હતો એટલે પાછળ કશું પણ મુકતું નહિ. આથી ગરીબ બિચારી બહેનને આ ભાઈ અને ભાભો શિવાય કોઈપણ વિશ્રામસ્થાન ન હતું.

૩

“ જુઓ જ્યોતી ! આમ રડાવું હશે કે ? આમ જુઓ નહિં માંનો કે મહાર કહ્યું ! નહ માંનો કે મારું કહ્યું ! એક દિવસે રાતના ખોળામાં માથું મુકીને રડતી જ્યોતી રેખાને મધુમત સાન્ત્વન આપતો હતો. ”

આંસુ લુછી, “ મારા બાપે રીત ન કરી તેમાં મારો શો વાંક ? ”

“ હોયે એ કહે તે સાંભળવું. મહોટાં છે કહે. મને કાંઈ એણું કહે છે એમના પોતાના ઘરનો છું તોપણ ? નહીં તો મહિનોએ પૂરો નથી થયો. આમ રોશો તો પાર નહિ આવે. ”

“ રોવું તે ન આવે ? ” કહી જ્યોતી રડી ગઈ અને રડતાં રડતાં “ મારા નાનાભાઈને તાવ આવે છે અને બળીયા નીકળ્યા છે પણ ઘેર જવાનું નહિ. કોણ એની સાંભળ

ત્યાં લઇ જઈ મોટામાં મોટી હું” કહી મધુના ઝોળામાં જાન લુછી જઇ ધુતડો મુક્યો.

“હો બેઠા થઇ જાઓ હું પાણી લઇ આવું મોં ઘેાઘ કરા પાણી પી લો. પછી બધી વાન કહો. મારા બાપા પછી શું થયું હતું?” ઝોળામાંથી જ્યોતીબું માથું ધંધુ કરી પગ ખેંચી લીધો અને પાણી લેવા ઝોરડા મહાર નીકળ્યો ત્યાં તો કિશોરબરી બારણા આગળથી ધીમે ધીમે દાઢરા તરફ જતા જોયાં.

‘હા જા. પંપાળ હું ત્હારે. પાણી લેવા આવ્યો છે રોમો ખાયલો જરા શરમ છે! રોઇ એમાં શું થઇ મળ્યું? કાં? કુલ તો નથી ગરી જતાં ને?’ છાનીમાની બારણા પાસે ઉભી રહી મધુમતની માતા મધુ અને જ્યોતી વચ્ચે શું ચાલે છે તે સાંજળતી હતી. આ કેવું કહેવાય તે તો વાંચક સ્હુમજે છે.

બીજે દિવસે સ્હવારમાં ના કહેલી છતાં યજ્ઞ બાઇ ઉપરના હેતથી જ્યોતીરેખાથી ન રહેવાયું. “બહેન? મ્હારો બાઇ બહુ માંદો છે અને મહારી બહેનો બિચારી નાની છે તે કોણ એને પાણી પાવ એવું છે? ત્હમ કહો તો હું જાઉં.” દીન સ્વરે જ્યોતીએ પૂછ્યું.

“જાઓ જવું હોય તો” જર્વાળ મળ્યો. તેટલામાં “છે મુઠને લાજ. જા કહું એટલે જા લીડ્યાં. જા હેતે ખાપને વેર જવાનું મન થાય છે? છોડી ઉપર બહાર

ઉભરાઈ બાથ છે તે મધુને કોઈ દહાડો જમવાનું એ કહેવાનું સાંભરતું નથી. લાજ જગરનીજ છે. સસરાનું લાછન લહેને ન અડે. નાન તો ચુંગ્રીને ખાઈ બાથ છે. બેથ નથી જવું.” બિચારી ઉત્સાહ ભરી તૈયાર થઈ હતી ત્યાં સાસુએ મહેલું મારી રોકી.

એનું તો શું જ ચાલે? કયો ઉપાય તેના અથવા મધુના હાથમાં હતા કે જથી કિશોરિણી સ્વભાવ ફરે. મધુ કાંઈ આમન્યા મુકી કહેવા બાથ તો તેના ઉપર પસ્તાળ પડતી. મધુના પિતાનું તો ચાલેજ શું? બૈરાની વાતમા તમારે ન પડવું. બાઓ સીધા કચેરીમાં નહિ તે. બેવા જંવી થશે.” આ શબ્દો સાંભળી શિશુ તમારા દહાડો કહી, કંકાસનું મોં કાળુ કરી બિચારા રસ્તો પકડતા.

મધુમત્ત હજી અભ્યાસમાં હતો. સ્વતંત્ર આવક હોય નહિ એટલે શી રીતે છુટા પડીને પણ ઘર નભાવે. અભ્યાસ પૂરો થવા આવેલો છોડી પણ શી રીતે શકાય? વળી કુટુંબથી જુદા રહેવું કેટલું અઘટિત છે? માબાપ પાળ્યાં પોળ્યાં શિક્ષણ આપ્યું અને તેનો આપણે આવે. બહો આપવો? આટલી ન્હાની વયમાં ઘર જુદું લેતા લોકો શું કહે? બહેલાઓ સ્વતંત્ર મિલજનનાં હોય છે. ઈંગ્લેન્ડ કેળવણીની છાપ Individualistic (સ્વાર્થ સાધક) હોય છે એ આશોપ તેના પર ન આવે? ગમે તેમ છતીને પણ આ સહન કરવું એજ એનો નિર્ણય હતો.

આર મુકતાં કુલ ફેંકી તો નથી દેતું પણ ઉપાડવા જતાં
કુંદાઇ તો જરૂર બાય છે.

એ વર્ષ પછી જ્યોતીરેખાને સીમંત આપ્યું. ૧
કદાચ આ વખત સારી રીત કરી સન્મુખરાય જહેવાઈને
સંતોષ દેશે એમ લોકોને આશા હતી, પણ એક રિવજ
કાઢ્યો અને તે કરતાં આટલું સહન કર્યું તો વળી
ખીબને પાગે રસ્તો આપી ભૂમ્મી નાંખવો એ ઠીક નહિ
એમ એમણે વિચાર નકકી કરી રાખ્યો હતો. સીમંતના
સંસ્કાર થઈ ગયા. થોડાક વખતમાં મધુના કુટુંબમાં
એક બાળક ૧ વૃદ્ધિ થઈ. જ્યોતીરેખાને ઉત્સાહ કે હર્ષ
ના શાન્તાજ હોય ? સારવાર તો સાસરે સાસુ અને નણંદ
કરે એટલે આ અવસ્થામાં જરૂરનાં પોષકવસ્તુઓ મળ્યાં
નહિ. જંમ તેમ કરીને બીચારીએ દિવસ કહાડયા. શરીર
તદન દુર્બળ થઈ ગયું હતું. બાળક પણ માતા પાસેથી
કાંઈ મળે તો પુષ્ટ થાય ને મહિના પછી તેની સ્થિતિ
ખગડી ગઈ. વાત કરનાર જહેનપણી ન મળે. મધુમતથી
તો અવાયજ થાનું ? ક્ષયરોગ લાગુ પડ્યો. અસાધ્ય
સ્થિતિ થઈ ત્યારે સન્મુખરાયને ત્યાં મોકલવામાં આવી.
મહિના પછી એ દેવલોક પામી અને પહરાણે જળવાયલું
બાળક પણ ત્રણ દિવસ રહી ગુજરી ગયું.

મધુમત અને સન્મુખરાયના કુટુંબે કદપાંત કર્યું. સંપૂર્ણ.

290225-489-90

તમા । ગામના કે નાડકના શહેરના દવાવાલાને
ત્યાંથી લેજો । તે તમને તમ શ કરતાં સસ્તુ મલશે.
કાઠણ કે વેપારીઓને હમે જ કમીશન આપીએ છીએ
તેમાંજ પણ તે લોકો પોતાજ થોડુકજ કમીશન રાખીને
બાકીનું સર્વ પોતાનાં અહકોને આપે છે તમ શ ગા-
મમાં નહિ મળે તે હમને લખજો કીમત માટે જુઓ
પાનું ૨ અને ૧૪ મુ.

नाना वेपारीयां मुं धं जमनाह, सुरा, वडो-
हरा, लावनगर विगेरे ॥ हवा ॥ भोग वेपारीयांने
त्यांथी भंगावशे ने। तमने पळु झयदेव थशे.

હુમારી પાસેથી વેપારી આવતું લીંદ મફત
મંગાવી બેસે છે. એ તમને બીજે ઠેકાણે ડગાવાની
બીતી નહીં રહે.

प्रकाशक—व्यभूतजिह्वा ओशीस—तद्विष्णुः।

15000

सं. १६८३

શ્રી રામકૃષ્ણ પ્રા. પ્રેસ-ગણિયા.

અમૃતમિંદુ ઓશીસ — નડીઆદ.

આરૂતરનુ "અમૃતમિંદુ" અને ૧૬ વર્ષથી એક ઘડ ગયું હવા તરીકે દરેકને માનીતી હવા થઈ પડી છે, ના આ નાનાં ગાંમડાથી મોટા શહેરોમાં પણ આજે અમૃતમિંદુ નજીવી નથી. હવાના વેપારીઓ દરેકે દરેક પોતાની દુકાનમાં અમૃતમિંદુ રાખે છે અને દરેક માણસ પોતાની નજીકના કેમીસ્ટને ત્યાંથી તે ખરીદી શકે છે, પરંતુ તે આજે ખાસ ત્રિવલ્લી આપવાની કે કેન્ડલાક દગાખાત્ર વેપારીએ લગતીજ હવા તમારે ગળે નહીં ઓળવી દે તેની સંભાળ નાખજો.

Handwritten signature: H. S. Gandhi

આરૂતરનુ અમૃતમિંદુ એ નામ તથા બાબુભાઈ બનાવ્યા પ્રમાણે માલિકની સહી અને રજીસ્ટર્ડ નંબર ૮૪૧ ૧૦ દરેક શીશી ઉપર જોઈ ખાત્રી કરીને પછીજ ખરીદ કરજો કે જેથી તમેને ખરો માલ મળે અને તમાનું પૈસા

ઉગે 'અમૃતમિંદુ' એક સીસીની કીમત રૂ. ૧૧ છે. વી. પી. શી રૂ. ૧૧ = પાળેજ સાથે છે. ૩ શીશીના રૂ. ૪૮ = અને ૬ સીસીના રૂ. ૮ = પાળેજ વી. પી. સાથે

મોંઠાં આવવું — ગમે તે કાણથી મોં અવ્યું હોય અનાળુ ફુલી ગયાં હોય મોંમાં આંદાં ધારાં પડ્યાં હોય, બધું જો ચાર વખતમાં મટી જાય છે

ઉપયોગ — ૦ તોલે કમાળચીની (ચીણી બાત્રા) બારીક માટી તેમાં માત્ર એકજ ટીપુ અમૃતમિંદુનું નાંખી મેગલી મોંમાં ચોપડવું અને મોં ગળતું મુકવું, (લાળ જવા દેવી) જો રીતે દીવસમાં ત્રણ કે ચાર વખત કરવું

ગરમી, પ્રમેહ કે એવા કોઈ રોગથી મોં બાવી ગયું હોય અને તે મટતું નહીજ હોય તો જસમાઈનનો સારવાર કરવો જો ત્રણ શીશી પીવથી જરૂર મટે છે.

અમૃતબિંદુ ૧૨૧-૧૧૩= ત્રણ સીસીનાર. ૪૮=વી.પી.ખરચસાથે. ૩

અભૃષ્ટ

અર્થ રોગનું કારણ અભૃષ્ટ—બહુજમી છે મજસને
ન્યારે ખોરાક ઉપર અરૂચી થાય છે ત્યારે જાણવું કે રોગની
શરૂઆત થઈ ચુકી છે માટે તેનો તત્કાળ ઉપાય કરવો. જમી
તેવા અભૃષ્ટમાં અમૃતબિંદુનાં માત્ર બે ટીપાં ઘણી સારી
અસર કરે છે, એકજ દીવસમાં કકડીને ભુખ લાગે છે અને
કોઈ પણ પ્રકારનો ખોરાક ખુશીથી જરૂર કરી શકાય છે. બે
પંદર દીવસ લાગલાગટ બે ટીપાં ચાટતરનું અમૃતબિંદુના
લેવામાં આવે તો હંમેશા કરતાં ડાઘ ખોરાક ઉઠાવી શકાય
છે ને તે પાચન કરી શકાય છે,

ઉપયોગ—રોગ બંને વખત જમ્યા પછી એક ચમચા
પાણી સાથે અથવા દસ ટીપાં સુંઠના અર્ક સાથે બે ટીપાં
અમૃતબિંદુ પીવું, સુંઠનો અર્ક અગર હમારે ત્યાંની
મંગાવશો તો દર શીશી દીઠ રૂ. ૧૧૫ પડશે.

ઝાડા-સંઘ્રહણી.

ઝાડા, સંઘ્રહણી, કોલેરા, અતીસાર, ઉલટી એ રોગોમાં
ચાટતરનું અમૃતબિંદુ ઘણીજ અકસીરદવા છે, દીવસમાં ૧૦-૧૦
વખત ઝાડા થતા હોય, પાતંગાં પેટ આવતાં હોય, ખાધું કે તુરત
ઝાડા છુટી જતા હોય, કે સાધારણ ઝાડા થતા હોય, હંકમાં
જેને ઝાડાનો રોગ હોય તેણે પહેલી તકે અમૃતબિંદુનો
ઉપયોગ કરવો. એકજ દિવસમાં તે ખાત્રીપૂર્વક આરામ પહોં-
ચાડે છે. ઉલટી શરૂ થતાની સાથેજ જે અમૃતબિંદુનો ઉપયોગ
કરવામાં આવે તો પાંચ દશ મીનીટમાં કાયદો પહોંચાડે છે.
જ્યાં જ્યાં કોલેરાનો સંભવ હોય અથવા ઉપરાંત ખાપરી જમ-

અમૃતખિંદુ ૧સીમીનોર ૧ામ ગળુસીસી ૧૩.૪ = ત્રી પી.અગ્ર સાથે.
 પાર ચાલતાં હોય, યાત્રામાં થડા પાણીમાં સ્નાન, ખોરાકનું
 ખનીયમીતપણું અને રખડપટ્ટીથી શરદી લગી ઉપરના રોગ
 થવાનો કાલવ છે. તેવે સ્થળે એક એક શીશી અમૃતખિંદુની
 ગળવામાં રાખવી તે ઘણું ડહાપણ લયું છે. પોતાનો અને
 બીજનો કીમતી જન ખચાવવા માટે દરેક પ્રકારની દુનિયા
 છે કે તેણે અમૃતખિંદુની એક શીશી ગળવામાં રાખવાની
 હિંમેશાં કાળજી રાખવી.

ઉપયોગ—દીવસમાં બે થી ચાર વખત અથવા ઘણું
 જાડા ઉકટી હોય તો દર કલાકે ચાર ચાર ટીપાં અમૃતખિંદુ
 જાડા પાણી સાથે જાડા ઉકટી બંધ થતાં મુઘી લીધાં જવું.
 અથવા વધારે જરૂર જણાય તો અંદર બે ટીપાં લવિંગનો
 અર્ક નાંખવો. લવિંગનો અર્ક રૂ. ૦૧ ની એક શીશી એ
 પ્રમાણે હમારે ત્યાંથી મળી શકશે.

ચુક, આંકડી, પેટદર્દી, નરડા.

ઠંડા પાણીમાં રહેવાથી, ખોરાકની સંભાળ નહીં રાખવાથી
 શાયરી ચીજો ખાવાથી, તેજમાં તબે રાખવાથી અગ્નિ ગળગીને
 ખાવાથી, ભુખ નહોવા છતાં ખોરાક લેવાથી અને બીજા અનેક
 કારણોથી પેટમાં ચુક અથવા આંકડી પેદા થાય છે તથા આંકડા
 રમજ થાય છે અને કેટલીક વાર તો એટલી બધી ચુક આવે
 છે કે તે સહન થઈ શકતી નથી, દરદી આસપાસના માણસોને
 ગમગાળી મારે છે, તેના જખતે અમૃતખિંદુનાં માત્ર બે
 ટીપાંથી જલદી અસર થાય છે, માત્ર ૧૫ મીનીટમાં દર્દ દૂર
 થાય છે અને એક કે બે દીવસ દવા ચાલુ રાખવાથી પ્રકૃતિ
 પાછી અસલ હાલતમાં આવી જાય છે.

ઉપયોગ કર કલાકે આંકડી બાંધ ઘટાં સુધી બેઝે ટીપા. અમૃતખિંડુ એક એક અમચા દુધ થા પાણી અથવા વલીયારી ના અર્કના દશ ટીપાં સાથે લીધા કન્વી. તેમજ પાવલી બાળ તપ્પીર (છીકળી) માં ૧ ટીપું અમૃતખિંડુનું મેળવી દુઢીમાં ભરવી. વલીયારીનો અર્ક એક શીશી રૂ. ૦૫ એ હમારે ત્યાં પણ મળેછે. અમૃતખિંડુ માત્ર પેટે ચોળવાથી પણ ચુક મટે છે.

ખાંસી, દમ, સ્વાસ.

ખાંસી-દમ, સ્વાસ, કબજ, બાળકોનું કંઠાટીકું વગેરે છાતીનાં દરદો ઉપર અમૃતખિંડુ ઘણી અસરકારક દવા છે. બે ત્રણ દીવસ દવા ચાલુ રાખવાથી જરૂર આરામ પહોંચે છે.

ઉપયોગ-બે બે ટીપાં અમૃતખિંડુ રોજ સવાર આંખ એક અમચા દુધ અથવા અરડુસીના રસ સાથે પીવું તથા આઠ લોલા તત્તના તેત્રમાં ચાર આની ભાર અમૃતખિંડુ મેળવી શીશીમાં ભરી રાખવું અને રોજ તેમાંથી ચોટ્ટાં છાતીએ ચોળી ઉપરથી ગરમ કપડાનો શેક કરવો. તથા સીંચી માં પાસે ખુલી રાખી દમ ખેંચવો. દમ ખેંચવાથી તત્કાલ લાજ થાય છે.

શીરદર્દ, આદારશીશી, સળેખમ.

માથાને ગમે તેવો સખત દુખારો, સબકા, ચસ્કા, આઠ શીશી વિગેરે રોગોમાં અમૃતખિંડુ ખાત્રી ભરેલી દવા છે. માથે બે પાંચ મીનીટમાંજ પુરો આરામ થઈ જાય છે. બાહે કદી માથું દુખતુંજ નથી. તાવમાં પણ જ્યારે માથું દુખતું હોય ત્યારે આ દવાથી માથું દુખતું તા મટી જાય છેજ. ગમે તેવો સખત દુખારો પાંચ મીનીટમાં સાફ થઈ જાય છે. ગામરત, દરદીએ પણ અમૃતખિંડુનું સેવન કરવું કે જોથી તેઓ ખાત્રીથી દામરો મેળવી શકશે.

અમૃતબિંદુ ગેાશીસ નડીઆદ.

ઉપયોગ-એક ટીપું કપાળ ઉપર ચોળવું. પાંચ મીનીટમાં આરામ નહીં થાય તો ફરીથી બે ટીપાં ચોળવાં. સંભાળ રાખવી કે આંખમાં લાગે નહીં.

મ્હોમાં દુર્ગંધ.

ધણાં ખાનદાન સારાં કુટુંબની બાનુઓ અને ગૃહસ્થોમાં આ દરદ હોય છે પોતાના મ્હોમાંથી દુર્ગંધ યુક્ત વાસ આવવાથી તે પોતાના પ્રીય જનને કંટાળો આપે છે. આ દુખ અસહ્ય છે. આરતરનું અમૃતબિંદુ લેવાથી તે જલદી મટે છે.

ઉપયોગ-દાંતણના કુચા ઉપર અથવા દૂધ પ્રશ ઉપર બે ટીપાં આરતરનું અમૃતબિંદુ નાંખી સહવારે ને રાત્રે સુતી વખતે તેનાથી દાંત સાફ કરવા અથવા ગ્લાસ બર પાણીમાં ચાર ટીપાં અમૃતબિંદુ મેળવી તેના કોમળા કરવા તથા પાન ઉપર બે ટીપાં ચોપડી તે ખાન આવીને ખાવું, અથવા જસમાઈતના સારસા પરેલાના દરેક ડોઝમાં ૧ ટીપું અમૃતબિંદુ મેળવીને પીવું.

દાંત-દાઢમાં કઠિતર.

દાંતમાંથી લોહી નીકળવું, દાઢમાં કળતર દાંતશુળ, સણકા વીગેરે દાંતના રોગો ઉપર તત્કાળ અસર કરવા માટે આરતરનું અમૃતબિંદુ ખાત્રી કરેલી દવા છે, દાઢના સણકાનો રોગ કેટલો ત્રાસદાયક છે તે વીતે તેજ જાણે. એક એક મીનીટ એક એક યુગ જેટલી થઇ પડે છે તેવા વખતે અમૃતબિંદુ ખાત્ર લગા.

ડવાની ખોટી છે. દાંત કે દાઢને દવા અડતાની સાથે અંગમાં થઈ જાય છે. જેમને દાંતનો રોગ અસત્તથીજ હોય તેમણે રોજ પ્રથમ ઉપર એક ટીપું પાડીને તેનાથી દાંત મસવાની દેખે. રાખવાથી કદીપણ દાંતની પીડા થશે નહીં. દાઢના સજ્જક ઉપર જરા પુમડું ભીંજવી કળતરવાળા ભાગ ઉપર લગાડવું અથવા પોલાણ હોમ તો તેમાં પુમડું દખાવી દેવું.

કાનના સજ્જક.

પરં વહેવું, કાનમાં સજ્જક, કાનમાં દુખાવો, બેરગવાયું, કણ્થુજી, વીગેરે કાનનાં સજ્જકો દરદો ઉપર અમૃતભિંદુનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. એક તોલા ડુંગળીના રસમાં અથવા ૧ તોલા તાંના તેલમાં અથવા એક તોલા દાડમાં માત્ર એક ટીપું અમૃતભિંદુનું મેળવી તેનાં કાનમાં ટીપાં પાડવાનું ખટતા સુધી ચાલુ રાખવું.

સોજો

કાંઈ લાગવાથી, ઘસારાથી અથવા ખીજ કોઈ રોગથી શરીરના અમુક ભાગ ઉપર સોજો આવી જાય છે, તેના ઉપર ગાફતરનું અમૃતભિંદુ ઘણી અકસીર દવા છે. એક અપવાદ જે વાર લગાડતાની સાથે સોજો ઉતરી જાય છે. ઉપયોગ-દીવસમાં જે ત્રણ વખત જે જે ટીપાં અમૃતભિંદુ મસળવું સંભાળજો આંખમાં લાગે નહીં.

સંધીયા—લકવા

અધોંગવાયુ, સંધીયા, લકવો વીગેરે દર્દો ઉપર ખાસ કરીને અમૃતભિંદુ લાગવો લાયક છે. સાંધાઓ ગલાઈ જઈ માણસ ખાટલા વશ કેમ નહીં થયો હોય પણ લગાડતાંજ આરામ થતો ખુલ્લો જણાય છે. એકજ દીવસમાં ૬.૮ ટીપો તો

મારે વળેલા જણાવે છે. સાધારણ હાથ પગમાં થતો ફાટ, તોડ
નુસારો. ઝઝણી, સાંધાઓમાં કળતર થવું. કમરમાં દર્દ
ખરડાની કરોડમાં દુખારો, સુખ; પાંસળામાં કળતર, છાતીમાં
દુખ થવું, હથ પગનું ભરાઈ જવું. વિગેરે દરદોમાં સસ્તી
દીમ્તે જલદી આરામ મેળાવવાનો એકલો રસ્તો આફતરનું
અમૃતબિંદુનો ઉપયોગજ છે. થોડાકજ કલાકમાંજ તે મન માન-
તો ફાયદો પહોંચાડે છે ગમે તેવા જુનાં દરદ ઉપર પણ એકજ
શીશી પુરતી છે ૧૦૦ રૂપીઆના ખરચે જેઓનો રોગ સારો
નહોતો થયો તેવા દરદીઓને અમૃતબિંદુની એકજ શીશીએ
સંતોષકારક આરામ પહોંચાડ્યો હતો. એવા એક બે નહિ પણ
અનેક દરદીઓ ઉપર તેની અજમાયેશ લેવાઈ છે. અને તે
નરજામાં તે ફોટોમંદજ નીવાર્યું છે સરસવન અથવા તત્તનું
તેલ, ટરપે-ટાઈન કે ઘાસલેટ એક તોલો લઈ તેમાં ૦૦ તોલો
અમૃતબિંદુ મેળવી દુગ્ધતા ભાગ ઉપર ખુબ ચોળવું, ઉંચી
ગરમ કપડાનો શેક કરવાથી જલદી આરામ થશે, અગર અગન
ગળતી જણાય તો અમૃતબિંદુ ૦૦ ને બદલે ૦૦ તોલો લેવું.
જે કમોઢ કે આંદી, કે ચિરફાટક થઇને સંધીવા લાગુ
પડ્યો હોય તો અમૃતબિંદુ ચોળવા ઉપરાંત જસમાઈનનો
સારસા પરેલા ખાસ કરીને પીવો. બે કે ત્રણ શીશી
જસમાઈનનો સારસ પરેલા પીવાથી અને તેટલીજ શીશી
આફતરનું અમૃતબિંદુ ચોળવાથી ગમે તેવો હડીલો સંધીવા
ખાત્રીથી આરામ થઈ જશે.

જસમાઈનનો સારસાપરેલા ૧ શીશીનો ૩. ૧તાજ અને
૦૦ શીશીનો ૩. ૦૦ ચોપ્ટેજ સાથે.

અમૃતખિંદુ ૧ સીસીના ૩. ૧૧૦ ત્રણ સીસીના ૩. ૪૦૦ વી પી. અર્થ સાથે

પ્રમેહ.

ગમે તે જાતનો ગમે તેવો પ્રમેહ હશે પણ અમૃત-
ખિંદુથી તે જરૂર મટશેજ.

ઉપયોગ-રોજ સવારમાં ૧) તોલો વાટે ૧ ગોખડ ૧ તોલો
દાડમડીનાં પાદરાંના ૨૫. ૧) તોલો દળેલી સાકર તથા
એક તેલો ઉગતું જીરું ચારે મેગવી તેમાં બે ટીપાં અમૃત
ખિંદુ નાખી પી જવું અથવા ૧૦ કે ૧૨ ટીપાં ચોખ્ખું ચંદનનું
તે લઈ તેમાં બે ટીપાં અમૃતખિંદુ મેગવી રોજ સવારમાં
ચાટી જવું ચંદનનું ચોખ્ખું તેલ હમારે ત્યાંથી પણ મળશે.
કીંમત રૂ. ૧૧.

પ્રમેહ મટ્યા પછી જસમાઈનનો સારસાપરેલા બે ત્રણ
સીસી પીવામાં આવે તો ફરીથી એ રોગ ઉદભવતો નથી.

ચામડીનું- ફાટવું.

શીયાળામાં ઘણું કરીને દરેક માણસના હાથ પગની
ચામડી એ છી વધારે પણ ફાટ્યા વિના નથી રહેતી. તેને
પ્રસંગે અમૃતખિંદુ વાપરવા લાયક હવા છે.

ઉપયોગ માંખણ, ઘી, તેલ, દીવેલ અથવા વેસેલીન
એમાંથી ફાટપણ ચીજ ૦૧૧ તોલો લઈ તેમાં બે ટીપાં
અમૃતખિંદુ નાખી ચોખ્ખું એટલે જલદી આરામ થઈ જાય છે.

વેસેલીનની શીશીની કીંમત રૂ. ૦૧ હમારે ત્યાં મળે છે.

બારે માસ જેને ચામડી ફાટતી હોય તેણે તો જસ-
માઈનનો સારસાપરેલા બે ત્રણ સીસી પીવી.

ઝેરી-ડાંખ.

ચામડી, શીશી, મધ, તાજા, ચાંચડ, મચ્છર, અન્ય અપુરે

વિજેરેના ડાંગ ઉપર અમૃતખિંડુ અમુલ્ય દવા છે. હબરો વખત તેની અજમાયેશ લેવાઈ છે અને હજી સુધી એક વખત પણ નિષ્ફળતા મળી નથી. દવા લગાડતાં વારજ અસર થવા માંડે છે અને પાંચ મીનીટમાં તે દરદનું ચિન્હ પણ રહેતું નથી.

ઉપયોગ-ડાંગ ઉપર એક ટીપુ અમૃતખિંડુ ચોળવું.

પ્લીડા બરોજ.

બરોજના દરદીએ ખાસ કરીને આડતરનું અમૃતખિંડુ અજમાવવું. જ્યાં બીજી કોઈ દવાએ ફાયદો નથી પહોંચાડ્યો ત્યાં તે જરૂર સાફ પચ્છામ લાવશે.

ઉપયોગ-સાચા મોતીની છીપની જરમ બે આની જર લઈ તેમાં બે ટીપાં અમૃતખિંડુ મેળવી રોજ દિવસમાં બેવાર જમ્યા પછી ખાવી. છીપની જરમ અમારે ત્યાંની મંગાવવામાં આવશે તો રૂ. ૧) ની ૧ તોડો એ હીસાબે મોકલવામાં આવશે.

અંદજી

એક બે અને ત્રણ વખત લગાડતાની સાથે ફાયદો થતો નજરે પડે છે માત્ર આઠ દિવસમાં જ સહંતર આરામ થઈ જાય છે. ગમે તેવા કેસમાં તે પોતાનું દામ સંતોષ-દારક બબરે છે.

ઉપયોગ-૧ તોડો દિવસમાં બે આની જર અમૃતખિંડુ

અમૃતખિંદુ ૧સીસીનો ૩.૧૧૧, ત્રણસીસીનો ૩.૪૪, વી.પી.અર્થસાથે. ૧૧
મેળવી સવાર સાંજ એ મિશ્રણ ચોળવું અને બની શકે તો
અડધો કલાક ઠંડા પાણીમાં રોજ તરવાની ટેવ રાખવી.

ગરમી, આંદી વિસ્ફોટીક.

વિષયાશક્તિ, હલકી સોળતે કુકર્મ કરવાના કળરૂપ આ
રોગ ઘણા દુર્ભાગીઓને થાય છે એવી રોગ હોવાથી પોતાના
પાપના છાંટા પોતાના પ્રસંગમાં આવતાં નિર્દોષને પણ ઉડે
છે, એટલુંજ નહીં પણ આ રોગમાં સપડાયેલાં માતા પીતાએ
જે પ્રજા ઉત્પન્ન કરી હોય તેમને ઘણું ખર્ચ આ રોગ વરસામાં
પણ મળે છે, કોઈ તેમને પરછાયે ઉભું રહેતું નથી; સારા
ડાકટરો પણ ઘણીવાર આવા રોગીઓથી કમકમે છે. અમૃત-
ખિંદુથી આવા ઘણા દરદીઓ આરામ પામ્યા છે.

ઉપયોગ જસમાધનનો સારસાપરેલાના દરેક ડાઝમાં એક ટીપું
અમૃતખિંદુ મેળવી પીવું અને દીંબાળીના ૧૦ તોલા તેલમાં
પાવડી ભાર અમૃતખિંદુ મેળવી લગાડવાના કામમાં લ્યો.
જસમાધનનો સારસાપરેલા હમારે ત્યાં પણ મળશે. દરેક
શીશીની કીંમત રૂ. ૧૧૧ છે, વી. પી. થી રૂ. ૧૧૧૧ છે.

ગંઝણ.

સાથેટીકા નોલની નસમાં ચસકા થવાથી પગમાં, ઘુંટણ
ઉપર ઝાંઝમાં આ રોગ થાય છે. રાત દીવસ તેની પીડાથી
હિરાન થાય છે, અને પથારી વશ રહેવું પડે છે. આફતરનું
અમૃતખિંદુ તેને માટે સહથી સરસ હવા છે.

ઉપયોગ-અમૃતખિંદુ રોજ સવાર સાંજ ચોળવું.

તાવ

હાંડીનાં કાચાં ખાં આવીને રાંછાં હો, એકાંતરીયો, ચાથીયો; ગમે તેવો તાવ આવતો હોય તેને નાખુદ કરવને સહેલો ઉપાય ‘અમૃતગિંદુ’ છે. જીર્ણોત્થર ઉપર પણ તે ઘણું કામ કરે છે. સેંકડે ૮૦ માણસોને તેથી આરામ થઈ જાય છે.

ઉપર ગ-તુળથી આડુ અને ખાવાનાં પાન પ્રત્યેકનો રસ ૧) પાતોલો મેળવી તેમાં બે ટીપા અમૃતગિંદુ નાંખી ફર-દીને દીવસમાં બે વખત પાવું.

નહાઈ વાળો.

નહાઈ અથવા વાળો એ એક જાતનો તરના રૂપનો કીડો છે ખરાબ પાણીથી અથવા બીજાં ઘણાં કારણોથી માણસના શરીરના ગમે તેવા ભાગમાં વાળો નીકળે છે એકવાર વાળો બહાર દેખાયો કે તેને બાંધી રાખવો પડે છે કારણ કે તાણી કાઢતાં તે ટુટી જાય છે, અથવા અંદર પાછો પેસી જાય છે તો તે પોતાનો રસ્તો ફેરવે છે અને ઘણી ઘણી વેઠના દિવસો કે મહિનાઓ સુધી ચાપે છે. અમૃતગિંદુ લગાડવાથી વાળો બળી જાય છે. ઉપયોગ ચાર ટીપાં હીંગનો અર્ક લઈ તેમાં બે ટીપાં અમૃતગિંદુ નાખી થોડું પાણી ઉમેરી રોજ દિવસમાં ત્રણ વાર પીવું અને અમૃતગિંદુ તથા હીંગનો અર્ક સરખા ભાગે મેળવી વાળાના મુળમાં તેનાં વારંવાર ટીપાં પાડવાં હીંગનો અર્ક હમારી પાસેથી મળ્યા પછી તે ફક્ત નીચીની નીચીની પીવું.

જંતુનાશક.

ઘરમાં ખાજ, મોરીયો વિગેરે જગાઓ સાધારણ પાણીથી ઘોવા છતાં ઘણી દુર્ગંધી મારે છે તથા એવ ઉત્પન્ન થાય છે. આવી વખતે ઘરમાં વસનારને ઘણા કંટાળા ઉપજે છે એટલુંજ નહિ પણ એવી દુર્ગંધમાં રહેલું તે પણ જોખમભરેલું છે. થોડા પાણીની અંદર જે ટીપાં અ તમિંદુ નાખી તેવી જગાઓ સાફ કરવામાં આવે તો દુર્ગંધી દૂર થશે. એટલુંજ નહી પણ હાની કરતાં જંતુઓનો પણ નશ થાય છે.

ઉપર લખવામાં આવેલા અમૃતમિંદુના સઘળા ગુણ અતિશયેનિતથી કેવળ નિરાળા છે, દરેક ઘરમાં તે ૧૧ આજ કાલ જરૂર છે. પોતાના સ્વાર્ધને માટે તે ઘણા માણસો આ શીશી ખરીદ કરે છે. પણ પરોપકાર માટે પણ તેની સેંકડો શીશી દયાળુ ગૃહસ્થો ખરીદ કરે છે. જે ઘરમાં અમૃતમિંદુની એક શીશી છે તેને વેધ ડાકટરની જરૂર કવચીતજ પડે છે.

કીંમત.

કીંમત શીશી ૧) નો ૩. ૧૧૮ પોસ્ટેજ સાથે. ત્રણ શીશી ના ૩. ૪૮૮ તથા છ શીશીના ૩. ૮) પોસ્ટેજ સાથે.

એજન્ટો અને વેપારીઓ માટેના ખાસ ભાવનું ખાનગી લીબટ મફત મળશે અને તે સાથે કેલેન્ડર પણ મોકલીશું.

“અમૃતમિંદુ” એ હીસ—નવિઅદ. ૧૮૪૨

પ્રમેહાદી રસ.

૨૪ કલાકમાંજ આરામ.

આજે પીએ અને કાલેજ તેનો ચ 'ત્કાર જુનો
 આવી અકસીર દવા બીજો નહીંજ મળે. ગરમ
 કે ઠંડો ગમે તેવો પ્રમેહ હોય, ડીપે ડીપે પેશાબ
 થતો હોય, પીઝો કે સંકેદ પદાર્થ બહોતો હોય અને
 કપડાંને ડાઘ પડના હોય, ગમે તેવો જુનો કે નવો
 પ્રમેહ હોય પણ જરૂર મટે છે. હડીલાં અને જુનાં
 દરદમાં બે ત્રણ સીસી પીવાથી હંમેશની નીરાંત
 થાય છે કીમત રૂ. ૨૭ વી. પી. થી રૂ. ૨૮
 ત્રણ સીસીના વી. પી. થી રૂ. ૨૯

અમૃતમિંદુ ઓશીસ.

નડીઆદ. (ગુજરાત)

શક્તિ માટે.

મર્જિના.

(રજીસ્ટર્ડ નં. ૬૩૪)

શક્તિની ખીજ કહેવાતી દવાઓની પાછળ વ્યર્થ
પેસાને. બરબાદ ન કરતાં વેળાસર “મર્જિના” જ વાપ-
રજો. જે સુખને માટે તમે રાત દિવસ ફિકરમાં રહી
તમારાં અશક્ત શરીરને વધારે માઠાં પરિણામ
તરફ અળગીપણે ધસડાવ દોછો તે ફિકરમાંથી છુટવાનો
એકલો રસ્તો “મર્જિના” વાપરવી તેજ છે. કાપમનું
ખરું પુરૂષત્વ પુરું પાડવાનું અને ટકાવી રાખવાનું કામ
“મર્જિના”ની બરાબર ખીજ કાઢ દવા કરતીજ નથી.
કિંમત રૂ. ૩૭ વી. પી. થી રૂ. ૩૦૦ પોસ્ટેજ સથે રૂ.
૬૧૧ માં બે સીસી મંગાવનારને ચારતરનું અમૃતબિંદુ
એક સીસી મફત મળે છે.

જસમાધનનો

આયોડાઇઝડ

સાસી પેરલા

વિવાયની કે દેશી બીજ ગમે તે બનવતની બનરે
સાસપેરલા કતાં જલગાદ નો સાસપેરલા વાણ બનેક
ધણો ચઢિય તો કે એમ હુ ન થયું છે. બીજાની ત્રણ
સાસી બાળ જસગાધનના સારસા પેરલાની ર સીતા ગુણ
કે છે. આદ બને વાસ લાંબા દાર છે પ્રમે, ચંદાવના-
ટીક ખસ બાળમાં હાલી દનાજ ગ ગુગ કંભાળ, નાસુ-
સધી, વાળ પકી જવા વાળ ગરીજવા, લોળીનુ પછી
થઈ જવું પગના તળીયામાં ડાઘ પાવા, હમેશા મેમાં ચદાં
પાયાં કવાં, વિગેરે રોગોમાં તેનો ગુણ અજબ જોયો છે.
સુવતમાં ઠેલી સ્ત્રીઆ જો મે ત્રણ સાસી જસગાધનનો
સારસપેરલા પીવે તે. મા અને બાળક બંનેનાં શરીર લોહી-
દાર બને છે. સ્ત્રી પુરુષ બંનેની સમાન્ય ન બાધમા તે. તે
ધણો ગુણકારક છે. કોમત ર વા વી. પી. થી ૧૫૫ = ત્રણ
સાસીના વી. પી. પ્રુ = ૬ સાસીના વી. પી થી પ્રુ.

અમૃતભિદુ આફીલ-નડીઆઃ (ગુજરાત)

“અમુલ્ય લાભ.”

“નસીબ સુધારવાનું અમુલ્ય દેવી સાધન.”

શ્રી પપ્પીદેવી, વિધાત્રા દેવી, છટ્ટીના લેખ લખનાર દેવીનો પાઠ કરાવવા કરવાથી, પુત્રની ઇચ્છાવાળાને પુત્ર ની, સ્ત્રીની ઇચ્છાવાળાને સ્ત્રીની’ દ્રવ્યની ઇચ્છાવાળાને દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે. પાઠ નાનો છે પણ અમુલ્ય ફળદાતા છે. બાળકો માંદા રહેતા હોય, સંતાનમાં પુત્રીજ હોય, ફક્ત એકજ સંતાન થઈ મરણ પામ્યા પછી કંઈ ના હોય, ગર્ભ ટકી શકતો ન હોય, વિગેરે દુઃખો મારે આ પાઠ દેવી અસર કરે છે. સર્વને ઉપયોગી છે. ફક્ત રૂ. ૧-૪-૦ સવા રૂપીયો મનીઓર્ડરથી મોકલનારને અથવા વી. પી. થી મંગાવનારને પાઠ મોકલી આપવામાં આવશે. પાઠ મંગાવી વાંચી ખાતરી કરી લુઓ. અતરેનો ખુલાસો ખુલાસાનાર પત્ર લખવાથી વિધી સાથે આપવામાં આવશે.

સરનામું:—અમરતલાલ છોટાલાલ દાળની પોળ, આશાપુરી માતાને જાંથે ઘર નંબર ૩૫૦૪, અમદાવાદ બી. પી. સી. આઈ. રેલ્વે અથવા જમાલપુર દરવાજા ગહાડ, સાબરમતી નદીના કાંઠે—અમદાવાદ.

જાલચાટી સમજાવી આપ્યું.

જાગ્યાના ઉપાવરસના મંથો ચાલુ ગ્રાહકોને માત્ર.

— — — — —

—અઢી રૂપાઆમા

ખાસો પાનાનું વંચન —

(૧) તારણહાર:—

ક્રાંતિના જર્મવિગ્યાન લેખા જાનાતોડ રામન
એક નિષેધ નવલકથા

(૨) કવિજ્ઞા:

જમન કવિ શિલ્પરત્ન એક સુકવ વાંચ

(૩) અઢારમાં સદીનું ક્રાંતિ:—

અથવા એ રાજાકાલિને રૂબ વિપ્લવ ભૂમિ
પ્રથમ શબ્દમા નવચેતન રેડતી અપૂર્વ નવલકથા.

(૪) કેટલીક વાંતા: —

દુનિયાના આણીતા લેખકોની જમણરી વાંતાઓ

(૫) દોરબી કૃતિયાં:—

જાગ્યાના સુપ્રસિદ્ધ નવલકથાકાર આર્ય
વદ્યોપાધ્યાયની હિંદુ સંસ્કારનો ચિતાર રજુ કરત
નવલકથા.

